REVISTA

PENTRU

ISTORIE, ARCHEOLOGIE SI FILOLOGIE

ORGAN AL

SOCIETĂŢIĬ ISTORICE ROMÂNE

SUB DIRECŢIUNEA LUĬ

GREGORIE G. TOCILESCU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMANE, PROFESOR LA UNIVERSITATE, ETC.

ANUL V

VOLUMUL IX

FASCICOLUL II.

CU ŞAPTE CLIŞEURI

BUCURESCI

TIPOGRAFIA «UNIVERSITARĂ», STRADA ACADEMIEI, No. 30

1903.

CONDIȚIUNILE PUBLICAȚIUNEI

Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie, devenită organ al *societățeĭ Istorice române*, apare în fascicole mensuale (afară de cele două lunĭ de vară), alcătuind două volume pe fie-care an.

Costul abonamentuluĭ pe an este de leĭ 25.

Membriĭ Societățeĭ istorice primesc revista gratuit, *avênd să plătéscă numaĭ cotisațiunea de membriĭ, care este de 20 leĭ anual.*

Abonamentul începe la 1 Aprilie al fie-căruia an.

Redacțiunea și administrațiunea se află la d. Gr. G. Tocilescu, Strada Primăvereĭ No. 40, Bucurescĭ.

Cererile pentru înscrierea de nouĭ membriĭ aĭ Societățeĭ istorice, se adreséză d-luĭ G. Ionnescu-Gion, Secretarul Societățeĭ, Strada Lucacĭ No. 33, iar cotisațiunile și orĭ-ce reclamațiunĭ ale membrilor privitóre la Revistă, se trimit d-luĭ Ilie Bărbulescu, Casierul Societățiĭ, Strada Clopotariĭ-Nouĭ, 58, Bucurescĭ.

CÎTE-VA ETIMOLOGII ROMÎNEŞTĬ[1]

RĂSPUNS

DOMNULUI OVIDIU DENSUŞANU

Sub titlul «*Din publicaţiunile recente ale Academieĭ romîne*», d-l profesor universitar Ovidiŭ Densuşanu a publicat în *Noŭa Revistă Romînă*, vol. III (1901), p. 317—320, o critică despre lucrarea mea asupra *Lexiconuluĭ slavo-romînesc* al luĭ Mardarie Cozianul. Titlul însuşĭ al articuluthe arată că obĭectul loviturilor are să fie nu numaĭ cartea şi autorul eĭ, ci şi Academia şi fireşte maĭ ales uniĭ din membriĭ acesteĭa, carĭ indispuseseră cum-vá pe d. recenzent. Eată în rezumat acea critică, rezumat cu atît maĭ necesar cu cît eŭ, avînd şi alte lucrărĭ de făcut, am întîrziat cam mult cu răspunsul.

*

Ocupaţĭ cu fel de fel de lucrurĭ neştienţifice saŭ de puţină importanţă, zice d. Densuşanu, academiciĭ noştri arată une-orĭ oare-care interes şi pentru filologie, cînd o persoană streină vine să le prezinte, spre tipărire, un manuscris.

D-l Gr. Creţu aveá un studiŭ asupra unuĭ glosar slavo-romîn găsit în 1890 de Ghenadie Enăceanu la mănăstirea Cozia. Acesta îşĭ propusese să-l publice în *colaborare* cu d. Creţu. După moartea luĭ, d. Creţu rămase în posesiunea manuscrisuluĭ şi continuă lucrarea începută în *colaborare* cu răposatul. Studiul d-sale a apărut de curînd în ediţiunea Academieĭ şi e un volum de XVI, 396 pag. şi 3 tabele. Volumul arată multă stăruinţă şi cuprinde lucrurĭ bune. E chĭar de

1) Vezĭ pp. 163 şi 164 de maĭ jos. Cf. *Indicele* de la urmă.

lăudat munca autoruluĭ, care deşi profesor într'un liceŭ a găsit timp să se ocupe cu asemenea studiĭ, în cît chĭar numaĭ (?) din acest punct de vedere merită toată lauda. M'aş bucurá, cînd aş vedeá maĭ mulţĭ profesorĭ urmîndu-ĭ pilda. Partea întîĭ a volumuluĭ cuprinde (oare nu trebuĭá şi *între altele*?) un studiŭ introductiv asupra raporturilor dintre diferite glosare slavo-romîne. Chestiunea nu e tocmaĭ uşor de rezolvit. Chĭar d. Creţu nu ajunge în toate punctele la rezultate definitive. Un lucru însă se poate afirmá cu siguranţă, că cea maĭ mare parte din acele glosare nu-s decît prelucrărĭ după *Lexiconul slavo-rusesc* al luĭ Berynda dela 1627, fapt pe care de altmintrelea îl pusese în evidenţă, înainte de d. Creţu, d. I. Bogdan, în *Convorbirĭ literare*. Asupra naţionalităţiĭ luĭ Berynda d. Creţu admite părerea luĭ Sacharov împărtăşită şi de Hasdeŭ (care citează şi pe Zegota Pauli, *Starozytnosci Galicyjskie*, Lwow, 1840, p. 43, adaug eŭ) şi aduce cîte-vá argumente noĭ (sic) pentru a probá originea romînă, dar discuţiunea rămîne încă deschisă. Dacă două cuvinte scrise de Berynda reamintesc ortografia romînească — argumentul cel maĭ puternic al d-luĭ Creţu — asta nu e suficient pentru a confirmá romînitatea luĭ, căcĭ Berynda a putut aveá oare-carĭ cunoştinţe de limba romînă.

După textul chirilic—reprodus cu foarte mare îngrijire, încărcat însă cu prea multe semne de întrebare — d. Creţu dă în partea a treĭa toate cuvintele înregistrate de Mardarie (eŭ ştiam că numaĭ pe cele romîneştĭ), şi ne împărtăşeşte *cîte-vá* fapte interesante pentru cunoaşterea graĭuluĭ din Oltenia, adunate cu *multă trudă* şi maĭ multe etimologiĭ nouă. Drumul urmat de d. Creţu în căutarea etimologiilor e cu desăvîrşire greşit. Singur d-sa ne arată cît de nesigur e terenul pe care se află, cînd asupra aceluĭaşĭ cuvînt revine *de maĭ multe orĭ* şi propune cînd o etimologie cînd alta. La p. 304 *alergare* e trecut printre cuvintele compuse cu *ad*-; în prefaţă însă prefere etimonul latin *ca(ba)llico—ărleg—alerg*, pentru *înşelare* se dă la p. 338 ca etimologie *circulari*, deşi *insellare* e amintit ca tot atît de probabil. La p. XVII *insellare* e admis ca singur posibil. Metoda d-luĭ Creţu ne readuce la etimologiile de acum o sută de anĭ, cînd *tîlhar* se derivá de *telifer* şi *brînză* din *prandium*, etimologiĭ de carĭ găsim şi în *Etymologicum Magnum* al d-luĭ Hasdeŭ. Fonetica îşĭ are legile eĭ fixe, excepţiunile sînt numaĭ aparente. Orĭ-ce sunet în anumite condiţiunĭ nu poate da decît un anumit rezultat—afară de cazurile cînd influenţe perturbătoare, ca analogia, etimologia populară etc. aŭ intrat în joc. A luá însă un cuvînt izolat, a căruĭ etimologie nu e sigură saŭ cu modificărĭ datorite unor factorĭ ca ceĭ amintiţĭ pentru a justificá o schimbare fonetică e a te mulţumí cu

iluziunĭ şi a-ţĭ perde timpul în combinaţiunĭ zădarnice. Asemenea sport de etimologiĭ a compromis studiile de filologie. Erá un timp, cînd fie-care înjghebător de fraze se credeá filolog. Afară de etimologiile citate, d. Creţu prezintă altele tot aşá de imposibile. Voĭŭ amintí numaĭ cîte-vá, din carĭ unele pot fi uşor înlăturate, pentru că n'aŭ nicĭ o valoare ştiinţifică.— In notă apoĭ d. Densuşanu combate afirmarea raportoruluĭ Academieĭ, d. Gr. Tocilescu, că «lucrarea se prezintă în condiţiunile cele maĭ bune critice şi ştiinţifice», *Anale*, 1899, 203, exclamînd: «Nu! Etimologiile d-luĭ Creţu (va să zică toate) nu-s ştiinţifice şi nu d. Tocilescu erá chemat să apreţieze partea filologică a manuscrisuluĭ. Saŭ poate d. Tocilescu se încearcă să reînoească la Academie procedeul de acum cît-vá timp la Universitate, unde se credeá competent să pună chestiunĭ candidaţilor la licenţă din 3 şi chĭar 4 materiĭ.»

In partea a doŭa d. Ov. Densuşanu critică saŭ răspinge pur şi simplu etimologiile propuse de mine pentru următoarele 17 vorbe, înşirate aicĭ alfabetic, afară de *aş*, pe care l-am pus la urmă din pricina lungimiĭ discuţieĭ:

Apăsare, bucurare, codru, Crăcĭun, despic, dumerire, figă, fluer, ĭară, întărîtare, luntre, măĭ, măşcoiŭ, mînz, spăl, vorbire şi auxiliarul **aş** [1]).

Criticul arată la 11 din ele şi părerea ce ar trebuí admisă după alţĭ filologĭ şi de doŭă orĭ (la vorbele *codru* şi *spăl*) pe a sa originală. D-sa sfîrşeşte zicînd că lista ar puteá fi uşor mărită şi paginĭ întregĭ de observaţiunĭ ar maĭ aveá de adăugat. Asemenea etimologiĭ, zice, numaĭ întunecă unele părţĭ bune din carte.

*

Pentru ca lucrul să se înţeleagă maĭ bine, voĭŭ povestí cîte-vá fapte anterioare. Prin luna Iunie a anuluĭ 1900 tipărind în maĭ multe exemplare de cît numărul hotărît coala a 21-a, în care, pe lîngă un excurs asupra sufixuluĭ *ete*, se cuprindeá etimologiile cuvintelor *fluer*, *brînză* şi *Crăcĭun*, pe carĭ le credeam importante, ca unele ce aŭ fost împrumutate de la Romînĭ de toate popoarele vecine, am oferit acea coală şi d-luĭ Ovidiŭ Densuşanu. Cu acest prilej d-sa a arătat

1) Acestea sînt cuvintele ale căror originĭ formează obĭectul răspunsuluĭ mĭeŭ. Tot odată atrag atenţia cetitoruluĭ asupra vorbelor din notele ce fac la scrisoarea d luĭ Densuşanu, a căror listă se dă maĭ jos, cum şi asupra etimologiilor verbelor *alergare* şi *înşelare* din partea introductivă, p. 173 şi 174 de maĭ jos.

dorința de a face o recenzie a întregiĭ lucrărĭ, pe care ĭ-am și încredințat-o. După 3—4 zile primiĭŭ scrisoarea ce se va reproduce îndată, afară de observațiile repețite în critica publicată de d-sa, relative anume la vorbele: *apăsare, bucurare, despic, măşcoiŭ*, cum și afară de cele despre *gaură*, luat dejá în considerație, și despre *coaje*, pe care l-am trecut între elementele slavice la p. 388 din *Lexicon*. Astfel am părăsit etimologia d-luĭ V. Burla, lat. coria, pentru că *r* din dialectalul *coarjă* se explică prin influența analogică a luĭ *scoarță* saŭ a sinonimelor *kora* și *skora*, primul existent în toate, ultimul în maĭ toate l. sl., afară de cea bulgară, ĭar *ia* nu se preface în *jă* în alte vorbe, ca *muria—moare;* de aceea și etimologia *mujdeiŭ=muria+de+allium* din *Lexicon* trebue părăsită.

Asupra părerilor d-sale din scrisoare voĭŭ face cîte-vá note, anume relative la următoarele 10 cuvinte și la un sufix:

Adecă, arătare, balegă, broască, desfătare, deștept, fleură, îndărăpt, însurare, năpîrcă și sufixul subst. **codirlă-codilă**. [1])

Eată acea scrisoare:

Bucureștĭ, 1 Iulie 900.

„Stimate D-le Crețu,

„Am cetit studiul D-voastră, redactat cu atîta grije și minuțiositate și aprob în general părerile exprimate în Introducere. Partea privitoare maĭ ales la raporturile dintre glosarele slavo-romîne probează cercetărĭ serioase și cunoștințe temeĭnice. Intr'un singur punct nu împărtășesc opiniunile D-voastră. Asupra originiĭ maĭ multor cuvinte am cu totul alte ideĭ. Etimologiile D voastră mi se par adese-orĭ greșite, pentru că se abat de la fonetica sunetelor noastre.

1) Șirul acestor cuvinte însă în scrisoare este: *adecă, balegă, broască, desfătare* și *arătare, deșteptare* și *îndărăpt, fleură* (la un loc cu 'fluer'), *însurare*, sufixul subst. *codilă* și *codirlă* (la un loc cu 'înșel'), *năpîrcă*. Din aceste 11 observațiĭ ale d-luĭ critic se pot consideră în totul originale acele relative la vorba *fleură* și la sufix.

„Adecă *nu poate fi* vide-eccum. *Căderea luĭ* v *nu şĭ poate găsi explicarea în* vero—ĭară, *care ĭarăşĭ mi se pare fals explicat*[1])... *Schimbarea de accent nu poate fi probată prin nimic*[2]).

„Balegă *să fie* caballica? *Pentru ce aceeaşĭ rădăcină ar fi dat forme cu* ca *păstrat* (cal, încalec)? [3]) *Opiniunea luĭ Hasdeŭ şi G. Meyer* (Etym. Wörterb. *23) mi se pare maĭ adevărată*[4]).

„*Asupra luĭ* broască *cf. A. Candrea,* Rev. Toc(ilescu) *VII*[5]).

1) Despre *ĭară* voĭu vorbí maĭ pe urmă. Pentru căderea luĭ *v* din vide-eccum cf. *oĭŭ* şi *om, ĭĭ* şi *ĭţĭ, a* (mold) şi *or* din *voĭŭ* şi *vom, eĭ* (prin Muscel) = *veĭ* şi *eţĭ* (Vlădenĭ—Făgăraş)=*veţĭ, va* şi *vor,* ales formele aferezate găsite de d. Lacea la Dosoteiŭ (Weigand, *Jahresbericht* V 80—81); *oină* = sl. войнa şi numele satelor: *Idricĭ, Iveştĭ Iteştĭ,* derivate din numele de oamenĭ: *Vidra, Vir* şi *Vit.* Ultimele două sînt ale sfinţi'or de origine romană *Vir* şi *Vitus,* carĭ se serbează la 30 Dechemvrie şi 15 Iunie. Cf. prov. *vec* şi *vecco* în Diez, *Etym. Wörterbuch d. rom. Sprachen.* Cele 8 etimo'ogiĭ propuse pînă acum nu ţin samă de senzul vechĭŭ al vorbeĭ *adecă,* ce însemná «eacă». Acele etimologiĭ sînt: adeoque (*Lexicon Budanum* şi De Pontbriant), ad quod (Cihac); adaequa, adde quod, id est quod (Laurian şi Maxim) a doŭa adoptată şi de Candrea-Hecht (*Romania* XXXI 296) şi ultima şi de Tiktin; addico (Quintescu, în *Convorbirĭ literare* IV 393), ad dicam (Hĭjdăŭ şi Şeineanu), «adeo quod, id est quod, etc.» (Tiktin, *Rumänisch-deusches Wörterbuch*).

2) Aceeaşĭ strămutare de accent se vede în *ástăzĭ, áll-fel, ést-timp* şi în numele de familie *Húsnaş, Málcaş.* Afară de aceasta limba a putut să găsească o analogie în subst. şi verbe ca *pîedecă, Duminecă, judecă.* Arom. *demec* 'adecă' e din turc

3) *Ca* neaccentuat din caballica a putut cădeá, cînd cuvîntul îşĭ lărgise senzul şi decĭ nu maĭ erá legat de al vorbeĭ *cal.*

4) E destul a spune că d. Hĭjdăŭ admite etimonul tătărăsc balgàs, răspins de d. Şeineanu şi în noua-ĭ operă *Influinţa orientală asupra limbeĭ romîne;* ĭar G. Meyer l-a căutat zădarnic în vechea bulgară. Adaug că Aromînii şi Meglenițiĭ, carĭ aŭ trăit tot-deauna departe de Tătarĭ, îl aŭ ca şi noĭ. D-luĭ Tiktin î se pare originea obscură: forma sîrb. *bálegă* şi cea alb. *báigă* nu-l ispitesc de loc şi cu drept cuvînt: aceste forme, ca şi malorus. балігa, белігa, trebue să fie împrumutate de la Romînĭ, precum e de origine romanică şi gr. καβαλίνα. Trecerea presupusă apoĭ a luĭ *g* în c din *balică* al Aromîni'or de la Olimp şi al celor de pe la Amincĭu (Meţovo) e aproape fără exemplu în limba noastră, pe când contrarul ne întîmpină în maĭ multe cazurĭ. Vezĭ articulul *fĭgă* de maĭ jos. D-l Ov. Densuşanu în *Hist. de la l. roum.* I 385 (cf. 508) înclină pentru o origine romanică a cuvîn'uluĭ şi aşá începe a se apropiá de părerea mea.

5) Etimo'ogia din mlat. bruscus, admisă de Diefenbach şi Schuchardt (Kuhn, *Zeitschrift f. vergleich. Sprachwiss.* XI 285 şi XX 253). de Mikloşich (*Rumun. Untersuchungen* II 26), G. Meyer (*Etym. Wörterb.* s. v. *breske*), în urmă de Candrea şi Ov. Densuşanu, pare probabilă. *U* se va fi schimbat în *o* prin influenţa sinonimuluĭ *broĭác,* megl. *broatăc,* ard. şi arom. *broatec,* de unde mold. *bratec,* azĭ *baratec.* Presupuu atare schimbare în o a luĭ *u* din bruscus, fiind-că această vorbă atît ca adiectiv cît şi ca substantiv în celelalte limbĭ romanice se pronunţă numaĭ cu *u,* ĭar formele retor, (trent. *rosco,* lad. *ruosc, rusc*) şi it. *rospo* se explică de

„Desfătare *nu poate fi* s a t i s f a c t a r e: *afereza luĭ* sa -, *trecerea luĭ* t *la* d *şi căderea luĭ* c *sînt fără exemplu. Pentru* c *s'ar puteá aduce* arătare, *dar etim.* adrectare *este după mine greşită* [1]).

---

unil (Nigra, Körting) alt-fel, anume din vgerm. F r o s k. Am ezitat întăĭŭ a primi în *Lexicon* etimonul b r u s c a — **brosca* (cu o lung), pentru-că am bănuit că b r u s c u s 'rubeta' al gramaticuluĭ Papias din Ducange ar fi putut să fie numaĭ o reproducere puţin schimbată saŭ greşită a unuĭ **broscus* = *bròsacus*. In *Hist. de la l. roum.* I 199 (fasc. II din 1901, cu care cf. p. 203), d. Ov. Densuşianu îşĭ însuşeşte, fără să mă citeze, explicarea originiĭ vorbeĭ *broască* din greco-lat. βρόθαχος — **bròsacu* dată de mine în *Lexiconul* luĭ Mardarie din 1900, p. 309, explicaţie pe care d-sa o completează între altele puind-o în legătură cum-vá cu mlat. b r u s c u s amintit.

D-l Tiktin *(Dicţ. rom.-germ.)* propune două etimologiĭ : 1) germ. F r o s c h, cu toată răspingerea eĭ de G. Meyer; cf. Kuhn, *Zeitschrift*, locurile citate; 2) tulpina *brot-* din *brotac*+sufixul sl. *că*. Insă d-sa demonstră existenţa acesteĭ tulpinĭ prin un *brotan*, pus într'un vers poate numaĭ pentru a rimá şi nu probează trecerea luĭ *t* în *s*; ĭar analogiile ce vrea să stabilească cu *miţă* din mold. *motan* şi cu *gîscă* din *gînsac* nu folosesc, pentru-că *miţă* n'are a face cu *mot* din *motan*=munt. *mărtan*=*m a r i t-a n şi pentru-că *gînscă* nu s'a făcut din masc. *gînsac*, ci amîndouă aŭ un etimon comun, vsl. гѫсь, care se regăseşte şi la noĭ în forma puţin modificată *gusu*, formă întrebuinţată în unele părţĭ, cînd se chĭamă gîştile la mîncare. Cf. rus. гусь, boh. *hus(a)*, pol. *gęś*. In sfîrşit *t* din alb. *bretşkε*, ce se aude maĭ rar, trebue să se datorească înrîuririĭ sinonimuluĭ *bretεk*=gr. βρόταχος. Cuvîntul *broască* îl aŭ toţĭ Romîniĭ de dincoace şi de dincolo de Dunăre, decĭ şi Megleniţiĭ; numaĭ Istrieniĭ întrebuinţează numele sl. *jabă*. In *Lexiconul Budan* găsim şi *brotacăr* 'rana arborea'.

1) Afereza silabeĭ neîntonate *sa* şi încă dintr'un cuvînt lung nu e maĭ extraordinară decît a silabelor *au, îm, nu* saŭ *nă*, cum şi a luĭ *pe* şi a accentuatuluĭ *ma, mu* saŭ *i* (vechĭŭ) din *toamnă*= a u t u m n u s, *blem, bleaţĭ, blemaţĭ*=a m b u l e m u s, a m b u l e t i s (?) etc. *(Lexicon Budanum)*, *naş* = *nunaş* (băn.) saŭ *nănaş* (mold. şi ard., cf. *Convorbirĭ* XXXVII 413 — 416; Megleniĭ însă zic *munuş*), *cĭor* (*Dicţ.* Laurian-Maxim şi Şt. Mihăileanu) şi *cĭoarecĭ*, care se întrebuinţează şi prin N. Ardealuluĭ=*pecĭor* şi **pecĭoarecĭ, mă-ta, mă-sa*=*mamă-ta, mamă-sa*. Pentru prefacerea luĭ *t* în *d*, pe lîngă exemplele din *Lexiconul* citat, publicat de mine, 336 s. v. *înde*, de unde poate şi *de (cal !)* tot prin afereza uneĭ silabe întonate, pe lîngă acestea, zic, produc încă două: *tăndu*=*tantum* de 4 orĭ alternativ în Varlaam, *Cazania* f. 63 şi *doară* saŭ *zdoară* din expresia ard. cea mult ridiculizată de Carageale *că-zdoară*=*că astă oară* «că acum», unde avem şi un interesant caz de afereză şi al căriĭ senz primitiv se vede în fraze ca aceasta: aşteptam ca *doar'-doar'* să vie. După afereza silabeĭ *sa* va fi contribuit la prefacerea luĭ *t* în *d* frecuentul prefix *des*, maĭ ales cel din sinonimul *dezmĭerdare*. Căderea luĭ *c* ne maĭ întîmpină în *vătămare*=v i c t i m a r e şi în *arătare*=a d r e c t a r e, admis de *Lexicon Budanum*, De Pontbriant, Cihac, Laurian-Maxim (aceştia propun şi a d-r i t e), Burla, *(Studiĭ filologice* 1880, pp. 62 şi 116 [1]), de Miklošich, Şeĭneanu, Filipide şi în urmă de Weigand (*Jahresbericht* II 221). Acesta combate victorios etimonul a d r è p u t o al d-lor Hîjdăŭ şi Nanu, aducînd exemple de căderea luĭ *c* saŭ *p* din meglenita, apoĭ pe *îndărăt*=i n d i r e c t u s (greşit), *botez*=b a p t i z o şi *vatăm*=v i c-

---

1) Aceste *Studiĭ* sînt reproduse din *Convorbirĭ literare* XIV. Ultimul şi care ne interesează aicĭ se intitulează: *D-l Cihac şi studiile mele filologice.*

„Deşteptá *să fie* *deexcitare? P epentetic nu poate găsi o explicare în* îndărăpt, *care este sigur* *indirecto* [1])...

---

timo, la carĭ adaug eŭ *caţă*=captia, *dereticare*=*directicare şi *pişc*=*picĭc* (ard, *piţig*) = **pictico*. D-l Tiktin, *Dicţ.* citat, înclină tot pentru etimonul *adrectare. *Elatare, admis de d. Meyer-Lübke (*Zeitschrift für roman. Philol.* XIX 574) şi *adratare, propus de Candrea-Hecht (*Romania* XXXI 301), ca prototipe ale aceluĭaşĭ *arătare*, nu satisfac deplin nicĭ senzul nicĭ fonetica persoanelor tarĭ ale prezentuluĭ nicĭ nu se găsesc în limba latină saŭ în vre-una din cele romanice. Va să zică etimonul elatare se respinge pentru alte motive de cît cel invocat de d. Ov. Densuşanu (*Revista critică-literară* III 334), fiind-că alţĭ filologĭ derivă pe *alegere, aluat* din alĭgere (Candrea-Hecht, *Romania* XXXI 299) şi din allevatum (Körting), nu elĭgere şi elevatum. Chĭar d. Densuşanu şĭ-a schimbat această teorie în *Hist. de la l. roum.* I 168, 215 ; 192 Tot odată mă mir că criticul mĭeŭ nu arată părerea sa despre originea luĭ *arătare* nicĭ în scrisoare nicĭ în critica ce face etimologieĭ d-luĭ Meyer-Lübke. Istrieniĭ aŭ *arăt* şi *răt*, la Aromînĭ cuvîntul e rar.

1) Etimologia *îndărăpt*=indirectum saŭ *-o*, admisă de Lambrior (*Contemporanul* II 340), Weigand (*Jahresbericht* II 221) şi Ov. Densuşanu, este înlăturată prin senzul cuvîntuluĭ şi prin reprezentanţiĭ luĭ retro, deretro şi aĭ compuselor şi derivatelor lor în toate limbile romanice. Dacă luĭ Lambrior i s'ar puteá găsi scuza că a trăit numaĭ în N. Moldoveĭ şi decĭ n'a putut cunoaşte destul de bine dialectul muntenesc, d-luĭ Weigand apoĭ că a fost întru cît-vá pĭcĭlit de forma *îndereptnic* existentă în *Glosarul Chrestomatieĭ* d-luĭ Gaster, nu şi în fragmentul-izvor citat şi publicat de acesta; d-luĭ Densuşanu, care a fost profesor la liceul din Focşanĭ, unde se zice *îndărăt*, ca şi pe aicĭa, nu ştiŭ ce scuză să-ĭ găsesc decît doară că n'a ştiut, ca şi d. Weigand, că ultima formă nu e noŭă nicĭ provenită din cea cu *p*, ci se află şi ea în monumentele vechĭ, ca *Praxiul* scris la 1560 de popa Bratul în S. O. Ardealuluĭ, p. 450, şi ca *Praxiul* tipărit de Coresi la Braşov pe la 1563, zacĭalo 45. Indirectum—*îndereptu* a putut aveá asupra vecheĭ forme aproape omofone *înderetru—înderetu*, numaĭ o influenţă analogică, de a-l face adecă să se pronunţe cu *p* în Moldova şi peste Munţĭ. Însuşĭ criticul în *Hist. de la l. roum* 172 scrie *îndărăt* = inderetro. Verbul *deşteptá* vine din adĭectivul *deştept*, al căruĭ senz fundamental este «treaz», ce-l are une-orĭ şi participiul latin excĭtus, de unde compusul *deexcĭtus. Cf. adj. it. *desto*, cum şi verbul *destare*, care după Diez şi Körting vine din lat *de-excĭtare, asemenea *dessedà* din dialectele lombarde şi prov. *reĭssidar*= reexcitare. Aromîniĭ zic *dişteptu*, Megleniţiĭ *diştet*, aceştia din urmă însă se ştie că de multe orĭ nu pronunţă pe *p* înainte de *t*. Etimologiile propuse pînă acum sînt: lat. *discepto*, cu care compară it. *destar(e)*, hisp. *discepto* (*Lexicon Budanum*); lat. desceptare(?) (De Pontbriant); de-expergitus—*de-experc'tus* (de ce nu de-experrectus?), după care adauge esp. *despierto* ş. a. (Cihac); Laurian-Maxim ĭĭ arată originea scriind *descet* saŭ *descept* 'excitatus, vigil, sollers'; dispectus (Filipide); d. Şeĭneanu nu-ĭ dă etimologia. In sfîrşit d. Candrea-Hecht (*Romania* XXX, 307) admite un distectus asimilat din part. dispectus şi un verb corăspunzător, de care maĭ ales se ocupă, distĕcto=dĭspĕcto, asimilat şi acesta ca şi *aştept*, friul. etc. *astitta*=astĕcto=aspecto. In privirea senzuluĭ zice că dispĕcto e frecuentativ din dispicio 'regarder, ouvrir les yeux' răstrîns în rom. la «ouvrir les yeux après le sommeil», «se reveiller». Dînsul însă uĭtă că part. pasiv dispectus ar fi primitivul din care s'ar fi făcut verbul nostru şi că senzul 're-

„*Etimologia dată pentru* fluer = **flibula mi se pare ïar contestabilă. Flibula n'ar fi putut da decît* fleură [1])...

„Insurare *nu poate fi simplul uxorare* (— upsorare — umpsorare — unsorare). *După mine* x *n'a trecut la* ps *de cît în cazul cînd era precedat de voc. acc.* (*coxa* — coapsă), *în celelalte cazurĭ a devenit* s (lăsare = *laxare*, leşie = *lixivia*). *Pentru mine* însurare *este inuxorare* (*comp. it. dial. enzorare*) [2]).

„Inşel *mi se pare ïar greşit explicat* (*circulari*)[3]). *Căderea luĭ* r *este inadmisibilă:* codilă — codirlă *prezintă amestec de sufixe* [4]).

„Năpîrcă *este după mine un albanisim unde derivarea directă dintr'un derivat al luĭ vipera este maĭ uşor de expl(icat) de cît în rom.* (*cf. G. Meyer*, Etym. *303*) [5]).

garder' la pasiv nu explică pe al cuvîntuluĭ romînesc, cum nu lămureşte acest lucru nicĭ d. Filipide. De aceea eŭ pentru adĭectiv propun etimonul de-excĭtus (saŭ chĭar dis-cĭtus) încrucişat cu excèptus, ale căruĭ formă şi înţeles sînt apropiate de ale luĭ excĭtus. Nu e de admis influenţa unuĭ verb aspecto—*aştept*, susţinută de d. Candrea-Hecht, cu atît maĭ mult că forma participial-adĭectivală a luĭ aspicio n'are nimic analog la noĭ nicĭ la celelalte popoare romanice. Forma propusă de Cihac, de-expergitus, ar fi produs în cazul cel maĭ fericit disperget (cum arată d. Candrea-Hecht), ïar de-experrectus ar fi dat *destrept*.

1) Asta s'ar fi putut foneticeşte, dar cu senzul de 'os garrulum' şi cu elementul formativ *-ib-* ce facem? Vedeţĭ? Valurile soarteĭ capriţioase aŭ făcut ca tocmaĭ ceea ce eŭ am părăsit cu ajutorul d-luĭ Densuşanu, adecă acel *flibula cu stea în frunte, să fie utilizat de d-luĭ ca etimon pentru *fleură!* V. *Indicele.* Despre *fluer* maĭ pe urmă.

2) De această observaţie am ţinut samă. Am repetat-o însă aicĭ, pentru ca să se vadă formularea legiĭ pentru trecerea luĭ *x* în *ps*, ce pare exactă. Alte exemple romanice de acelaşĭ inuxorare aŭ produs d. Candrea (*Rev. p. Ist. etc.* VII 80) şi d. Ov. Densuşanu (*Hist. de la l. roum.* I 226).

3) Etimologia circulari am înlăturat-o de tot chĭar în cursul tipăririĭ *Lexiconuluĭ.*

4) Aicĭ aş întrebá: maĭ crede recenzentul în acest amestec? D-l Tiktin acum în urmă (1902) explică sufixul vorbeĭ *codirlă* prin sl.*-dla*, pentru care dînsul compară *mocirlă* = pol. *moczidlo, moczila* (recte *moczydlo* cu *l* tăĭat, *moczyla* 'topitoare de in saŭ de cînepă'). Cf. boh. *moçidlo,* rus. şi malor. мочило, sîrb. мочило toate cu acelaşĭ înţeles, primul şi cu senzul de 'mlaştină', pe care-l are şi bulg. мочорликъ, boh., malor. şi ung. *mocsár*, cum şi pol. *moczara, moczadlo,* pe când sîrb. мочар însemnează 'umezeală de ploae'. *Anon. Carans.* scrie *mocsërlĕ* 'lacuna'. Cf. de asemenea mold. *povidlă—povirlă* = pol. şi boh.*powidlo* şi *-dla*, malor. повидло 'măgĭun'.

5) Până cînd d. Densuşanu va dovedi uşurinţa derivăriĭ albanismuluĭ săŭ, eŭ rămîn în părerea că e firesc ca un element latin să fie maĭ vechĭŭ în o limbă fĭică de cît în una vecină şi adaug forma meglenitică *şaprătcă* saŭ *şapratcă* 'năpîrcă, şarpe', care formă trebue să derive din *şarpe* prin un *şarpătcă* (cf. *şărăpitic* din *Lexicon* 350). De aceea cred că şi un *viperetcă* saŭ *viperătcă* a putut da fără greutate forme ca *năpărtecă—năpîrtcă—năpîrcă,* fie că cuvîntul va fi avut vr'o dată forma *viperete* saŭ nu. Meglenițiĭ zic *năproătcă* şi *străluşcă, stărluşcă.*

„Acestea sînt cîte-vá din punctele unde cred că explicaţiunile d-voastră sînt contestabile. Poate veţi reveni cu altă ocaziune asupra acestor etimologiĭ şi veţi puteá aduce alte fapte.

„Salutărĭ cordiale.

Densuşianu»

In ziŭa în care am primit scrisoarea am avut o întrevedere cu d-luĭ, cînd s'aŭ discutat etimologiile atinse în epistolă şi altele din ultimele două coale culese în coloane ; ĭar la sfîrşit s'a aflat că amîndoĭ eram hotărîţĭ să prezentăm la concursul publicat de Societatea de Linguistică din Paris pentru anul 1901 lucrările ce publicam : d-sa *Histoire de la langue roumaine* şi eŭ *Lexiconul slavo-romîn* al luĭ Mardarie şi fireşte ne-am despărţit cu oare-care răceală.

Precum se probează apoĭ prin scrisoare, d-sa aprobá aproape în totul celelalte părţĭ, afară de cele 19 etimologiĭ din partea a treĭa, lucru pe care eŭ l-am amintit în prefaţă, p. XIII, adăugînd că două (recte *treĭ*) din greşelĭ le-am îndreptat după indicaţiile d-sale, ĭar că pentru *înşelare* am revenit la *insellare al *Lexiconuluĭ Budan*. Ast-fel rămase ca eventual să adopt în urmă şi unele din celelalte părerĭ ale d-sale, după ce aş fi găsit şi alte elemente de sprijin. Se vede însă că d-luĭ s'a supărat şi pentru-că eŭ primisem numaĭ treĭ din cele 19 observaţiĭ, al căror număr nu l-am precizat atuncĭ, tocmaĭ ca să-ĭ cruţ susceptibilitatea.

Sentimentul d-sale de bună-voinţă s'a împuţinat şi maĭ mult prin faptul că în cîte-vá chestiĭ am avut vederĭ deosebite de ale d-luĭ I. Bogdan, decanul facultăţiĭ de litere, care în luna Fevruarie 1901 făcuse un raport prea favorabil activităţiĭ filologice a d-luĭ Densuşanu, raport publicat apoĭ în *Convorbirĭ literare* din Martie acelaşĭ an XXXV 254—266 şi în urma căruĭa d. Densuşanu a fost numit titular la Universitate. A crezut dar că e bine să nu pĭardă această primă ocazie de a arătá un fel de recunoştinţă către d. Bogdan, relevînd anume două părţĭ din studiul mĭeŭ, pentru ca să poată proclamá că d. decan Bogdan a pus în evidenţă *înainte de mine* dependenţa lexicografieĭ slavo-romîne de *Dicţionarul slavo-rusesc* al luĭ Berînda şi că are dreptate, cînd susţine că acesta a fost Rus. Acum cred că cetitorul înţelege unele motive pentru carĭ d. Densuşanu, deşi în prima redacţie a criticeĭ (adecă cea din scrisoare) se arată cum-vá binevoitor faţă de subsemnatul, în a doŭa mă ĭa de sus şi neagă orĭ-ce merit etimologiilor mele.

Dar să analizăm critica d-sale maĭ cu de amănuntul.

Cea maĭ bună lămurire a priciniĭ pentru care d-luĭ erá așá de supărat pe Academie se poate căpătá din foiletonul *Romînieĭ june* II 186 (din 16 Iunie 1900), intitulat *Limba și literatura romînă în Universitate* de Ov. Densușanu. Eată cîtevá fraze: «Subvenția anuală de 1000—1500 leĭ pentru acoperirea cheltuelelor de tipar ale *Anuaruluĭ* mĭeŭ mi s'a refuzat de ministrul Haret. Am început tipărirea primuluĭ volum pe propria mea socoteală. In 1899 m'am adresat Academieĭ. Am fost însă refuzat și aicĭa. Prin o adresă din 7 Aprilie mi se răspundeá de Academie cu obicĭnuita grațiositate a Academieĭ Romîne: ««Subvențiunea ce se acordă de Academie d-luĭ Weigand s'a făcut numaĭ pentru a se da publicitățiĭ *Atlasul linguistic al dialectelor romîne*, care fără ajutorul Academieĭ n'ar fi putut vedeá lumina zileĭ... Lucrările pe care le publicațĭ în *Anuar* le putețĭ trimite Academieĭ pentru publicare în *Analele* sale, saŭ, dacă aceasta nu vă convine, vă putețĭ adresa pentru ajutor la ministeriul Cultelor»».

„Ceea ce m'a făcut încă», continuă d. Densușanu, «să insist în public asupra acestor lucrurĭ e tactica urmată față de tinerĭ de cea maĭ mare parte din bătrîniĭ învechițĭ în rele, care privesc cu o explicabilă gelozie și o irremediabilă răutate la munca maĭ cinstită a altora. Reaŭa voință care se alimentează aicĭ (la Academie) și intrigile care se urzesc cu un machiavelism de școală bizantină ne interzic respectul care în alte țărĭ se dă uneĭ asemenea instituțiĭ".

Se pricepe ușor ce scop a urmărit autorul dăriĭ de samă, care nu crede de cuviință să amintească măcar părțile principale ale studiuluĭ și totușĭ scrie următoarele rîndurĭ: «D-l Gr. Crețu aveá un studiŭ asupra unuĭ glosar slavo-romîn găsit în 1890 de Ghenadie Enăceanu la mănăstirea Cozia. Acesta-șĭ propuse să-l publice în *colaborare* cu d. Crețu. După moartea luĭ, d. Crețu rămase în posesiunea manuscrisuluĭ și *continuă lucrarea începută în colaborare* cu răposatul». Precum se vede, pe lîngă una alta, d. Densușanu vrea să-mĭ gratifice numaĭ decît un colaborator, deși nicĭ Academia nicĭ d. C. Erbiceanu, directorul tipografieĭ bisericeștĭ, unde am tipărit cele 2 coale și 3/4 rămase desființate, nicĭ familia răposatuluĭ, nu știŭ că episcopul Ghenadie al Rîmnicu/luĭ ar fi scris măcar un rînd în privința cărțiĭ, afară de adresa de donație a manuscriptuluĭ, adresă ce se păstrează la Academie.

Lauda ce-mĭ face ca membru din învățămîntul secundar, mi se pare că a avut maĭ mult ținta de a arătá în țară și maĭ ales la Paris că d-sa nu maĭ făceá acum și de drept parte din acel grad al învățămîntuluĭ nostru, că e o distanță mare între critic și criticat.

«Chestia raporturilor dintre diferitele glosare», maĭ zice d-sa, «nefiind ușoară de rezolvit, d. Crețu n'a ajuns în toate punctele la

rezultate definitive». Aicĭ ĭarăşĭ par'că ar vrea să însinueze că n'aş fi tractat cu succes de cît chestiĭ uşoare, deşí în scrisoare îmĭ apreciează alt-fel această parte. D-l recenzent continuă: «Un lucru însă se poate afirmá cu siguranţă, că cea maĭ mare parte din glosare nu-s decît prelucrărĭ după *Lexiconul slavo-rusesc* al luĭ Berînda, fapt de altmintrelea *pus în evidenţă, înainte de d. Creţu, de d. I. Bogdan*, în *Convorbirĭ literare*». Această constatare întru lauda d-luĭ decan Bogdan ar fi fost justificată, socot eŭ, într'un articul aşá de scurt ca al d-luĭ Densuşanu, numaĭ cînd n'aş fi spus şi eŭ că d. Bogdan a pus în evidenţă acest fapt. Dar de vreme ce arătasem aceasta la p. 22, intenţia criticuluĭ de a tămîĭá puţin pre cel maĭ mare binefăcător al săŭ se dă pe faţă. Şi fiind-că d-luĭ a deschis vorba de întăĭetate, voĭŭ adauge că d. Bogdan a văzut la Academie în anul 1891 cele cîte-vá coale tipărite de mine în tipografia cărţilor bisericeştĭ, în carĭ eŭ făceam nenumărate comparaţiĭ între textul luĭ Mardarie şi al luĭ Berînda înainte de apariţia articululuĭ d-sale (vezĭ *Convorbirĭ literare* XXV, 203 nota), precum înainte de noĭ amîndoĭ d. Hîjdăŭ arătase în *Cuvente den bătrăni* asămănarea *Lexiconuluĭ* din *Codicele Sturdzan* cu lucrarea aceluĭaşĭ Berînda. Afară de aceasta e bine a se şti că d. Bogdan a tras încheĭerea numaĭ din comparaţia a treĭ manuscripte, pe cînd eŭ am avut în vedere de patru orĭ maĭ multe şi am constatat maĭ bine de cît d sa, pe lîngă asămănărĭ, şi deosebirile acelor monumente.

In privirea naţionalităţiĭ luĭ Berînda, d. Densuşanu ne asigură că cele două cuvinte scrise de numitul cu ortografie romînească ar fi argumentul mĭeŭ cel maĭ puternic şi că acelea s'ar explicá prin cunoştinţele ce lexicograful ar fi putut aveá din limba noastră. Nicĭ măcar atîta onoare n'a voit să-mĭ facă de a se uní cu mine în privirea gradaţieĭ argumentelor. Vreaŭ să zic că argumentul mĭeŭ principal nu e cel pomenit de d. critic, ci cel care l-am aşezat la urmă şi pe care l-a recunoscut ca atare însuşĭ d. Bogdan într'o discuţie ce am avut la Academie. Dar se pare că d. Densuşanu n'a înţeles chestia saŭ nu ĭ-a dat destulă atenţie. Dovadă despre aceasta e că nicĭ nu aminteşte de facsimilul al treilea al coloaneĭ 12 din *Lexiconul slavic* al luĭ Berînda, în care am descoperit 3 vorbe romîneştĭ obscene criptografiate. Iar relativ la vorbele ŵспытáніѧ 2840, care e şi în Mardarie, ѡстри́жен(ї)ѧ 4227, pe lîngă carĭ adaug acum наложéнїѧ 1962, aflat în urmă, vorbe carĭ în o slavonă corectă ar fi trebuit să se termine în є, nu în ѧ = *ĭa, ea*, d. profesor Densuşanu se înşeală, cînd susţine că articularea este o chestie de simplă ortografie. Trebue să maĭ spun că eŭ n'am explorat nicĭ chĭar din acest punct de vedere întreg *Lexiconul* luĭ Berînda, care ar puteá să cuprindă şi

alte elemente romîneştĭ. In definitiv criticul mĭeŭ atribuind influenţeĭ limbeĭ romîne forma acelor vorbe, îmĭ dă dreptate mie, fără să observe.

Singurul lucru bun pe care s'a îndurat să-l arate cu precizie e textul cu chirilice reprodus «cu foarte mare îngrijire». Avînd în vedere spiritul general al aceste aşá zise dărĭ de samă, mĭ-am format convicţia că această laudă a făcut-o crezînd că nu va atribuí nime o prea mare însemnătate uneĭ asemenea calităţĭ, chĭar dacă ar fi aceasta foarte adevărat, pentru că la urma urmelor aşá trebue să fie orĭ-ce ediţie de text vechĭŭ. Cînd însă la sfîrşitul acestuĭ răspuns se va dovedí că unele opere ale d-sale lasă cam mult de dorit în această privire, se va vedeá că d-sa, afirmînd exactitatea textuluĭ publicat de mine, s'a pîcîlit; căcĭ cetitorul fără voe va comperá meritul nostru al amîndurora şi de sigur în această privinţă comparerea va eşí cu totul în defavoarea d-sale, lucru pe care d-luĭ nu l-a prevăzut. Această laudă mie nu-mĭ foloseşte, pentru-că, după dovezile ce posed, d-sa n'a controlat prin sine exactitatea textuluĭ, ci a afirmat lucrul numaĭ aşá după presupunere.

Recenzentul găseşte că am încărcat textul cu prea multe semne de întrebare; dar, fiind-că nu arată măcar un caz anume, putem trece maĭ departe.

Criticul spune apoĭ: «D. Creţu ne împărtăşeşte *cîte-vá* fapte interesante pentru cunoaşterea graĭuluĭ din Oltenia adunate cu *multă trudă*.» Dar n'a observat d-sa că asemenea cîrîeală nu se potriveşte de loc cu ceea ce zisese maĭ înainte: «m'aş bucurá, cînd aş vedeá maĭ mulţĭ profesorĭ urmîndu-ĭ pilda»? Ast-fel aş aveá dreptul să mă îndoesc puţin de sinceritatea aceleĭ bucuriĭ. Poate d. Densuşanu a maĭ vrut să arate indirect că dînsul produce mult, bun şi repede.

Trecînd la etimologiĭ mă dăscăleşte amarnic: «Drumul urmat de d. Creţu în căutarea etimologiilor e greşit. Terenul ĭĭ e nesigur, căcĭ asupra aceluĭaşĭ cuvînt revine *maĭ de multe orĭ*». Şi pentru aceasta criticul dă ca exemplu ilustrător numaĭ pe *alerg*, pe care în adevăr l-am dedus întîĭŭ din *adlargare, ĭar în urmă am propus un (c)a(ba)llico—*arleg*—*alerg*, va să zică şi aicĭ am făcut o singură schimbare relativă la un cuvînt, nu maĭ multe, cum pare că înţelege d-luĭ. Am zis că mă dăscăleşte amarnic pentru o singură schimbare de părere arătată; căcĭ, în privirea luĭ *înşelare*, atît la p. 338 cît şi la p. XIII, admit tot etimonul *insellare şi decĭ eŭ nu-s vinovat, dacă d-luĭ n'a băgat de samă. Socot că nu e aşá de mirare schimbarea uneĭ părerĭ fie şi în cursul publicăriĭ unuĭ volum, cînd această publicare ţine un timp maĭ îndelungat. Dar oare filo-

logiĭ citaţĭ chĭar de d-sa in recenzia de care e vorba, ba şi însuşĭ d. Densuşanu, nu şĭ-aŭ schimbat une-orĭ părerile?

In alineatul următor face şi spirit asigurînd pe lectorĭ că metoda mea ne-ar da îndărăt cu un veac, «cînd *tălhar* se derivá din telifer şi *brînză* din prandium, etimologiĭ în felul cărora găsim şi în *Etymologicum Magnum* al d-luĭ Hîjdăŭ». De cît spiritul l-a pirîlit pe d-sa însuşĭ, de oare-ce *telifer* trebue să fie inventat de d-luĭ, ĭar prandium—*brînză* nicĭ pe departe nu mi se poate atribuí mie, întru cît am propus la p. 324 (cf. p. 323) o etimologie cu totul noŭă, pe care tare mă tem că nu ĭ-a dat mîna să o discute şi, neavînd ce pune în loc, s'a mulţămit cu spiritul. Motivul săgeţiĭ năprasnice îndreptate contra d-luĭ Hijdăŭ îmĭ pare că se află în o frază cam indiscretă din amintitul raport al d-luĭ Bogdan (cf. *Convorbirĭ literare* XXXV 255).

Lecţia de fonetică ce-mĭ dă în acelaşĭ alineat cuprinde principiul cunoscut, repetat şi de alţiĭ chĭar de pe la noĭ: «Fonetica-şĭ are legile eĭ fixe, excepţiile sînt numaĭ aparente» etc., principiŭ coroborat cu expresiĭ convingătoare şi cuviincĭoase ca: «*a-ţĭ pĭerde timpul*», «*sport de etimologiĭ*», «*orĭ-ce înjghebător de fraze*». Şi eŭ cred în legile foneticeĭ, însă sînt şi destule schimbărĭ sporadice, de carĭ e plină d. e. opera luĭ Mikloşich *Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte.* Din acestea de sigur sînt multe carĭ nu se pot explicá nicĭ prin influenţa analogieĭ nicĭ prin a etimologieĭ populare şi nicĭ chĭar prin comodul «etc(etera)» al d-luĭ Densuşanu.

Cît priveşte etimologia *înşelare*=*insellare, după ce maĭ întîĭŭ, precum am maĭ spus, n'a băgat de samă ce am zis la p. 338, pare că vrea să o desaprobe prin o simplă tranziţie: «Afară de etimologiile *citate*, d. Creţu prezintă altele *tot aşá de imposibile.*» Adecă cum? Ce critică d-luĭ: etimologia *înşelare* = *insellare orĭ nebăgarea d-sale de samă? In cazul întîĭŭ întreb: maĭ crede d-luĭ serios în etimonul мъшелъ, care în slavoneşte e numaĭ substantiv, pe cînd cuvîntul nostru e numaĭ verb cu formă simplă şi încă de conjugarea I-a? Vezĭ şi nota din *Indice* relativă la cuvîntul *înşelare*.

Nu voĭŭ negá însă că etimologia *alergare*=(c)a(ba)llicare trebue înlăturată, precum am declarat-o verbal d-sale maĭ înainte de a-şĭ publicá articulul. Schimbasem părerea că ar vení din *adlargare, pentru că nu mă satisfăceá explicarea dată de d-niĭ Hîjdăŭ în *Etymologicum Magnum*, Aureliŭ Candrea în *Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie* VII 70, şi Tiktin, op. cit., carĭ plecaŭ de la însemnarea prea specială 'a luá largul măriĭ', deşi Romîniĭ aŭ avuprea puţin a face cu marea. Maĭ meditînd în urmă asupra obĭectuluĭ, acum admit etimologia *adlargare passum, propriŭ 'a lărgí

pasul', de unde it. *allargare il passo*, sp. şi port. *alargare el pa(s)so*, chiar cu înţelesul romînescului *alergare*, cu alte vorbe noi am făcut o elipsă. Ast-fel se explică şi senzul neutru al acestui verb. Schimbarea lui *a* în *e* în dialectele dacor. şi istr. e fonetică (cf. *lepădare*, ard. *vreană*, mold. *pleaftură*), nu se datoreşte influenţei analogice a lui *merge*, care e de altă conjugare. It., sard. *allargare* şi vaud. *alargar* singure, produse de d. Densuşanu în *Hist de la l. roum.* 166, ar deslegá chestia, numai dacă ar aveá senzul verb. nostru. Aromînii zic *alăgare*, *alagu*, Meglenitii *lagare*, *lag*.

Despre cele cuprinse în nota îndrăzneaţă la adresa raportorului Academiei, d. Gr. Tocilescu, mă simt dator a da lămurirea următoare. Partea a III-a saŭ *Indicele romînesc* în forma-i primitivă, cînd adecă am prezentat lucrarea Academiei, nu cuprindeá nici o etimologie, aşá că afirmarea d-lui raportor «lucrarea se prezintă în condiţiile cele mai bune critice şi ştienţifice» este aproape identică cu apreţierea de la începutul scrisorii d-lui Ov. Densuşanu din 1 Iulie 1900. Numai după ce am început a tipărí acel indice în felul arătat în prefaţă, după ce adecă, prin dispoziţia materialului în familii de cuvinte, acel indice a devenit cum-vá etimologic, numai după aceea, zic, am luat hotărîrea de a întroduce o sumă de etimologii, crezînd că, dacă cum-vá unele se vor constatá greşite, cele mai multe vor fi aprobate de învăţaţi şi că în tot cazul cîte-vá din ele cari mi s'aŭ părut ingenioase şi cari poate s'ar fi descoperit de alţii numai peste cîte-vá zeci de ani, vor compensá slăbiciunea celoralalte, pe cari de altmintrelea tot-deauna am declarat că sînt gata a le îndreptá în *Suplement* saŭ în alte lucrări ulterioare. Am mai crezut că Academia n'ar puteá fi compromisă pentru un număr de etimologii nesigure saŭ greşite, întru cît acestea sînt mai mult nişte ipoteze şi nu fac parte din o carte de şcoală. Dacă nu mă înşeală memoria, am comunicat acestea d-lui Densuşanu şi de aceea m'aŭ surprins săgeţile îndreptate cu atîta înverşunare contra d-lui Tocilescu, săgeţi cari, precum se vede, după dreptate nu ating pe d. raportor şi de cari acum, după această lămurire, presupun că se căeşte insuşi d. Densuşanu. D-lui a atins apoi aceeaşi persoană şi pentru că examiná odată la 3 şi chiar 4 materii pe candidaţii în litere, lucru pentru care trebuiá d. critic să se războească numai cu regulamentul facultăţii saŭ cu autorii lui, nu cu cei ce eraŭ obligaţi să-l respecte, fără să ţie socoteală, dacă se atinge cum-vá prin aceasta susceptibilitatea vr'unui suplinitor.

Ce să mai zic de aserţia pasionată din aceeaşi notă că etimologiile mele (va să zică toate) sînt rele, pe cînd în scrisoarea amintită respingeá numai o parte ?!

*

Trec acum la etimologiile criticate în special.

Apăsare = *appressare e, după d. Densuşanu, cu desăvîrşire greşit, pentru că *r* n'ar puteá cădeá.— Eŭ însă am preferit această etimologie cunoscutuluĭ appensare, de oare-ce ea reproduce maĭ bine senzul şi apoĭ găsim destule cazurĭ de căderea luĭ *r*, ca d. e. *apestire* = appres(t)ire, cu care appressare e aproape identic în formă şi de care, ca etimologie, incă nu s'a atins criticul; *întimpinare* = intro(m)pinare, ard. *nost, vost=nostru, vostru, pe = pre, plază*=praesa(ga), *vom=văm=vrem*=volemus, *veţĭ=vreţĭ*=voletis, *pestelcă*=bulg. прѣстилка, *povăţ(u)ire* din slav. правьць (cf. Creţu, *Lexiconul* citat 358) şi numele *Vişa*, *Vişoiŭ* din *Gavril*, *Gavra*; de asemenea *pentru=preîntru*, *peste=prespre, corastă*=colostra, mold. *fereastă, îndărăt* =*inderetro; *măratu* 'nenrocit' = *malastru(cus)* din *Psaltirea Voroneţeană* şi a luĭ Coresi, ps. 136, 8 (pentru căderea luĭ *s* cf. *droae=sdroae* (*Lexicon Budan*) =strues, *doară*=ard. *zdoară=astă-oară, cărăbuş*=scarabeus+uş, *preut*=presbyterum şi maĭ ales arom.*futu=fuistis*); *preut* presbyterum, *Probajină*=sl. прѣображенїє, *probozi* (Dosoteiŭ şi Cantemir, apud Gaster, *Chrestomatia*, *probrăză* şi *pobrăzeaşte*)= прѣобразити, *rost*=rostrum. La căderea luĭ *r* în aceste din urmă a putut contribuí şi disimilarea. Tot odată se impune intrebarea de ce *n* din appensare a căzut, ĭar cel din *expensulare—*spînzurare* nu? Cu toate acestea etimologia *apăsare*=*appensare e cu mult maĭ probabilă de cît cea din *appressare, de oare ce în sprijinul eĭ, pe lîngă forma prov. *ape(s)sar* 'bedrücken' produsă de critic, vine şi cea sp. *apesgar*=*appe(n)sicare 'beschweren, drücken', care aşá dar împacă perfect şi senzul (cf. Diez, *Etym. Wörterb. d. rom. Spr.* s. v. *peso).* In *Anon. Carans.* se află şi *pĕs* 'gravo'. Pare că celelalte dialecte n'aŭ cuvîntul, deşí în Mihăileanu e *apăsare*.

Bucurare. — In privirea luĭ *bucurare*=*avuculare d. Densuşanu zice că forma aceasta e imposibilă de admis în latina, că în celelalte limbĭ romanice nu găsim cevá corăspunzător şi fonetica se opune, apoĭ că n'am pomenit nimic de alb. bukurε, propus de alţiĭ şi de d-sa în *Studiĭ de filologie romînă*.— N'am vorbit nimic de etimologia din urmă, cum am procedat în genere şi cu părerile altor filologĭ; dar am cunoscut-o. M'am îndoit de ea, tocmaĭ fiind-că nu-mĭ puteam explicá trecerea senzuluĭ de 'frumos' la 'bucurie', cu toată afirmarea d-sale că vorba însemná *de sigur* maĭ întîĭŭ «a face faţă frumoasă», de unde «a se veselí», care trecere se înţelege şi maĭ greŭ la forma activă. Indoeala-mĭ asupra etimologieĭ sale ĭ-am comunicat-o odată verbal, îndată după apariţia amintitelor *Studiĭ*, îndo-

eală cu atît maĭ îndreptățită cu cît cuvîntul albanez *bukurɛ* 'frumos' și rom. *a se bucurá* n'aŭ nicĭ un raport cu numele *Bucur*, care după d-luĭ ar fi fost odată adĭectiv și care-ĭ servește cum-vá de bază a tranzițieĭ senzuluĭ. Acesta însă (adecă *Bucur*) nu e alt-ceva de cît numele sfîntuluĭ ce se prăznuește la 6 Fevruarie, făcut din gr. βουκόλος 'boŭar' cu *l* rotificat, ca și *Nicoară*=Νικόλαος cu derivatele luĭ: *Nicoriță*, *Nicorescu*, *Nicoreștĭ* și formează un fel de dublet cu numele *Vúcol*, cum se numește d. e. un fost profesor de la Roman, care nu e cĭoban, ca *Bucurii* d-sale, cum nu-s nicĭ alțĭ treĭ cunoscuțĭ aĭ mĭeĭ cu numele *Bucur*: unul dela Comarnic—Prahova, altul din Tîrgul-Neamțuluĭ și celalalt de lîngă Blaj—Ardeal, însă numele de *Bucur* al acestuĭa nu maĭ e ca la ceĭalalțĭ dat din botez, ci a devenit familiar. *Búcura*, numele unor sate din județele Mehedințĭ, Buzăŭ și de aĭurĭa, e saŭ femininul luĭ *Bucur* (cf. *Ioana* din *Ion*) saŭ genitivul cu finală slavică al numeluĭ *Bucur* orĭ maĭ curînd un adĭectiv cu forma slavică feminină contrasă din Бȣкȣράꙗ—Бȣкȣράꙗ ѿтчина 'moșie *a luĭ Bucur*', formă aplicată la o tulpină romînească și nu folosește nimic etimologieĭ criticuluĭ mĭeŭ, orĭ cât de frumoase ar fi fost unele fete din tradițiile consemnate de d. Spineanu saŭ de alțiĭ în *Dicționarele geografice* ale județelor. D-l Densușanu, găsind cuvîntul *bucură* în următoarele doŭă versurĭ din o poezie populară, publicată de dd. Lĭuba și Iana în *Topografia Maĭdanuluĭ*, p. 30:

«Asta-ĭ barbă barbură,
«Asta-ĭ gură *bucură*»,

crede că acest *bucură* e adĭectiv și însemnează 'frumoasă'. Mie mi se pare că e maĭ natural a-l considerá ca substantiv diminutiv=lat. buccula, adecă 'guriță', cum e diminuitiv și corăspunzătorul săŭ *barbură* = barbula 'bărbuță' din versul întîĭŭ, cu care rimează. Ast-fel e de crezut că necunoscutul autor de de-mult va fi alcătuit versul săŭ așá: «Asta-ĭ bucă bucură» și numaĭ maĭ tîrziŭ, cînd *bucă* șĭ-a modificat întru cît-vá înțelesul, poporul a înlocuit-o cu 'gură'.

De aceea eŭ am propus altă etimologie pentru cuvîntul *bucurare*, pe care-l aŭ și Megleniții, dar nu și ceĭalalțĭ Aromînĭ maĭ apropiațĭ de Albanejĭ, am propus, zic, etimonul aveo—*avuculare cu sufixul duplu *uculare*, care se află și în it. *affattucchiare*, *barbugliare*, sp. *barbullar*, fr. *barbouiller*, *chatouiller* etc., cum și în rom. *întortochĭare*, firește în acestea tractat alt-fel (cf. *mascur*=masculus, *lingură*=lingula și *unghĭŭ*=angulus, *unghie*=vechĭŭ *unghĭe*=ungula). Am maĭ presupus o afereză veche a luĭ *a* și apoĭ prefacerea luĭ *v* inițial în *b*. Dacă un asemenea etimon nu va fi admis, socot că părerea susținută de d. Densușanu etc. încă nu e sigură și până se va resolví

chestia în mod definitiv, se vor propune şi alte ipoteze pe lîngă cele 6 anterioare etimologieĭ mele: v i g o r e şi b u o n c u o r e ale *Lexiconuluĭ Budan;* turc. b u k u r a luĭ De Pontbriant, despre care cf. şi Cihac, p u l c h e r a luĭ Ciparĭŭ (apud Laurian şi Maxim), b u c c u l a r e din b u c c a a luĭ Laurian şi Maxim, alb. b u k u r ε a luĭ Mikloşich, Cihac, Şeĭneanu, G. Meyer, Tiktin şi Ov. Densuşanu. Aceştĭ din urmă însă ar maĭ fi trebuit să dovedească, pe lîngă trecerea senzuluĭ, şi că cuvîntul e originar în limba albaneză, cum foarte bine observă Laurian şi Maxim luĭ Mikloşich. Afară de aceasta-ĭ de observat că la noĭ verbul e de conjugarea I cu flexiune simplă şi maĭ scurt şi decĭ original, ĭar la Albanezĭ adĭectivul e maĭ scurt. De aceea asĕmănarea cuvîntuluĭ nostru cu adĭectivul şi cu verbul alb. *bukurε, bukurôn'* pare a fi numaĭ întîmplătoare. Maĭ cugetând asupra lucruluĭ, în ultimul moment am venit la idea că din lat. b u c u l u s 'junc', b u c u l a 'juncă' s'a putut formá un b u c u l a r e maĭ întîĭŭ cu înţelesul sinonim de 'a sări ca viţeiĭ. a zburdá', de unde apoĭ 'a se bucurá', pentru care cf. germ. dial. *kälbern*, ndd. *kalveren*, it. *braccare* şi chĭar lat. *vitulari*, produse de Diez în *Etym. Wörterb.* I s. v. *viola* şi *alberare*, cu toate reservele ce face d. Bréal în *Dict. etym. latin* s. v. *vitulor* asupra derivăriĭ de către Varro şi Festus a acesteĭ vorbe din v ĭ t u l u s, din pricina deosebiriĭ de cantitate a primeĭ vocale. Georges şi alţĭ lexicografĭ încă consideră lungă silaba *vi*. Klotz scrie v ĭ t u l a r i, ĭar Vanicek (*Etym. Wörterb. d. lat. spr.*, ed. II) îl derivă din v ĭ t u l u s, ca şi Diez. Existenţa cuvîntuluĭ *bucurare*=b u c u l a r e în limba noastră s'ar maĭ puteá justificá ca un fel de traducere a luĭ v i t u l a r i, în care Romînul va fi văzut nu numele zeiţeĭ triumfuluĭ V i t u l a (Quicherat-Chatelain), ci vorbele sale 'vită şi viţel', deşi originea primeĭ din aceste doŭă vorbe e încă în discuţie (v. G. Meyer, *Etym. Wörterb. d. alb. Spr.* 476 şi Densuşanu, *Hist. de la l. roum.* 353). Cf. vfr. *bugler* şi subst. *bugle*, un instrument de suflat; vfr. *beugler* 'a mugĭ'=b u c u l a r e 'a mugí ca un junc' după Diez şi Körting. Pentru gr. *l—r* cf. şi arom. *Sărună* 'Salonic'.

„Codru“, spune d. Densuşanu, «nu vine din q u a d r u m, ci din q u o d r u m, cum am arătat în *Romania XXVIII, 62* şi *Hist. de la l. roum.* § 20».—Cu alte cuvinte greşeala mea se reduce la aceea că n'am cunoscut forma intermediară, dedusă de d-luĭ din formele romînă, albaneză şi grecească ale cuvîntuluĭ, căror forme d-sa le atribue aceeaşĭ origine cu a vfr. *coron*. Acel q u o d r u m a scăpat şi din vederea d-luĭ Tiktin chĭar în urma criticeĭ d-luĭ Densuşanu, adică în 1902. Despre etimologia vfr. *coron* fac rezerve şi declar că am să vorbesc la sfîrşit. De altmintrelea însuşĭ d-sa explică schimbarea luĭ *a* în *o* din q u a d r u m — q u o d r u m prin înfluenţa labialeĭ *ŭ*

asupra luĭ *a*. In acelaşĭ articul din *Romania* d. Densuşanu ne face cunoscut un minunat fenomen optic, anume că o pădure văzută de departe are aspectul unuĭ pătrat —...«une forêt vue de loin a l'*aspect* d'un *carré*», p. 64. Cuvîntul *codru* e în toate dialectele romîneştĭ.

Crăcĭun. — In privirea vorbeĭ *Crăcĭun* = Christi-nationem, spune d. Densuşanu că ar fi trebuit ca eŭ să confirm existenţa în latină a luĭ natio cu înţelesul de 'naştere', că dicţionarele latine nu daŭ nimica de felul acesta şi că d-sa a găsit, în *Corpus inscr. lat.* XIV 2863, cuvîntul aproape cu acel înţeles, dar că aceasta nu mĭ-ar serví la nimic, pentru că de la Christi-nationem n'am fi putut ajunge decît la *Cresnăcĭune*.

In privirea senzuluĭ vorbeĭ *natio* eŭ nu m'am luat numaĭ după dicţionare; dar, chĭar dacă m'aş fi întemeĭat numaĭ pe arătarea lor, încă aş fi avut dreptate. Intr'adevăr expresiĭ ca *natione Medus* din Nepos, *natione Numida* din Tacitus, pentru a ilustrá înţelesul 'das Geborenwerden, die Geburt' se află în *Lexiconul latin-german* al luĭ Georges, cu carĭ cf. *von Geburt ein Macedonier* 'natione Macedo' din partea germ.-lat. Tot aşá aŭ înţeles pe *natione* din expresia «Mardonius natione Medus» a luĭ Nepos, Pausanias I, atît Hinzpeter în ediţ. IV (1870, Bielefeld und Leipzig), a acestuĭ autor clasic cît şi lexicografiĭ francejĭ Benoist şi Goelzer de la 1893; căcĭ primul îl tălmăceşte prin «von Geburt ein Meder,» nu numaĭ în *Vocabularul* complet de la sfîrşitul volumuluĭ, ci şi in nota de la p. 20, ĭar ceĭ din urmă cu «Mède de naissance». De asemenea lexicografiĭ ceĭ maĭ noĭ aĭ luĭ Tacit, Gerber şi Greef, atribue cuvintelor natione din expresia *natione Numida* două senzurĭ: unul abstract (adică 'naştere') şi altul concret (adecă 'popor'). Pentru primul senz eĭ daŭ următoarele exemple, pe carĭ le voĭŭ însoţí cu traducerea academiculuĭ nostru Gavril Munteanu: *Annales* 2,52 is *natione* Numida=acesta (adecă Tacfarina) Numid *de naştere*; 11, 18 duce Gannasco, qui *natione* Canninefas=supt ducele Gannasc. Acesta *de origine* erá un Canninefate; 14, 60 Eucaerus, *natione* Alexandrinus=Eucer, din Alexandria *de naştere*. Senzul al doilea, adecă cel concret, e tălmăcit prin 'Völkerschaft' şi se află în multe locurĭ: *Germania* 2. 4. 14. *Annales* 2, 44. 15, 27 etc. Se pare că d. Densuşanu văzînd în ediţia luĭ Georges din 1880 cele două locurĭ cu numele 'Medus' şi 'Numida' a crezut că e maĭ natural să traducă natione prin 'de naţiune'; dar, precum am văzut, dînsul s'a înşelat, ca şi canonicul Andrea Liviŭ, care a tălmăcit şi publicat pe *Corneliŭ Nepote* la Lugoş în 1863 şi ca şi E. Sommer, care a tradus acelaşĭ autor, editat de Hachette la Paris în 1869.

In *Dict. latin-français* al luĭ Quicherat-Chatelain pentru senzul de

'reproduction' (des animaux) e citat Festus, adecă tocmaĭ acelaşĭ autor pe care-l are în vedere şi Mommsen, cînd explică pe *nationis gratia* din inscripţia citată maĭ sus prin *propter feturam pecorum*. Cf. Forcellini—De-Vit, carĭ în *Lexiconul* lor *latin* produc chĭar fraza luĭ Festus de la p. 166 (după *Corpus inscr. lat*, 167) a ed. Müller «In pecoribus quoque bonus *proventus feturae* bona *natio* dicitur.» Aceeaşĭ frază o dă şi Freund-Theil după ed. Müller 167, însă cu senzul de 'race, espèce'. Cf. *Corp. gloss. lat.* II 262 şi III 74 s. v. γενεά, γέννημα. Eată de ce eŭ n'am anunţat că în cetirile mele de texte latine (între carĭ şi *Corpus inscr. lat.* XIV) am găsit n a t i o aproape cu acel senz.

Sti din C h r i s t i - trebuĭá să se prefacă în *ş* ca în *veşmînt*= v e s t i m e n t u m şi ca în persoana a doŭa a perf. simplu, d. e. *lăudaşi*=l a u d a (vi) s t i, prin urmare nu numaĭ decît în *s*, cum crede d. critic. In sfîrşit *Creşnăcĭune* a putut devení *Crecĭune* prin o simplă sincopă a silabeĭ *şnă*, ca şi *neşchiţel—niţel*. Ast-fel eŭ nicĭ n'ar maĭ fi trebuit să presupun existenţa unor forme intermediare *Creşincĭune—Creş(i)cĭune*, cu toate că forma dintăĭŭ se explică prin ard. *vint*=*venit*, *n* apoĭ a putut cădeá fiind înainte de consoană, ĭar pentru căderea luĭ *ş* dinaintea luĭ *c(ĭ)* avem un exemplu sigur în numele de familie *Lupăceasa* făcut din *Lupaşcu*. D-l Tiktin nicĭ în 1902 nu s'a pronunţat asupra originiĭ cuvîntuluĭ, mărginindu-se a declará că e obscură şi citînd oare-cum de formă etimologia cam veche C h r i s t i-j e j u n i u m a vestituluĭ romanist Schuchardt. Etimologia c r e a t i o n e m, propusă de răposatul Aron Densuşanu şi recomandată ca cea maĭ probabilă de fiul săŭ Ovidiŭ în *Histoire de la langue roumaine* 262 şi 263, nu e de admis cu atît maĭ mult că această ipoteză n'are cea maĭ mică analogie în vre-una din celelalte limbĭ romanice şi vecine. Aşá în it., pr., fr. şi port. e din n a t a l i s; sp. *natalidad* = n a t a l i t a t e m. Cf. alb. *Paşkε e Kriştit* 'Crăcĭun', literal 'Paştile luĭ Hristos' şi *Kεrşεndel'ε*, *Kεşnel'ε* = C h r i s t i n a t a l i a 'Crăcĭun', ĭar după Hahn şi Gustav Meyer 'advent', care corăspunde cu 'postul Crăcĭunuluĭ' ortodoxilor, cum şi *Khristune*=gr. Χρηστούγεννα al Ţiganilor din Bulgaria. Tot idea de 'naştere' saŭ 'naşterea luĭ Hristos' se află şi în limbile slavice: vsl. рождьство, rus. рождество христово, bulg. asemenea, dar şi колѣда, sîrb. рожанство pe lîngă божић diminutiv al luĭ богъ, boh. *narozeni Kristovo* şi *vánoce* după germ. *Weihnachten*, pol. *Boz'e narodzenie*, dar şi *gody* 'sărbătoare'. Formele slavice (vsl., bulg., boh., malo-rus. şi vrus.) împrumutate de la noĭ se pot vedeá în Creţu, *Lexiconul* citat p. 325, la carĭ adaug după Tiktin: slovak. *Kraçun*, sîrb. *Kraçunişte*. Totul aşá dar concordă spre a dovedí că *Crecĭun, Crăcĭun*, arom. *Crăcĭun, Cărcĭun* şi *Cricĭunu* (cf. Mihăileanu, *Dicţ.* citat, pp. VII, 443 şi 400) şi megl. *Cărcĭun* s'a făcut din C h r i s t i-n a t i o n e m saŭ C h r i s t i-n a-

tiones, reproducînd ast-feĭ tipul grecesc χρηστούγεννα. E foarte important de constatat că Unguriĭ n'aŭ alt termin pentru această însemnată serbătoare de cît numirea împrumutată de la noĭ, adecă *karácson*, probabil inainte de a primi eĭ ritul latin, așá dar la începutul creștinăriĭ lor, la care trebue să fi contribuit și noĭ, și prin urmare aceasta încă e o dovadă că noĭ eram și atuncĭ (adecă înainte de anul 995) dincoace de Dunăre. Cf. Eusebiŭ Popovicĭ, *Istoria bisericească*, tradusă de episcopiĭ Athanasie și Gherasim, I 631 și 632.

Despic. — Etimologia *despic*=disseco cu *p* epentetic a fost propusă de mine din cauza mariĭ asămănărĭ cu arom. *disic*, atît în formă cît și maĭ ales în înțeles. In urma scrisoriĭ d-luĭ Densușanu eŭ tot am rămas oare-cum sub imperiul aceste asămănărĭ și am cercat să explic prezența luĭ *p* la p. 367 prin influența de mult dispărutuluĭ **despecare*=de-ex-picare din *pix*, de unde și sp. *despegar* 'a deslipí', admis de *Lexicon Budanum*, De Pontbriant și Laurian-Maxim, numaĭ că în primul găsim maĭ întîiŭ: «a lat. dispesco- ital. *spiccare*: evellere, separare». Cf. prov. *despega*. Acum însă recunosc că e maĭ bună etimologia d-lor Candrea (cf. *Revista pentru Ist., Archeol. și Filol.*, vol. VII 77 și *Romania* XXXI 37), Filipide, *Istoria l. rom.* 99 și Ov. Densușanu (cf. a sa *Hist. de la l. roum.* I 169). D-luĭ e cel întâiŭ care citează în *Noua Revistă Romînă*, pentru cuvîntul nostru, *Corpus Gloss. lat.* VI 239, dar în *Hist. de la l. roum.* I 169, schimbă acest număr în 331 și adauge și alte izvoare. Senzul primitiv trebue să fi fost acela ce-l are spicare al luĭ Gratius, *Cyneg.*, adecă de 'torches *fendues par le bout*', nu 'détacher les épis', cum crede d. Candrea-Hecht, ale căruĭ comparațiĭ cu it. *dispiccare* etc. încă lasă de dorit, de oare-ce asemenea vorbe, ca și it. *spiccare*, sînt contrarele luĭ *appiccare* și n'aŭ nimic a face cu lat. spica, spicare, de-spicare. Etimonul de-spicare trebue admis cu atît maĭ mult că uniĭ Aromînĭ, probabil ceĭ de pe la Ohrida, după Mihăileanu, op. cit., zic *disch'c* pe lîngă *disic*, ĭar Megleniţiĭ numaĭ *dispic*. Neizbînda-mĭ în stabilirea acesteĭ etimologiĭ va fi un îndemn pentru mine și poate și pentru alțiĭ de a urmărí neasămănările dintre dialectele noastre cu un interes tot atît de mare ca și asămănările, dacă nu și maĭ mare, ceea ce erá o dorință fĭerbinte a răposatuluĭ mĭeŭ amic Lambrior.

Dumerire. — D. Densușanu nu primește părerea mea că acest cuvînt s'ar fi făcut din *luminare* prin schimbarea conjugăriĭ, prin rotificare și schimbarea luĭ *l* în *d* și prefere etimonul sl. domêriti, admis de Cihac și Miklošich (*Etym. Wörterb.* 195).—Eŭ am propus acea etimologie, din pricină că sensul de a 'măsurá deplin' al luĭ domêriti mi s'a părut prea depărtat de al verbuluĭ nostru, care afară de aceasta regește numaĭ un nume de persoană saŭ un pro-

nume reflexiv; dar cugetând din noŭ asupra lucruluĭ şi avînd în vedere şi forma muntenească a *domiri*, cum şi că schimbarea fonetică din urmă nu e sigură, recunosc greşeala mea şi primesc etimologia citată şi propusă maĭ întîiŭ de Mikloşich în *Die slav. Elemente in Rumun.* Elementul al doilea al tripletuluĭ: *luminare*, *lămurire*=*l u m i n i r e şi *dumerire* n'a fost atins de critic; totuşĭ, spre a nu-l despărţí de *lamură* 'purissimum cujuspiam reĭ', cum e şi limpedea *lacrîmă*, prefer etimonul *l e (c r i)m u l i r e. Voĭŭ observá tot-odată că modul cum mă citează d-sa, fără să îndrepte o evidentă scăpare din vedere la corectură, spuind că eŭ zic cum că *lămuresc* (în loc de *dumeresc*) se formează din *luminez* prin schimbarea luĭ *l* în *d*, dovedeşte că-ĭ place să mă puĭe într'o lumină defavorabilă în opinia cetitorilor şi pe altă cale decît prin constatarea greşelilor mele curat ştiinţifice. Dar ce ar zice d-luĭ, cînd eŭ, citînd un loc de la p. XVIII din a sa *Histoire de la langue roumaine* saŭ altul chĭar din critica ce-mĭ face, anume de la p. 318 a vol. III din *Noŭa Revistă Romînă*, aş scrie: «*le derner* quart du *XIX*-e siècle» (în loc de *le dernier*) saŭ «*cîrlan*= c a b a l l u s t a n» (în loc de c a b a l l u s+a n), fără să îndrept greşelile de tipar? *Dumerire* nu se află în celelalte dialecte romîneştĭ.

«Figă nu poate fi o moştenire latină (f i c u s)», afirmă criticul, «pentru că *c* intervocalic nu trece nicĭ-odată la *g*, în limba romînă».

Netemeĭnicia aceteĭ aserţiĭ o dovedesc următoarele exemple: *aprig* = a p r i c u s, *balegă* (arom. şi *balică*) = c a b a l l i c a, *feregă*= *f ĭ l ĭ c a (cf. *filix*,-*cem*), arom. şi meglen. *furnigă* pe lîngă al nostru *furnică*=f o r m i c a, *lăptugă* pe lîngă *lăptucă*=l a c t u c a (cf. Mikloşich, *Beitr. zur Lautl. d. rum. Dial.*, *Conson.* II 68 şi Damé, *Dict. roum.-français*), *oftigă* şi *oftică*=ngr. ὄχτικας, *păring* pe lîngă *părinc* = *panicum*, arom. *pigunĭ* saŭ *pegunĭ* şi *pecunĭ* = p e c u n i a e (cf. Mikloşich, loc cit., şi Laurian-Maxim s. v. *p e c u n i a; compară arom. *peculĭŭ* 'banĭ strînşĭ, legătură de banĭ' de pe la Amincĭu saŭ Meţovo şi *picuniŭ* 'banĭ daţĭ nouluĭ născut' din *Dicţionarul* luĭ Mihăileanu), *piţig* '*pişc*' (de unde şi *piţigoiŭ*, *piţiguş*)=**picţicu* şi acesta din *p i c t i o (cf. *Lexicon Budan* şi Alexiŭ Viciŭ, *Glosarĭŭ de cuvinte dialectale*), *vitreg*=v i t r i c u s. Maĭ multe exemple voĭŭ da în nota de la cuvîntul *figă* din *Indice.* In critica amarnică ce face d. Densuşanu, în aceeaşĭ *Nouă Revistă Romînă* III 418—425 şi 447—453, *Istorieĭ limbeĭ romîne* a d-luĭ Filipide, în special etimologiilor a vr'o 50 de vorbe, la p. 441 răspingînd pentru acelaşĭ motiv fonetic etimologia *asigur*=a s s e c u r o şi prevăzînd că i s'ar puteá opune schimbarea din *vitreg*=v i t r i c u s etc., se grăbì a informá pe cetitor că «*vitreg* ş. a. are explicare specială», fără însă a o arătá. Explicarea prin influenţa limbeĭ alb., ce dă d. Ov. Dènsuşanu, în a sa

Hist. de la l. roum. I 350, trecerii luĭ *c* final în *g* în vorbe ca *aprig*, *stîng* şi *vitreg*, nu e convingătoare, întru cît acea schimbare în alb. o sufere nu numaĭ un *c* final, ci şi alte consoane, ca *ϑ*, *t*, *tş*, *s*, *f*, *p*, carĭ înaintea vocaleĭ finale determinătoare se îndulcesc, primele două în *d*, ĭar celelalte în *dş*, *z*, *p*, *b*, fie ele precese de vocală, fie de consoană, maĭ ales *n* (pentru care caz Mikloşich, *Beitr. z. Lautl d. rum. Dial., Conson.* II 69, are o teorie specială). Şi ar fi curios ca Romînul să fi ales numaĭ schimbarea *k*—*g*. Afară de aceasta, dacă considerăm maĭ de aproape cele 4 exemple alb. produse de d. Densuşanu, vedem că *blok-blogu* e un caz de schimbare a unuĭ *g* în *k*, nu vice-versa; ĭar *bunk bungu* la noĭ nicĭ nu există nicĭ s'a găsit până acum în monumentele vechĭ, apoĭ vocala ε din *ştεnk-ştεngu* vederează un împrumut din limba noastră, în care schimbarea unuĭ *án—în* e regulă şi în care, orĭ-ce s'ar zice, *stîng* e de origine romanică (cf. it. mano *stanca* 'mînă *stîngă*'), în sfîrşit luĭ *trunk·trungu* în romîneşte-ĭ corăspunde *trunchĭŭ*=truncus, numaĭ cu *c*. Ast-fel, dacă am admite explicarea d-luĭ Ov. Densuşanu, maĭ maĭ ar trebuí să presupunem că Romîniĭ aŭ luat această apucătură de a pronunţá pe *c* ca *g* după obiceĭul alb., fără să fi împrumutat şi vorbe, ceea ce nu se poate înţelege şi e contrar principiuluĭ că popoarele nu împrumută sunete, principiŭ susţinut la noĭ maĭ întâĭŭ de Lambrior. Voĭŭ adauge că eŭ am ales exemple romîneştĭ, carĭ aŭ avut un *c* original intervocalic, conformîndu-mă criticeĭ şi nu numaĭ de cît la sfîrşit. Teorieĭ criticuluĭ mĭeŭ se maĭ opune împregĭurarea că scurtarea şi pĭerderea luĭ *u* final în limba noastră e relativ nouă, ĭar schimbarea luĭ *c* în *g* e cu mult maĭ veche.

Mie mi s'a părut curios ca *figele* originare de la Sud să treacă pe la noĭ, ceĭ cu *ficat*, în ţările popoarelor slavice de la Nord (Polonĭ, Ruşĭ, Maloruşĭ) şi la Ungurĭ, pentru ca apoĭ de la ele să fi împrumutat noĭ numele latin saŭ romanic, pe lîngă cel sl.-bulgăresc *smochînă*, cu care cf. *smoacă* [1]) de prin basmele munteneştĭ, cum şi meglen. *zmoc* 'smochin' şi *zmocfă* 'smochină'. Maĭ mult: faptul că smochinul creşte sălbatic pe la Vîrcĭorova şi prin Dobrogea şi că une-orĭ se şi cultivă pe la noĭ (cf. Z. Panţu, *Vocabular botanic* sub voce *ficus carica*) dovedeşte că Romîniĭ de dincoace de Dunăre aŭ cunoscut tot-deauna lucrul şi a putut decĭ păstrá un nume moştenit.

In maĭ multe limbĭ neo-latine *c* din acest cuvînt (*fico, fica*) se vede schimbat în *g*, ca şi în germ. *Feige*, vgerm. *figa*. Aşá it. se zice *figo* pe lîngă *fico* şi *fica*; prov. *figa*; fr. *figue*; sp. *figo, higo, higa*; port. *figo* şi *figa*; însă formele fem. din it., sp., port. şi chĭar cea

1) Comunicat de d. Gr. Tocilescu, a căruĭ mamă povestitoare erá de la Bréza (Buzăŭ).

din fr. şi rom. aŭ primit maĭ mult maĭ puţin un senz obscen. Numaĭ expresia batjocoritoare haţegană 'na *fica*' (cf. *Rev. crit.-lit.* III 154), arom. *hică*, meglen. *ică*, alb. *fik* şi în parte it. *fico* şi ret. *fic*, *fix* aŭ păstrat pe *c* din lat. ficus. Compară vfr. *fie*, *fier*=fica, *ficarius. Fr. prov. *fic*=ficus 'tumoare'; 'rană la vite şi copacĭ' (cf. Azaìs, *Dict. des idiomes romanes de midi de la France*) e de origine savantă.

Eată şi numele pomuluĭ respectiv în aceleaşĭ limbĭ romanice şi în unele dialecte italiane: it. *fico* saŭ *figo*=ficus şi *ficaia*=*ficaria; nap. *fica*, abruz. *fica*, *ficura*, *fiquera* (carĭ se întrebuinţează şi pentru fruct), sic. *fica*, *ficu* şi *ficaro*, sard. *ficu* şi *figu*; padov. *figaro*, mant. şi friul. *figar*, ven. *fighèr*, mil. *figher* şi *fighée*; retor. *figer*, *figè* şi *ficlèr* din lat. *ficula*—**ficularius*; prov. *figuèiro*, *figuie(r)(o)*, *fiè*; vfr. *fier*=ficarius, fr. *figuier* (înainte de veacul al XVI *figuiere*, f.); vsp. *ficar*=ficarius, cat. *figuera*, sp. *higuera*[1]), port. *figueira*, multe din acestea provenind, după Azaïs, din *figo*.

Contra ipotezeĭ unuĭ împrumut de la popoarele slavice despre Nord saŭ de la Ungurĭ orĭ Nemţĭ vorbesc formele ce le întrebuinţează aceste popoare pentru numirea pomuluĭ *fig*, arom. *hic*; căcĭ Poloniĭ şi Maloruşiĭ (ca şi vechiĭ Germanĭ) zic, atît pomuluĭ cît şi fructuluĭ, *figa* (Maluruşiĭ şi хвíга, cf. lit. *piga*); Bohemiĭ asemenea *fik* (ca şi Albanejiĭ), Ruşiĭ însă saŭ смоква (pom şi fruct) şi смокóвница (cf. malor.—íця, boh.—*ice*) = vsl. смокъвьница) saŭ în mod circumscris фíговое дéрево, cu care compară pol. *figowe drzewo*, boh. '*fikowy*' *strom*, *fikóvnik*, *smokvovy*' *strom*, *smokvon*' (acesta 'pom' şi 'fruct'), dimpreună cu ung. *figefa*, germ. *Feigenbaum*. Voĭŭ adauge că în toate limbile slavice *smochina* are şi un nume naţional: vsl. смокы, sîrb., rus., pol., boh. смóква, malor. însă acest cuvînt însemnează 'dud alb', ĭar în boh. se zice şi *smokev*,-*evnice*, bulg. смокúна saŭ -я, cu care cf. malor. смоквúня 'pĭersică'. De asemenea voĭŭ spune că Bulgariĭ şi Sîrbiĭ întrebuinţează acelaşĭ termin atît pentru pom cît şi pentru fruct şi nu aŭ nimic din lat. ficus (gr. συκῆ, συκιὰ; σῦκον) orĭ din romanicele corăspunzătoare.

Ar maĭ puteá cine-vá presupune că lucrul şi numele luĭ se vor fi întrodus la noĭ în evul mediŭ prin Veneţienĭ, carĭ pronunţă cuvíntul tot-deauna cu *g*, cum se rosteşte vorba şi în celelalte dialecte nordice ale Italieĭ: mant. şi mil. *figh*, friul. *fi*, *fig*, sard. *figu*, *figga* pe lîngă *fica*; pe cînd în cele sudice se pronunţă numaĭ cu *c*: nap., abruz. şi sic. *fica* (pom şi fruct), în ultimul şi *ficu*. Insă şi în această

1) D-l Densuşanu se înşeală, cînd la p. 131 op. cit. spune că smochinul se numeşte vfr. *fi*, prov. *fic* şi sp. *higo*, masc.; căcĭ lat. *ficus*, ca nume de pom, nu s'a păstrat de cît în compusul sp. *cabrahigo*, ca şi în it. *caprifico* = lat. *caprificus* 'smochin sălbatec'. Afară de aceasta *fi* şi *fic*, ca şi fr. actual *figue*, sînt forme savante.

ipoteză se prezentă dificultatea că ne-am aşteptá să avem saŭ *fighèr* (pom) şi *fig* (fruct) saŭ acelaşĭ nume masculin *fig* = *figo* atît pentru pom cît şi pentru fruct, cum aŭ ele nume identic în italiana: *fico* saŭ *figo*, în care limbă *fica* saŭ *figa* însemnează, ca şi *potta* saŭ acoperit *figura* maĭ mult 'vagina'. Urmează aşa dar că atît Aromîniĭ, carĭ şi cultivă asemenea pom în partea sudică şi céntrală a teritoriuluĭ lor, d. e. pe la Aminciu, cît şi noĭ (carĭ, cum văzurăm, încă am putut cunoaşte lucrul la noĭ saŭ peste Dunăre) am moştenit vorbele *hic*, *ic* şi *fig*, *hică*, *ică*, *figă* şi *fică* din expresia citată a Haţeganilor de la Romanĭ, modificînd numirea roduluĭ după firea limbiĭ noastre, care a căutat să deosebească prin gen şi formă numele fructelor de cele masculine ale pomilor (afară de *măr* al nostru, *meru* şi *peru* ale Aromînilor şi *mer-măr*, *per-păr* ale Istrienilor, carĭ zic şi *peră*, pe cînd Megleniĭ le numesc *meără* şi *peără*, după genul celoralalte; cf. *mĕr* 'pomus, -um' şi *marĕ* 'pomum' din *Anon. Carans.*). Arom. *hic*, *hică*, megl. *ic*, *ică*, vechile *fig*, *figă* de dincoace de Dunăre şi 'na *fica*' din Haţeg infirmă aserţia d-luĭ Densuşanu, op. cit. I 131, că f i c u s lipseşte limbeĭ noastre.

Balică al Aromînilor de la Olimp şi al celor de pe la Aminciu, cum şi *baligă* al celoralalţĭ Romînĭ din Macedonia şi de dincoace de Dunăre prezentă, cum am maĭ văzut, aceeaşĭ modificare consonantică *c*—*g*. De asemenea arom. *fearică* (cf. *Dicţionarul* luĭ St. Mihăileanu) şi al nostru *feregă*. Adaug că în acelaşĭ *Dicţionar* se găseşte numaĭ forma maĭ rară *furnică* (ca şi în *Isagogia* luĭ Daniil reeditată de Mikloşich, în *Rum. Untersuch.* II) şi *furică*, adecă cu *c*, ca la noĭ. Istrieniĭ zic asemenea *furnigă* şi *frunigă*, rar *frunică*.

Fluer. — După ce-mĭ încarcă cu două numărul exact al coloanelor consacrate acesteĭ vorbe, d. Densuşanu afirmă că etimologia *f l i b u l a etc. nu poate fi luată în serios, că dînsul, care s'a ocupat mult cu originea cuvîntuluĭ, a renunţat la aflarea eĭ şi că înclină pentru părerea luĭ G. Meyer (*Etym. Wörterb. d. alb. spr.* 108), care-l derivă din limba albaneză; întreabă însă de unde alb. *fl'oere*?

Maĭ întăĭŭ m'aş fi aşteptat ca d-sa să fi citat chĭar etimonele immediate *f l i b e l l a şi f l a b e l l a, propuse de mine; căcĭ alt-fel cetitorul nu-şĭ poate face o părere dreaptă despre opinia mea. Etimologia aceasta fiind grea, cum dovedeşte renunţarea mărturisită a d-luĭ critic de la orĭ-ce urmărire maĭ departe a eĭ, aceasta-mĭ va serví şi mie ca o scuză pentru neizbînda momentană. Părerea luĭ Mikloşich, G. Meyer şi Ov. Densuşanu este cum-vá slăbită prin cîte-vá afirmărĭ din acelaşĭ articul al regretatuluĭ albanolog şi anume: «Das Wort findet sich überall, wo rumunische Wanderhirten hingedrungen sind»; «das Wort wird eine Ableitung von *flare* enthalten, vielleicht ein f l a t u a r i a. Vgl. *flauto*». «Alb. *füel*, geg. *fül* wird für *fluér* *fluer* stehen und dem rum.

fluér unmittelbar gleich sein». Acestea ar fi ajutat și d-luĭ Densușanu să-șĭ dea un răspuns oare-care la întrebarea-ĭ de la urmă. Trebue să spuĭŭ că în timpul publicăriĭ *Lexiconului* luĭ Mardarie nu cunoșteam formele olteneștĭ *floeră* și *floer* cu *o*, carĭ, dacă sînt maĭ vechĭ, înlătură cu desăvîrșire un etimon **flibella*, așá că puțină probabilitate ar aveá de acum înainte numaĭ doară flabella—*flăuearlă*—*floeară* etc. Dar și de la acest etimon trebue să renunțăm, întru cît s'aŭ aflat altele maĭ admisibile. Așá ne-am puteá oprí un moment la o vorbă suggerată de follis—*foale*, a căruĭ idee, după Isidorus, se cuprinde în urgisitul flabella, anume la vorba folia—*foae* de ceapă și chĭar de dovleac, care servește în deobște copiilor la facerea fluerelor. Am puteá dar presupune un foliola—*folioară*—*floioară*—arom. *fluĭară*, dacă metateza aceasta n'ar fi neobicĭnuită și dacă nu ar fi mult maĭ probabilă altă ipoteză, la care m'am oprit acum în urmă.

Subst. flauta=*flatua și acesta din verbul *flatuare, vfr. *flaüter* etc. se constată în toate limbile romanice, it. *flauto* însă e numaĭ masc.; de asemenea se află în cele vestice derivate de ale lat. *flautella, -ellus și *flautiolus, de unde sp. *flautilla*, *-o* pe de o parte și prov. *flau(t)jols*, vfr. *flageol* pe de alta. *Flaută*, *flotă* și *flaut* în romîna de azĭ sînt neologisme ; dar mi-se pare foarte natural ca să fi fost și în limba noastră un asemenea cuvînt, din care *fluĭară*, *floeră* și *floer* nu ar fi de cît niște diminutive atît de schimbate în cît cu mare greutate se maĭ poate reconstituí forma primitivă. Socot că etimonul care a produs forma prov. și cea vfr. e tocmaĭ cel căutat. Schimbările luĭ aŭ trebuit să fie următoarele: *flautiola—flăucĭoară—flocĭoară—floĭară—fluĭară*, de unde apoĭ *flòeră* saŭ *flúeră* prin strămutarea accentuluĭ sub influența verbelor *șúeră* și *flúeră*. Pentru schimbările luĭ *ău* în *o*, a luĭ *oa* în *a* și disparița luĭ *c* intervocalic cf. *răpăusat—răposat*, *picĭoare—*picĭare—picere*, *unghĭoară—ghĭoară*[1])—*ghĭară*, *acesta—aesta—aista* (moldove-

1) Această veche și importantă formă nu se găsește nicĭ într'un dicționar, dar se aude prin jurul Turdeĭ, d. e. la Tritul (Tricĭul) de sus. Laurian-Maxim aŭ propus pentru *ghĭară* aceeașĭ etimologie, adecă *unghĭoară*, deși nu cunoșteaŭ forma de pe Cîmpia Ardealuluĭ. *Ghĭară* nu se află în *Anonymus Caransebesiensis*, Bob, *Lexicon Budan*, Clemens și Bîrsan-Jarnik, dar este în *Vocabularium 1822*, Iser, Petri și Bărceanu. In Macedonia se zice numaĭ *unglĭe*. Etimologia luĭ De Pontbriant *ghĭară*=χεῖρας și a luĭ Cihac din verbul sl. сждерж trebue înlăturate. Forma ardelenească *ghĭoară* ar puteá ispilí pe cine-vá a o considerá ca etimon al verbuluĭ *zgîriere*. In satul amintit, Tritul, la Ernut și în genere pe Cîmpia Ardealuluĭ, în loc de *zgîriere* se zice *ghĭorare*, din care ar fi putut eșí *zgoriare—zgăriere—zgîriere*. La Cĭula din comitatul Clujuluĭ se întrebuințează formele *ghĭară*, *gheráre*, *zderiere*. In Poptelecul-de-Craĭne (Solnoc-Dobîca) se pronunță *zdăriere* ; Bob scrie *sgariu*, *sderiu* 'lacero, unguibus foedo';

nesc)[1]), *acice—aice*[2]) şi *caecĭtia (nu caecia din *Conv.* XXXVII 599) —*ceeaţă—ceaţă*, cf. cae(c)ulus—*ceur*, mus cae(c)us—*muş* şi *grevĭtia—*greaţă*. Masc. *flòer*, *flúer* s'a format saŭ din flautiolus—*flo(c)ĭòr—flò˘er*, ca şi *greer* din un grylliolus—*grilĭor*, de unde şi forma *greor* (cf. Creţu, *Lexiconul* cit. 51 şi 327, unde etimologia trebue schimbată) şi ca şi *Prier*=*Apriliolus, saŭ e masculinizarea fem. *flòeră*, *flúeră* pentru atarĭ instrumente maĭ marĭ, cum arată înţelesul acestor două forme *(fluer* şi *fluerŭ)* peste Munţĭ. Şi acum cred că-şĭ poate răspunde d. Densuşanu însuşĭ la întrebarea sa: «de unde alb. *fl'oere?*» Dar poate va exclamá d-sa cu aer triumfător: vezĭ că aĭ schimbat? Răspund: da şi nu. Am schimbat etimonul immediat, dar rădăcina flare am mănţinut-o. Voĭŭ adauge că Mihăileanu în *Dicţionarul* citat, pe

---

Vocabularium 1822 şi Bărceanu *zgărîiare; Lexicon Budan sgarĭŭ˘* şi *sdărĭĭŭ* 'ungue lacero, vulnero', ultimul şi 'liro'. Iser asemenea, dar şi *sgîriŭ*; Petri *sgîrieare*. Forma *zgariu* şi meglen. *zgair* mă fac să prefer etimologia *scabriare (cf. vechĭul *fărecare*=fabricare şi *cat*=caut), pe cînd arom. *zgrîm* de pe la Cruşova şi Bitolia şi *zgîper* de pe la Aminciu (Meţovo) vor fi provenind poate primul din *excorrimo, formînd ast-fel un dublet cu *scurm* de dincoace de Dunăre (cf. arom. *rîm* de pe la Aminciu şi *arîm* din alte părţĭ, care se zice despre găinĭ şi maĭ ales meglen. *rimiles*(c) 'scarpin'); ĭar al doilea, adecă *zgîper* din scalpello—*scarpello*, de unde s'aŭ făcut şi it. *scarpello*. Arom. *scărchin* de pe la Aminciu şi *scárchin* de pe la Bitolia, meglen. *scarfin*, cum şi al nostru *scarpin*, s'a format din scarpo—scarpĭno (cf. Ov. Densuşanu, op. cit. 167). *Zgîper* maĭ presupune metateza *scalpero—scălpèr*, în care *l* a căzut, ca în *votru—adulterum*, *tăpălagă=talpă largă*, *gîl*=vsl. *гльтъ (cf., pe lîngă derivatele slavice, rom. *gîrlan* şi *gîllan*), *şodolane=şoldolane*. Accentul trebue să se fi urcat maĭ tîrziŭ în arom. *zgîper* şi scoborît în *scărpin*. Etimologia *sgăriare*=*scariare*=scarificare şi scarifare a luĭ Laurian-Maxim, cum şi a luĭ Cihac, care derivá atît substantivul *ghĭară*, cum am văzut, cît şi verbul *sgîriŭ* din sl. скдѣрѫ, origine primită pentru verb şi de Şeĭneanu, aceste etimologiĭ, zic, nu se pot admite. Poate tot din *scarpo* s'a făcut şi megl. *scărpes*(c) 'zerreisse'.

1) Explicarea ce dă atît d. Meyer-Lübke cît şi d. Densuşanu formelor *aista* şi *ista* (cf. a sa *Hist. de la l. roum.* § 138) nu ţine samă de evoluţia istorică a formelor romîneştĭ: *acest—aest—aist*, cum nu ţin dînşiĭ samă de asemenea consideraţie nicĭ cînd afirmă confuzia auxiliaruluĭ nostru *am* şi *a* cu alb. *kam* şi *ka* (cf. aceeaşĭ op. şi §), deşi rom. *a* e relativ noŭ şi maĭ mult literar pentru singular, fiind întrebuinţat de poporul din foasta Ţara romînească la amîndouă numerele. Forma maĭ veche a fost la toţĭ Romîniĭ de dincoace de Dunăre *aŭ* atît la sing. cît şi la pl., ĭar azĭ maĭoritatea lor pronunţă *o=aŭ*, cu care compară megl. *aŭ* şi istr. *aŭ* şi *aw*, pe cînd *am* se ziceá în vechime *amu* la amîndouă numerele dincoace de Dunăre, ĭar celelalte dialecte aŭ *am* (arom. *amu*) numaĭ la pers. I sing., I pl. fiind la Aromînĭ *avemu*, la Megleniţĭ *vem* şi la Istrienĭ *an—*(a)*ren*.

2) Sincopa luĭ *t* intervocalic din *flautiola* s'a putut întîmplá chĭar înainte de prefacerea-ĭ în *c(ĭ)*, ca şi în *scumpete = scumpeate = *scumpetate*, în solecismul *jumăate=jumătate* şi cel braşovenesc *ceate* din cunoscuta frază: «mă'c în *ceate*, s'ac un sac=mă duc în *cetate*, să aduc un sac», în *fraĭ-mĭăŭ=frate-mĭeŭ* (Copăcenĭ—Argeş, cf. *Iahresbericht* VII 83) şi în adv. *eară*, dacă vine din lat. *iterum*.

lîngă forma obicînuită *fluĭară*, dă şi una maĭ scurtă *flúiru* şi verbul *flutru*, că meglen. *friel, sfriel, sĭrb* 'fluer' şi chĭar *sfruél* 'fluerul picĭoruluĭ' aŭ fost înfluenţate de sl. свирѣль, că *sfiriri* din acelaşĭ dialect e=sl. свирити şi în sfîrşit că, dacă etimologia-mĭ anterioară lăsá de dorit, celalalt material din articulul *fluer* va fi tot-deauna folositor.

«Iară», afirmă d. Densuşanu, «nu e lat. vero, ci de sigur înrudit cu retor. *eir*, port. *er* (v. Schuchardt, *Zeitschr. f. rom. Phil.*» [XV 240—1, completez eŭ], «M. Lübke, *Rom. Gramm.* III § 495)».

Maĭ întăĭŭ declar că eŭ am avut în vedere înţelesul adversativ cel maĭ obicînuit al cuvîntuluĭ luat ca conjucţie, care se şi constată în 9 din cele 12 locurĭ din *Lexiconul* luĭ Mardarie şi anume la No. 12 (de 2 orĭ), 20 (nu 30, cum e tipărit greşit), 32, 2255, 4383, 1021, 2212, 2892, neavînd corăspunzător slavic exprimat decît la ultimele 3 din acele numere, pe encliticul же. Numaĭ în 2 locurĭ (No. 2264, 2265), unde traduce pe sl. пáкы, are înţelesul adverbiuluĭ *ĭarăşĭ*. In sfîrşit la No. 3710, unde în text cetim тáжде: *ĭarâşŭ aceaĭa*, am greşit însumĭ, cînd am scris *ĭară*. Amîndoĭ autoriĭ citaţĭ de d. Densuşanu nu vorbesc de conjucţie, ci numaĭ de adverbiŭ, care prin urmare singur s'ar puteá zice că are înrudire cu formele retor. *e*, *er*, *era*, *eir*, *eira* 'încă' şi prov. *er*, *era* 'acum', despre originea cărora se discută şi astăzĭ. Vport. *er* are origine şi explicare deosebită. După Körting prov. *era, er,* ca şi *ara*, ar fi din ad horam, d. Schuchardt pentru prov. *era* propune etimonul ea hora; d. Meyer-Lübke însă vede în **era* o rămăşiţă a unuĭ lat. *era, corăspunzător cypr. ἔρα etc. 'et, aussi' (cf. Densuşanu, *Hist. de la l. roum.* I 156), pe cînd pe vport. *er*, *ar* îl identifică cu vfr. şi lat. *re-*, ce arată repetiţie. Forma acestuĭ prefix adverbializat vport. se depărtează destul de *ĭară(şĭ)* din l. romînă, în care *re-* a rămas tot-deauna unit cu verbul din care făceá parte, ca în *rămîn, răvărs, răstorc,* şi *r* nu s'a metatezat; în cît nu maĭ e nevoe să insist asupră-ĭ, cu atît maĭ mult că acea formă (*er, ar*) a fost izolată pe ţermul oceanuluĭ Atlantic. In latina de asemenea nu s'a aflat exemple de *re-* separate de verbe; de aceea un etimon e(t) re 'şi ĭarăşĭ' încă nu se poate admite. Să se maĭ noteze că exemplele *ere, eri* din cele două monumente rom. ce se citează maĭ jos sînt conjucţiĭ adversative, nu adverbiĭ.

Inrudirea apoĭ cu retor. *era* nu e sigură, întru cît senzul acestuĭa nu e chĭar identic cu al rom. *ĭarăşĭ*, care în *Anonymus Caransebesiensis* are formele *ĭare* şi *ĭareshite*, ĭar în monumentele cele maĭ vechĭ ale limbeĭ e înlocuit cu expresia *rutes(u)*, anume în *Praxiul* descoperit la Voroneţ 37, 57, 90, 135 şi 165; *Psaltirea Scheĭană* 39 şi 124 (ba şi *rutese* 219, 240, 249 şi 269); *Praxiul* luĭ Popa Bratul de la 1560, 251 şi 295, cum şi în *Textele măhăcene* din *Cuvente den bătrâni* II

53 (cf. 62). D-l Hijdău, în *Etymologicum magnum* s. v. *adăvăsire*, pe care o derivă din adversum, gîndindu-se poate la lat. rursus saŭ retrorsus, adauge: «cf. *rutes*», unde trebue presupusă căderea unuĭ *r*, o metateză vocalică şi schimbarea înţelesuluĭ ca în arom. *năpoĭ*. De aceea cîmpul ipotezelor rămîne încă deschis. *E*[*t*]+abl. hora 'şi acum', un fel de tălmăcire a luĭ 'etiam', ar împăcá şi forma şi senzul din retor. şi rom. Etimonul iterum saŭ ĭtĕro—*eatră—eară* ar avea în favoare-ĭ, pe lîngă identitatea însemnăriĭ, pe sp. *hedrar* 'a săpá via a doŭa oară'=iterare 'a repeţí'; ĭar pentru căderea neîntonatuluĭ *e* şi a luĭ *t*, cum şi pentru schimbarea *um—o—ă*, cf. *bătrîn*=veteranus, *mărar*=marathrum şi *eacă*=eccum. Iterum ar maĭ fi putut suferí următoarele schimbărĭ: *eteră—eeră* saŭ *eaeră—eară*. Pentru căderea luĭ *t* am dat exemple la *fluer*. E posibil ca chĭar silaba neintonată *te* să fi căzut de odată, ca şi *ti* din *sitirit—sărît*, despre care voĭŭ vorbí la cuvîntul *măĭ* de maĭ jos, şi ca *tă* din **mu(tă)+păr(u)l-ire—nupărlire*—*năpîrlire* (cf. pentru senz sinonimele arom. *mută+perlu*, it. *mudare*, prov. sp. port. *mudar*, fr. *muer*, şi pentru *m—n nalbă*=malvă; prefacerea luĭ *u* în *ă* e o asimilare cu *ă* din silaba următoare). *Rutesu* apoĭ să nu fie oare un (ite)ru(m+me)tipsum saŭ un (et ho)ra+(me)tipsum, în care *a* neaccentuat se va fi prefăcut în *o—u* sub influenţa asimilătoare a labialeĭ precedente *o* şi a celeĭ următoare *m?* Daŭ toate patru ipotezele cu cea maĭ mare rezervă. Meglenițiĭ în loc de *ĭarăşĭ* zic 'napoĭ, năpoĭ', Arومîniĭ 'năpoĭ' şi '*pale*'=gr. πάλιν.

Cît priveşte originea conjuncţieĭ adversative *ĭară*, care ne întimpină sub această formă şi în cel maĭ vechĭŭ monument romînesc, *Praxiul* descoperit la Voroneţ, deşi am arătat, cînd am vorbit despre *adecă*=vide-eccum, maĭ multe exemple de *v* iniţial căzut, totuşĭ recunosc că etimologia din lat. vero ar puteá fi pusă la îndoeală, pentru-că acest cuvînt n'a produs aşá cevá în celelalte limbĭ romanice. Ar puteá cinevá reflectá la bulg. али, алѣ, алѧ, ила; sîrb. али, boh., pol. *ale*, malorus. але şi алѣ, după Mikloşich din а ли, ĭar după Curtius, *Grundz. d. gr. Etym.* I 524 în legătură cu ἄλλος, alius, scr. anja şi deci şi cu ἀλλά. Aceste forme sl. (maĭ ales cele bulgăreştĭ) ar puteá explicá pe meglen. *ară*, pe al nostru *ĭară* şi chĭar forma *ere*=**ĭere*=**ĭare*, şi *er(e)*, *eri* din *Psaltirea Scheĭană* ps. CXVII 150, CXL 5 şi CXXVII 38. Cf. *şede* şi *este* din aceeaşĭ *Psaltire* CXVIII 1 şi 3, în loc de *şeade* saŭ *şade* şi *ĭaste* din alte cărţĭ vechĭ. In *Psaltirea* zisă *Voroneţeană* încă găsim *ere* la ps. CXVII 150 şi *eri* LXXVII 38, carĭ corăspund luĭ *e* din Coresi, ca şi *er(e)*, *eri* din locurile citate maĭ sus ale *Psaltiriĭ Scheĭane*. In favoarea acesteĭ ipoteze ar vení faptul că conjucţiile adversative sînt vorbe ce se îm-

prumută. Dovadă e it. *ma*, care s'a împrumutat de Greci, Albanejĭ, Sîrbĭ şi se aude şi prin Banat, precum se întrebuinţează şi de Aromînĭ, Megleniţĭ şi Istrorominĭ, în sfîrşit de Bulgarĭ sub formele: ама, ам, ами, influenţate de а, ала, алѣ, али 'însă' ale acestora, precum pe de altă parte al nostru **ară* s'ar fi putut încrucişá cu sl. да, care însemnează şi 'însă' şi ar fi putut produce pe sinonimul *dară*. După Weigand, *Vlaho-Meglen* 36, arom. megl. (*a*)*ma* e=turc. *ama* (şi bulg.).

Această etimologie însă prezentă o greutate mare, anume prefacerea luĭ *l* intervocalic în *r*, pentru că nu avem nicĭ un alt exemplu slavic sigur în care să se fi întîmplat acelaşĭ fenomen, de oare-ce originile vorbelor *mătură*=sl. метло cu un *u* epentetic după Miclosich şi *mire*, pe care Cihac îl deduceá din rus., boh. милы(й) 'ĭubit', se explică şi alt-fel. S'ar puteá presupune că Românul va fi rotificat pe *l* considerîndu-l ca provenit din o pronunţare cepeleagă saŭ peltică. Cf. explicarea ce se dă luĭ *ş* din *măşcoĭŭ* de maĭ jos. Pe de altă parte forma ademenitoare bulg. ѥла s'ar fi putut influenţá de romînescul *ĭară*, nu din contra. S'ar maĭ puteá presupune un etimon e(t)+vero saŭ e(t)+vere, în carĭ ultimul element ar fi chĭar pleonastic, ca în it. *ovvero*=*o vero*, *e* romînesc vechĭŭ avînd şi înţelesul de 'ĭară', cum se poate vedeá în *Cuvente de bătrâni* II 284 şi 197, 364 şi 379, 415 şi 430, 468 şi 488 şi în locurile citate maĭ sus din *Psaltirea* luĭ Coresi. [1]) S'ar puteá asemenea cine-vá gîndi la un e(t)+re (abl. luĭ *res*) 'ĭar în faptă', abl. ce pare că s'a maĭ păstrat şi în 'a ţineá *minte*'=tenere mente, propriŭ 'a ţinea *cu mintea*' saŭ '*în minte*'. La întreb•rea dacă nu cum-vá în conj. *ĭară* intră acelaşĭ *e+re* din mo'd. *findure-că* saŭ din *ceire? cumure?* ale Moţilor, răspund că *findure-că* a fost înfluenţat de sinonimul *pentru-că*, ĭar *re* din vorbele citate de Frîncu şi Candrea, *Romînii apusenĭ* 98 şi 99, pare identic cu *re*=*more*, *bre* de pe la Aminciul Macedonieĭ, întrebuinţîndu-se numaĭ după întrebările *ce-ĭ* şi *cumu-ĭ*. In *Anon. Carans.* găsim: *iarĕ* 'autem', *ĕnsĕ* (netradus) şi *oa* quasi: 'verò'; ĭar *darĕ* numaĭ cu înţelesul de 'ergo'. Megleniţiĭ zic *ară, ără* (maĭ mult pe la Oşanĭ) şi *îra; ma, áma, amă* şi *tucu*, dar acesta însemnează şi 'deşi'. In tot cazul originea luĭ *ĭară* maĭ trebue căutată.

---

1) Exemple maĭ multe se pot urmărí după *Glosarul Codiceluĭ Voroneţean*, al *Chrestomatieĭ romîne* şi al *Psaltireĭ Scheĭene* de Sbiera, Gaster şi Ghibănescu. Ultimul propune, cam după d. Hâjdăŭ, *Cuvente den bătrâni* II 61, etimonul *enim* rotificat; însă acest cuvînt are alt înţeles, în origine a avut *nn*, căcĭ provine din *en-num* saŭ *en-nim* şi apoĭ din el n'a rămas nimic în celelalte limbĭ romanice. Cf. Ciparĭŭ, *Principiĭ de limbă* 396. Acest autor în notele de la *Crestomatie*, ca şi Seulescu, în *Glosarele Evangheliei* şi *Psaltiriĭ* luĭ Coresi publicate în *Bucĭumul romîn* I (1875), n'a observat acest senz al vechĭuluĭ *e*, fiind predominaţĭ de etimonul et.

Intărîtare. D-l Densuşanu zice că etimologia irritare trebue definitiv înlăturată şi mă trimite la ce a scris d-sa în *Romania* XXVIII 65 şi d. Schuchardt în *Zeitsch. f. rom. Phil.* XXIII 419, XXIV 418. Se cuvine decî a şti maî întâĭŭ ce lumină căpătăm dela d-lor. D-l Densuşanu, după ce spune că *intărîtare* însemnează 'exciter, irriter, faire du mal' (? !), combate etim. *înîrrîtare al luĭ Cihac şi Körting, carĭ presupun «un *t* copulativ intercalé» neexplicabil, şi admite că nu e de cît un «dérivé verbal du latin interitus», pentru-că în *Corpus glossar. lat.* IV 105 cetim 'lacessunt: interitant'. D. Schuchardt la început, după ce afirmă că interitant din *Corpus* este o corupţie a luĭ inritant, admite un *in-territare=territare ca etimon al cuvîntuluĭ romînesc, apropiindu-se ast-fel de etimologia luĭ De Pontbriant interr,itus 'nespăriat', etimologie ce se explică prin senzul secundar 'encourager' ce acesta atribue verbuluĭ *a intărîtá*. D-sa produce tot-odată cîtevá forme dialectale din franceza de sud, piem. etc. ale unuĭ verb cu acelaşĭ înţeles, dar fără prepoziţie, dintre carĭ forme prov. *tarrida* are cea maî mare asemănare fonetică. Acelaşĭ filolog apoĭ în citata revistă XXIV 418, întemeindu-se pe forma romînească secundară *întărtá*, admite din noŭ un etimon latin *interrîtare='exterrîtare', pentru motivul că neap. *nterretare* e însemnat de maĭ mulţĭ autorĭ cu acelaşĭ înţeles 'adizzare' etc.; dar adauge că în Nord acest interrîtare s'a amestecat cu irritare şi s'a făcut *interritare (cu *ri* lung), de unde glosa citată 'lacessunt: interitant'. Acesta în sfîrşit influenţat de alte vorbe saŭ ca port. *estarrecer*=vsp. *terrecer* 'a spăĭmîntá' a dat *intarritare—intaritare (cu *i* din silaba *ri* lung). D-l Meyer-Lübke, în *Zeitschrift* XXIV 149, după ce zice că interitare din *Corpus* ar puteá veni tot aşá de bine din lat. intăritare prin asimilaţie ca şi din interîtus admis de Densuşanu, adauge că nu înţelege acest cuvînt nicĭ formal nicĭ după senz şi aminteşte că cuvîntul romînesc se acopere exact cu vfr. *entarier*, prov. *entaridá*.

Glosa amintită 'lacessunt: interitant' e în adevăr foarte importantă pentru originea vorbeĭ *intărîtare* şi fireşte că d. Densuşanu a avut o fericită inspiraţie, cînd a atras din noŭ atenţia asupra eĭ. Chestia ar fi fost poate închisă de atuncĭ, dacă d-luĭ ar fi observat şi greşeala ortografică a glosatoruluĭ, care a uĭtat un *r*, fie din nebăgare de samă, fie din pricină că nu cunoşteá pe simplul *rito* al gramaticuluĭ *Priscian*, care intră în compoziţia verbelor *irrito* şi *prorito*. Vreaŭ să zic că aicĭ nu e decît o altă formă compusă a luĭ *ir-ritare=in-ritare,* în cît greşeala mea a constat numaĭ într'aceea, că am pus *inter-ir-ritare în loc de inter-ritare; ĭar acesta explică perfect şi forma şi senzul. Din cele 136 de verbe latine com-

puse cu *in*, ce se află în *Dicţionarul* luĭ Quicherat-Chatelain, 90 se văd compuse şi cu *inter* şi acestea aŭ acelaşĭ înţeles saŭ în genere unul apropiat de al corăspunzătoarelor cu *in*, precum arată *interaestuo* şi *inaestuo*, *interaresco* şi *inaresco*, *interbibo* şi *imbibo*, *intercĭdo* şi *incĭdo*, *interjungo* şi *injungo*, *intermisceo* şi *immisceo*, *intervigilo* şi *invigilo*, *interviso* şi *inviso*. Ast-fel nu erá nevoe ca d. Densuşanu să spue nicĭ că *întărîtare* şi interitare (l. interritare) sînt derivate verbale ale lat. inter-ĭtus 'nimicire, moarte' nicĭ că *întărîtare* însemnează 'faire du mal', greşeală tot aşá de mare, născută din idea ce şĭ-a făcut d-luĭ la repezeală despre originea acestuĭ verb, fără să observe măcar cantitatea lungă a silabeĭ *ri*. De altmintrelea ipoteza mea de acum e îndreptăţită şi de d. Schuchardt, cînd la început zice că interitare este o corupţie a luĭ *inritare* făcută de vr'un reformator şi la sfîrşit că interrĭtare s'a amestecat cu *irritare*. Cu chipul acesta acum se poate vedeá ce pond are sentenţa criticuluĭ că etimologia *irritare* (şi decĭ şi interritare) trebue cu desăvîrşire înlăturată. Puţinul folos al unor etimone ca lat. *territare, propus de d. Schuchardt, şi *intaritare (de origine celtică saŭ germană după Körting), admis de dd. Schuchardt şi Meyer-Lübke, cum şi al amesteculuĭ lor între sine ba şi cu alte cuvinte, îl poate simţí însuşĭ cetitorul. Eŭ voĭŭ spune numaĭ atîta că pe d-lor ĭ-a înşelat şi forma romînească secundară maĭ nouă *întartă* (în loc de *întărîtă*), datorită analogieĭ unor verbe ca (*s*)*farmă* din (*s*)*fărîmă*, în carĭ fireşte *î* a căzut maĭ întâĭŭ în formele slabe: *sfărmăm* etc.; în realitate însă avem un *ta*=*tă*=*te*, cum dovedeşte forma *interitu* (eu) din *Psaltirea Scheĭană* ps. CLIII 21, cu care cf. formele slabe *interită* (perf.) din ps. IX 15, CLIII 19; *interitară* XXXIV 16, LXXIII 18, CVI 11 şi *interitare* XXXIV 16, LXXVIII 4. In *Hist. de la l. roum.* I 167, d. Densuşanu scrie: «interritus» (adecă in+terrĭtus, part. luĭ *terreo*)—«interritare (*Corpus gl. lat.* IV 105): dr. *întărîtare* nap. *nterretare*, a.-fr. *entarier*, prov. *entarida*)»; ĭar la p. 170 ne trimite la ce a publicat d-sa în *Romania* şi d. Schuchardt în *Zeitschrift*, ambele locurĭ citate maĭ sus, uĭtînd că dînsul scrisese întâĭŭ cu un singur *r* atît verbul din *Corpus* cît şi substantivul interĭtus 'moarte', din care-l presupuneá derivat. Ast-fel criticul mĭeŭ n'a descurcat lucrul nicĭ în ultima-ĭ încercare. Celelalte dialecte n'aŭ cuvîntul.

Luntre. D-l Densuşanu crede că voĭŭ renunţá la etimologia din gr. πλυντήρ—*lunter*, după ce voĭŭ cetí § 27 al vol. I din a sa *Hist. de la l. roum.*, unde dînsul admite părerea luĭ Niedermann că y din lynter, care se găseşte pe lîngă lunter şi linter, reprezentă sonul latin nesigur rezultat din *ĕ* urmat de treĭ consoane. Orĭcare ar fi originea luĭ lunter (gr. saŭ lat., cf. Stolz, *Hist. Gramm.*

131), nu înțeleg cum vom fi făcut noĭ tocmaĭ *u* dintr'un son nesigur, cînd aveam la îndămînă alte două sigure. De aceea eŭ socot că acest *u* s'a putut păstrá saŭ chĭar face sub influența vorbeĭ *punte*, de care *luntre* se apropie prin înțeles și formă și în unire cu care se întrebuințează des, anume în expresia: 'a se face *luntre* și punte'. De la noĭ apoĭ cuvîntul va fi trecut la Albanejĭ, carĭ n'aŭ vorba 'punte'. E greŭ de presupus că vsl. *ладий,-ия*, *лодь,-ия*, sîrb. *лађица* și ló(d)z', malor., pol., boh. *лодь*, *лодя* (acesta și la Rușĭ), *лодка* (acesta și la Rușĭ, Bulgarĭ), de unde și romîn. *lotcă*, a avut vr'o influență asupra formeĭ cuvîntuluĭ nostru *luntre*. Aromînii, Meglenițiĭ și Istroromîniĭ, pe cît am putut cercetá, n'aŭ vorba *luntre*, primiĭ servindu-se cu terminiĭ 'căiche', 'varcă' și 'lăndură'. După Mihăileanu acest din urmă cuvînt însemnează '*luntre*' și 'corabie', el însă provine din turc. *lontra*, ca și ngr. λόντρα și it. *londra* (cf. Meyer, *Etym. Wörterb. d. alb. spr.* 251), probabil și sp. *londro* și poate vegl. *lundro*. Meglenițiĭ încă aŭ vorba *punte*, Aromîniĭ asemenea, ba încă și cu înțelesul de 'pod' ca în latina și celelalte limbĭ romanice. Istrieniĭ aŭ împrumutat sl. 'moșt', *pod* tot sl. însemnînd la eĭ numaĭ 'podeală', ĭar în Meglenia 'ladă de strîns făina la moară'.

(Va urma).

GR. CREȚU.

MILOȘ VODĂ

După cât sciŭ până acum în istoria nóstră se cunosc numaĭ doĭ voevoḑĭ cu numele de Miloş, ambiĭ menţionaţĭ în secolul al XVI-lea.

Pentru prima óră, de un Miloş Vodă, de cel dintâiŭ ca timp, ne-a vorbit d. Gr. G. Tocilescu, într'una din interesantele d-sale comunicaţiunĭ, făcute în Academia Română, asupra documentelor de la Braşov, descoperite de d-sa, şi într'o conferenţă la societatea istorică a studenţilor în litere.

Intr'un jurnal de casă, găsit printre actele depositate în archivul municipal din Braşov, în care se înregistra cheltuelile făcute acolo pentru cumpărăturĭ ḑilnice, ni se vorbesce, prin anul 1508, de diferite articole procurate pentru *Miloş voevod.*

Asupra acestuĭ Miloş, de la începutul secoluluĭ al XVI, actele de la Braşov ne daŭ óre-carĭ informaţiunĭ: el era fiul luĭ Mihnea şi trăia pe la 1508 prin Ardél.[1])

Despre cel-l'alt Miloş Vodă, al doilea ca timp, din a doua jumătate a secoluluĭ al XVI, menţionat într'un pomelnic al domnilor ţăreĭ românescĭ, dintr'un diptic al mânăstireĭ Tismana, aflat la museŭ[2]), ni se vorbesce pentru întâia óră, într'o comunicare

1) Veḑĭ Documente şi Regeste privitóre la relaţiile Ţěreĭ Românescĭ cu Ungaria, de d. Ion Bogdan, pag. 149.

2) Despre acest diptic veḑĭ *Raport asupra câtor-va mănăstirĭ, bisericĭ şi schiturĭ din ţară,* al d-luĭ Gr. G. Tocilescu, care cuprinde o neasemănată bogăţie de date istorice şi nenumărate indiciĭ pentru acest fel de cercetărĭ, publicat în Analele Academieĭ Române, VIII, ser. II, p, 216. Pomelnicul domnilor din acest diptic cuprinde următorul şir al voevoḑilor muntenĭ pentru a doua jumătate a secoluluĭ al XVI: *Iω Petru Voevod*; *Iω Alexandru voevod i gospodja ego Katerina ; i gospodja Despina ; i dâşti sen* (copila sa) *Elena; Iω Vladul voevod : Iω Mircea voevod ; Iω Miloş voevod ; Iω Vladul voevod ; Iω Petru voevod ; Iω Petru voevod ; Iω Mihail*

relativă la dărâmata mânăstire Bucovĕţul, de lângă Craiova, publicată în „Columna luĭ Traian“ din 1876 şi datorită d-luĭ N. Măldărescu.

Autorul acesteĭ comunicărĭ vizitând mânăstirea Bucovĕţul pe atuncĭ în ruine, spune că a vĕdut picturile murale ale luĭ *Miloş Voevod, Petru Voevod* şi între eĭ pe *a unuĭ copil de-asupra căruia sta scris Vlad voevod.* Pe acest copil d. Măldărescu îl considera, pe baza unuĭ pasagiu din cronica luĭ Ureche, ca fiŭ al luĭ Miloş Vodă.

Intr'adevĕr, cronicarul Ureche dice: *într'acelaş an* $\frac{7095}{1587}$ *Iunie 20 Petru Vodă aŭ făcut nuntă nepotuluĭ sĕŭ Vlad Vodă feciorul luĭ Miloş Vodă, de aŭ luat pre fata Mirceĭ Vodă şi aŭ chemat la nuntă pre Mihnea Vodă, domnul muntenesc.*[1]) D. Măldărescu nu se pronunţă însă asupra feluluĭ în care Vlad Vodă era nepot luĭ Petru Vodă, domnul Moldoveĭ. D. Hasdeŭ, căutând să completeze prin nouĭ informaţiunĭ asupra luĭ Miloş Vodă articolul d-luĭ Măldărescu, a precisat legătura de înrudire dintre Miloş Vodă şi Petru domnul Moldoveĭ.

Pe baza dipticuluĭ mânăstireĭ Bucovĕţul, datorit luĭ Dionisie Eclesiarcul, aflat la Archivele Statuluĭ, unde pe dosul fileĭ 5 sunt notaţĭ următoriĭ membriĭ aĭ familieĭ luĭ Mircea Ciobanul, *Alexandru, Mihnea, Petru Vodă, Miloş Vodă, Vlad voevod, Ecaterina dómna,* D. Hasdeŭ se pronunţă pentru frăţia dintre Miloş Vodă, Alexandru şi Petru Vodă.[2]) In sprijinul păratreĭ sale d. Hasdeŭ aduce şi scrierea luĭ Gerlach „Tagebuch“ publicată în 1674, din care extrage treĭ pasage relative la Miloş Vodă şi care confirmă legătura acéstă dintre Miloş, Alexandru şi Petru.[3]) Intre altele Gerlach afirmă că *la 20 Februarie 1577 a murit aci Miloş, fratele voevoduluĭ muntenesc;* iar după ce vorbesce de mórtea luĭ Alexandru Vodă din Muntenia dice că: *fratele sĕŭ* (al luĭ Alexandru) *Miloş a trebuit de*

---

voevod; Iω Nicola voevod, în care se coprinde întréga familie aprópe a luĭ Mircea Ciobanul. Compară cu pomelnicul de la mânăstirea Bistriţa, făcut pe la începutul sec. XIX, publicat în acelaş raport.

1) Cronica luĭ Ureche, Kogălniceanu, vol. I, pag. 237.

2) Columna luĭ Trajan, 1876. pag $271/_3$.

3) St. Gerlach, Tagebuch einer in der Türckey 6järigen Röm Keyserl. gesandschafft, pag. 236, 316 şi 353.

asemenea să stea aci (în Constantinopol), şi termină pasagiul acesta dicênd că: *al treilea frate, Petru, este voevod în Bogdania saŭ Moldova.*

Faţă de aceste dovedĭ s'a admis, firesce, că Vlad voevod, fiul luĭ Miloş Vodă, era nepot luĭ Petru Vodă din Moldova, pentru că tatăl sĕŭ era frate cu Petru; ambiĭ deci fiĭ luĭ Mircea Ciobanul.[1]

Pe când căutam să aflu o explicaţiune mulţumitóre a legăturilor carĭ se stabiliseră între familia luĭ Mircea Ciobanul, şi, în special, între Alexandru Vodă şi familia Golescu, cu istoricul căreia mĕ ocup, am observat o nepotrivire ce există între un isvor istoric intern şi scrierea luĭ Gerlach, în privinţa luĭ Miloş Vodă.[2] Despre acéstă nepotrivire mĕ voiŭ ocupa în cele ce vor urma.

La mânăstirea Vieroşul, din judeţul Muscel, fundată de Ivaşcu şi Albu din Golescĭ, prieteniĭ luĭ Alexandru, fratele luĭ Miloş, ni s'a conservat între alte inscripţiĭ şi aceia de pe mormêntul *Dómneĭ Erina,* fiica acestuĭ Miloş Voevod.[3] Iată în traducere română coprinsul acesteĭ inscripţiunĭ slavone: *A murit dómna Erina, fiica reposatului Iw Miloş Voevod şi soţia viteazuluĭ Albuluĭ, mareluĭ Clucer, înfrumuseţatuluĭ cu tóte faptele bune ale creş-*

1) In timpul din urmă, d N. Iorga a încercat, maĭ mult pe basa isvórelor streine, să stabiléscă pentru Mircea Ciobanul douĕ descendenţe; una legitimă şi alta naturală. Din cea dintâiŭ ar face parte Miloş şi Petru Voevod, din cea de a doua Alexandru Vodă. E de observat însă că, în tabela genealogică a familieĭ Mirceştilor, din studiul d-luĭ Iorga, *Contribuţiunĭ la istoria Munteniei în a doua jumătate a sec. XVI,* numaĭ Alexandru şi Radu sunt trecuţĭ între fiiĭ naturalĭ aĭ luĭ Mircea, pe când în tabloul anexat la studiul: *Pretendenţiĭ domnescĭ din sec. XVI,* Miloş, Alexandru şi Mircea sunt consideraţĭ ca descendenţĭ nelegitimĭ (Analele Acad. Române, XVIII şi XIX, seria II, pag. 6 şi 192). Pentru legătura dintre Alexandru Vodă şi Petru, vedĭ probele aduse de d. Iorga, în prefaţa volumuluĭ XI, Hurmuzaki, pag. XVII şi Anale XVIII, p. 3. Amintesc că şi inscripţia de pe mormêntul luĭ Albul clucerul din Goleşcĭ, pusă din ordinul luĭ Alexandru Vodă numesce, ca şi tóte actele interne, pe Petru Vodă, «fratele domnieĭ mele.» «Брат г(ос)воү емоү Iw Петра воевода.»

2) Se vor vedea în istoricul familieĭ Golescu aceste legăturĭ.

3) Asupra acesteĭ inscripţiunĭ mi-a atras atenţia d. D. Băjan, căruia îĭ datoresc chiar transcrierea eĭ; còpia estampată, cu care am controlat transcrierea d-luĭ Băjan, mĭ-a procurat-o d. profesor N. I. Apostolescu. Acéstă inscripţie e săpată pe o piatră de marmoră albă şi adĭ se află în biserica de la Vieroş; e fórte bine păstrată şi se póte citi cu înlesnire. Textul e slavonesc.

tinismuluĭ, în ḑilele bine cinstitoruluĭ Iw Alexandru Voevod la anul $\frac{7080}{1572}$ *luna Februarie 6 ḑile..*

Miloş Vodă e însoţit, în acéstă inscripţiune din 1572, de cuvîntul покоинаго, care, în documentele şi inscripţiile nóstre, nu are de cât sensul de rěposat, pe când Gerlach în scrierea sa afirmă că l'a vĕḑut în Constantinopol în ḑiua de 15 August a anuluĭ 1576.[1]) Dacă prin urmare Miloş Vodă era mort încă din 1572, cum resultă din inscripţia vieroşană, cum e posibil ca el să maĭ fi fost vĕḑut în 1576 prin Constantinopol? şi maĭ ales cum e posibil ca Gerlach să afirme că Miloş móre în Constantinopol la 20 Februarie 1577?[2])

Nu numaĭ faţă de inscripţia de la mănăstirea Vieroş spusele luĭ Gerlach sunt curióse, dar, ceva maĭ mult, între ele afirmaţiunile luĭ se contraḑic. Intr'adevĕr în jurnalul sĕŭ Gerlach notéză (la pag. 315) următórea scire: *La 20 Februarie 1577 a murit aci Miloş voevod fratele voevoduluĭ muntean,* şi, la câte-va file după acésta numaĭ, (la pag. 353) spune că: *Astă séră (26 Mai 1577) vizirul a aruncat în temniţă la Galata pe doctorul în medicină Roth, care umbla după domnia Ţăreĭ Românescĭ, cheltuind pentru acésta în darurĭ vre-o 10,000 de galbenĭ şi pretindea că l'ar dori chiar nisce boerĭ. Vizirul cerênd să-ĭ dea numele acestor boerĭ, Roth i-a scris pe toţĭ, care scrisóre vizirul a dat'o apoĭ luĭ Miloş, fratele domnuluĭ muntenesc aşezat aci, iar Miloş a trimis'o frateluĭ sĕŭ Alexandru voevodul muntenesc*[3]).

---

1) Gerlach, Tagebuch........, la pag. 236 spune între altele că ar fi vĕḑut pe fratele prinţuluĭ Muntean *und des Fürsten in der Walachey Bruder* (care se scie că era Alexandru Vodă, 1576) şeḑênd la stânga patriarchuluĭ..., că ar fi luat anafură înaintea metropoliţilor, după patriarch, care l'ar fi reţinut şi la masă. *Acestea şi aşa* le spune Gerlach pentru 15 August 1576, fără ca în text să spună numele luĭ Miloş, ci numaĭ pe margine, când indică resumatul părţeĭ spune: *Des Fürsten in der Walachey Bruder Mylo.*

2) Gerlach, pag 315.

3) Pentru întâia dată Gerlach a fost citat pentru istoria română de d. Hasdeŭ, care a reprodus şi tradus în românesce cele treĭ pasagiĭ unde el vorbesce despre Miloş Voevod şi fraţiĭ sĕĭ, domniĭ Munteniei şi Moldoveĭ. După D-sa, a fost maĭ mult utilisat de d. N. Iorga când s'a ocupat cu istoria seculuĭ XVI, în studiile maĭ sus amintite, fără să observe, bănuesc, contradicţia spuselor luĭ Gerlach din aceste două pasagiĭ. D. Iorga a admis şi reprodus despre Miloş Vodă tot ceia ce afirmă Gerlach, afară de un singur punt. A admis că e frate cu Alexandru şi Petru,

Contradicţia este evidentă, fiind-că cum e posibil ca în Maĭ 1577, când doctorul Rosso e arestat şi aruncat în închisórea din Galata, să se dea luĭ Miloş Vodă o listă de numele boerilor carĭ, cum pretindea el, l'ar fi dorit de domn al ţěreĭ românescĭ, când Miloş Vodă murise, după cum spune acelaş Gerlach, numaĭ cu câte-va pagine maĭ înainte, la 20 Februarie 1577? Chiar dacă am admite că tentativa doctoruluĭ Rosso a fost cu mult anterióră descopereriĭ eĭ, prindereĭ şi aruncăreĭ luĭ în închisórea din Galata, totuşĭ nu putem crede de cât că Rosso a dat viziruluĭ Sokolli lista cu numele boerilor partisanĭ luĭ, numaĭ în momentul aruncăreĭ luĭ în temniţa din Galata saŭ puţin după, şi decĭ ea n'a putut fi încredinţată luĭ Miloş Vodă, în nicĭ un cas înainte de 20 Februarie 1577, când acesta trăia (după Gerlach). ...Şi apoĭ treĭ lunĭ de ḑile nu putem admite că a trebuit scrisóreĭ, care cuprindea şi numele boerilor scrişĭ de Rosso, ca să ajungă din Constantinopole, de unde ar fi trimes'o Miloş Vodă înainte de 20 Februarie 1577, daca ar fi expediat'o, în Muntenia la Alecsandru Vodă, pentru ca acésta, incunosciinţat de uneltirile boerilor supuşĭ luĭ, să dispună omorârea lor, de care avem scire, tocmaĭ prin Maĭ.

De încercarea doctoruluĭ Rosso de a lua tronul luĭ Alecsandru Vodă ca şi de omorârea boerilor muntenĭ prin Maĭ 1577,

---

că trăia la Constantinopole pe la 1576, că a murit acolo în 20 Februarie 1577, în perfect acord cu Gerlach, dar când vorbesce despre omorul boerilor muntenĭ din Maĭ 1577, a căruĭ causă a fost încercarea doctoruluĭ Rosso, d-sa trece peste Gerlach. Ne spune, ca şi Gerlach, că Rosso a fost arestat şi întemniţat la Galata, că a dat la cererea viziruluĭ o listă de boeriĭ carĭ îl doriseră pe el de domn al Ţăreĭ Românescĭ, dar când vine să vorbéscă despre modul cum acéstă listă ajunge luĭ Alexandru Vodă în Muntenia, părăsesce pe Gerlach şi spune simplu—nu cunosc după care alt isvor—că Vizirul Sokolli a trimes acéstă listă luĭ Alexandru Vodă în Muntenia. D-sa spune numaĭ că: (*Rosso*) *pretindea că şi alţĭ boerĭ din Muntenia îl chémă şi avu imprudenţa să dea o listă a numelor ce ĭ rĕmăsese în minte dintr'o călătorie în acéstă ţară viziruluĭ.* ***Sokolli trimise documentul luĭ Alexandru Vodă care, bolnav şi cu grije să asigure moştenirea în domnie fiuluĭ sĕŭ, se grăbi să taĭe capul celor citaţĭ de Rosso,*** lăsând la o parte afirmaţiunea luĭ Gerlach că lista dată de Rosso viziruluĭ, a fost încredinţată de acesta luĭ Miloş, care la rîndu-ĭ a transmis-o luĭ Alexandru Vodă. (Analele Academieĭ Române, vol. XVIII, ser. II, pag. 19-20).

ne maĭ vorbesce şi David Ugnad prin raportul sĕŭ către împărat [1]).

Dacă decĭ silinţele doctoruluĭ Rosso pentru a ocupa tronul muntean se adeveresc ca şi omorul boerilor pe carĭ Alexandru Vodă i-a sacrificat, în urma uneĭ însciinţărĭ primită *fără îndoială* din Constantinopol, pe baza actelor externe, apoĭ trebue să admitem şi data când s'a întâmplat omorârea boerilor munteni, găsită tot în aceste isvóre. Dacă admitem că în Maĭ 1577 Alexandru Vodă a decapitat un alt numĕr de boerĭ [2]), pe drept saŭ nu, puţin importă, apoĭ atuncĭ causa care l'a determinat la acésta — tentativa doctoruluĭ lombard Rosso — s'a întâmplat cel maĭ de vreme după 15 Aprilie şi nu maĭ târḑiŭ de jumătatea luneĭ Maĭ a anuluĭ 1577. Şi acum, dacă Alexandru Vodă află de încercarea doctoruluĭ Rosso numaĭ în urma uneĭ scrisorĭ din Constantinopole, şi dacă, cum vĕḑurăm, acéstă scrisóre n'a putut pleca din Ţarigrad de cât după 15 Aprilie 1577, cine a trimes'o luĭ Alexandru ? ce facem cu spusele luĭ Gerlach, care afirmă că Sokolli ar fi dat lista ce o primise de la Rosso, luĭ Miloş, când acesta murise la 20 Februarie 1577 ? şi în sfârşit cum se împacă afirmaţiunile luĭ Gerlach cu inscripţia vieroşană, al căreĭ coprins l'am adus maĭ sus ?

E absolut sigur prin urmare că spusele luĭ Gerlach se contraḑic şi, maĭ mult, ele nu se împacă cu scirile interne. [3])

In ceea-ce privesce exactitatea coprinsuluĭ inscripţieĭ de la mânăstirea Vieroş, nu ne putem îndoi de fel; nu putem crede,

1) Hurmuzaki III, 1, pag. 4. Raportul acesta e considerat ca datând din 23 Maĭ — 30 Decembrie 1577. David Ugnad scrie din Constantinopol şi completéză, că doctorul Rosso promisese chiar o sporire de tribut ; informaţiunile luĭ coincid cu ale luĭ Gerlach, cu deosebirea că Ugnad nu vorbesce nimic de Miloş Voevod.

2) Isvórele interne nu ne vorbesc însă de acest noŭ măcel al boerilor muntenĭ, din Maĭ 1577. Cronicele nóstre nu pomenesc nimic, totuşĭ el a fost admis în urma relaţiunilor luĭ Gerlach şi Ugnad.

3) Nu acésta e singura dată când Gerlach relatéză ceva neexact ; D. Dr. I. Bărbulescu, mi-a semnalat o altă inexactitate a luĭ Gerlach, observată de Jirecek într'unul din studiile sale din Archiv für slavische Philologie IX, pag. 295. In jurnalul sĕŭ Gerlach notéză sub 1574 Septembrie, că: *în acéstă lună Mehemet fu făcut archiepiscop în Bulgaria şi s'a aşeḑat în scaunul sĕŭ în Ochrida,* ceia-ce este o greşeală, ḑice Jirecek, căcĭ el fu archiepiscop al Sârbilor şi se aşeḑă la Peçĭ.

că s'a ḑis luĭ Miloş *rĕposat,* din causă că nu s'ar maĭ fi sciut nimic despre el, din moment ce inscripţia a fost săpată din ordinul celora carĭ eraŭ în cele maĭ strânse legăturĭ de înrudire cu el. Nu s'ar fi putut de asemenea strecura vre-o eróre în ea, pentru că ar fi fost lesne observată, întru cât ea era destinată a fi pusă pe un mormânt şi într'o mănăstire vecĭnic vizitată de ceĭ ce o puseseră.

Tot aşa de inadmisibilă e şi ipotesa că acéstă inscripţie ar fi fost săpată cu mult în urma morţiĭ Erineĭ şi anume la o dată când Miloş Vodă ar fi fost mort, şi atuncĭ, fără a se ţine sémă că inscripţieĭ i se pune data de 1572, când Miloş ar fi trăit, l'ar fi considerat mort şi i s'ar fi ḑis покойнаго. Afirm cu cea maĭ deplină siguranţă că, inscripţia a fost pusă în 1572, pentru că dacă s'ar fi săpat în 1574 saŭ după acéstă dată, s'ar fi ḑis şi despre Albul, marele clucer şi soţul Erineĭ, tot rĕposat, de óre-ce acesta a murit în rĕsboiul din 1573—74.

Prin urmare conchid că, Miloş Voevod, descendent legitim saŭ nelegitim al luĭ Mircea Ciobanul, frate cu Alexandru şi Petru, tatăl Erineĭ, soţia luĭ Albul marele clucer din Goleşcĭ, n'a murit în 1577 Februarie 20, cum spune Gerlach, ci cel puţin cu cincĭ anĭ maĭ înainte; apoĭ el n'a putut fi vĕḑut la Constantinopol în anul 1576, şi, cu atât maĭ mult, el n'a putut trimete luĭ Alexandru Vodă în Maĭ 1577, listă de boeriĭ carĭ uneltiseră contra luĭ[1]).

ELIE NICOLESCU.

1) Póte ar fi interesant de cercetat căror împrejurărĭ se datoresce contradicţia luĭ Gerlach şi maĭ ales cum a putut el să spună că a vĕḑut pe Miloş Vodă, într'un timp când acesta nu maĭ trăia. Să fie óre acel *des Fürsten in der Walachey Bruder*, un alt frate al luĭ Alexandru domnul muntean ? şi să fie óre tot acesta, acel Miloş, numit ast-fel greşit, căruia vizirul Sokolli i-a dat lista pe care o primise de la Rosso ? Cine ar putea spune ?.. Să fie óre numaĭ o greşeală de citire în notele luĭ Gerlach, din partea celuĭ care a editat jurnalul sĕŭ, care a citit Miloş în loc de Mircea, un alt fiŭ al luĭ Mircea Ciobanul şi care a pus póte şi pentru anul 1576, în resumatul marginal, acelaş nume în loc de Mircea ? Nu putem hotărî.

DIN

DESCENDENȚA „CRAIOVEȘTILOR"

Printre jupânesele secoluluĭ al XVI, aceea care de sigur a preocupat fórte mult pe ceĭ carĭ s'aŭ ocupat cu istoricul familiilor boerescĭ române este incontestabil și cunoscuta *bănésa Anca de la Coĭanĭ.*

Scoborâtóre din *Craĭovești,* móșa voevoduluĭ de la începutul secoluluĭ XVII, Radul Șerban Basarab, și în legăturĭ de înrudire cu multe din însemnatele familiĭ boerescĭ române de pe atuncĭ, Anca de la Coĭanĭ, stăpânitóre a unuĭ întins patrimoniŭ, apare în fórte multe acte din a doua jumătate a secoluluĭ XVI. Și dacă în aceste acte întâlnim adesea orĭ numele eĭ și dacă originea eĭ basarabéscă este ad̦ĭ în deobște admisă, nu cunóscem totușĭ exact felul în care ea descinde din boeriĭ Craĭoveștĭ; actele timpuluĭ nu ne spun aprópe nimic despre némul eĭ, așa de cunoscut pe acele vremurĭ, și în special nimic despre părințiĭ eĭ.

Un act, păstrat în original la Academia Română, care ne vorbesce de tatăl Ancăĭ de la Coianĭ, ne-a decis să contribuim cu unele date asupra acesteĭ bănese și, maĭ ales, asupra urmașilor săĭ.

Printr'unul din crisóvele sale Mihnea-Vodă, fiul luĭ Alexandru Vodă din 1588, confirmă stăpânirea peste moșia Fântânelele luĭ *Nika biv vel armaș și jupâniței luĭ Maria, fiica jupâniței Anca ot Coĭanĭ.* Acésta din urmă, spune crisovul, *e fiica luĭ Șerban banul, nepóta Pârvuluĭ banul,* mama luĭ *Serban postelnicul,* și adaugă, în acelaș timp, că *Șerban banul e cumnat*

cu Pârvul banul; acéstă legătură explică de ce fiica primuluĭ e nepótă celuĭ de al doilea. [1]).

Avênd în vedere timpul, moşia şi persónele de care e vorba în acest crisov, Pârvul banul e vestitul craiovesc, fratele Barbuluĭ banul, ziditorĭ şi donatorĭ, împreună şi cu ceĭ alţĭ fraţĭ aĭ mânăstireĭ Bistriţa. După cum a dovedit pentru întâia óră D. Gr. G. Tocilescu, într'o conferinţă a Societăţeĭ Istorice Române, [2]) tatăl acestor Craioveştĭ, cel atât de mult căutat, este Neagoe Craiovescul. Din inscripţia pusă pe mormîntul luĭ Iw Vladislav Voevod, mort în 1455 August 22, de Barbul şi Pârvul, în timpul luĭ Neagoe Vodă, resultă că aceştĭ cunoscuţĭ boerĭ craioveştĭ eraŭ fiĭ luĭ Neagoe Craiovescul. Fiiĭ luĭ Négoe Craĭovescul, care a fost făcut „*vlastelin*" de Vladislav Voevod, pun acea piatră pe mormântul celuĭ care dăduse părinteluĭ lor o „mare distincţiune". [3])

Pârvul era vornic pe la 1492, după cum resultă dintr'un act al luĭ Vlad Voevod, fiul luĭ Vlad, din 1 Aprilie 1492 [4]) dat *prea cinstiţilor boerĭ ce cu dreptate şi credinţă aŭ s'ujit domnieĭ mele, Jupân Barbul banul, Pârvul vornic şi Jupân Dancĭul mare vornic.* Era mort de cât-va timp în 1531, după cum ne încredinţéză crisovul luĭ Vlad vodă, fiul luĭ Vlad voevod, către mănăstirea Bistriţa, pentru moşia Târcovul, cu care *Pârvul banul miluise sfânta mânăstire.* Acest act maĭ spune că *după mórtea Jupânuluĭ Pârvul banul încă l'aŭ adăugat Şerban marele vornic şi Vlăsan marele logofĕt şi cu ale lor jupâniţe, anume jupâniţa Marga şi jupâniţa Vladae.* [5])

Şerban marele vornic din acest act e de sigur Şerban banul din actul luĭ Mihnea Voevod din 1588 Iunie 13, cum indică chĭar şi amestecul luĭ în întărirea donaţiuneĭ făcută de Pârvul banul mănăstirei Bistriţeĭ, a moşieĭ Târcovuluĭ. Cunóscem pentru acest timp un Şerban vornic şi maĭ apoĭ ban; acesta

1) Academia Română. Act original slav pe pergament fără traducere. Pachetul XIL 167.

2) Din Maiŭ 1902. Din cercetările luĭ A. Odobescu resumate în : *Câte-va mănuscrise vechĭ de la mănăstirea Bistriţa,* resulta legătura acésta dintre 4 boerĭ cu acelaşĭ nume ca ale craioveştilor şi Neagoe, dar nu se dovedea că eĭ sînt Craiovescĭ; inscripţia cunoscută de d. Tocilescu, dovedesce acésta.

3) D. Gr. G. Tocilescu, crede, şi cu multă probabilitate, că acest titlu de «vlastelin» ar însemna «bănia» Olknieĭ, Craiovesciĭ fiind ceĭ d'ântêĭ banĭ efectivĭ aĭ banatuluĭ. Vlastelin însémnă boer puternic ;acéstă din urmă traducere e admisă.

4) Archivele Statuluĭ, Mănăstirea Bistriţa, pachet XIV/1.

5) Idem, pach. XLII/2 ; citat şi de Odobescu.

cumnatul luĭ Pârvul banul, e póte identic cu Şerban banul, frate cu Diicul clucerul, carĭ daŭ uneĭ surorĭ a lor Nécşa ca zestre, satul Futeştĭ, pentru a căruĭ stăpânire se cértă o nepótă a lor Nécşa şi soţul eĭ Chirca comisul cu Stoichiţa postelnicul şi Ivaşcu vornicul, în domnia luĭ Alexandru Vodă şi a fiuluĭ săŭ Mihnea Vodă. [1]

Actul luĭ Mihnea Vodă numind pe Pârvul banul cumnat cu Şerban banul, ne pune în faţă două maĭ sigure ipotese: saŭ că Pârvul banul ţinea în căsătorie pe sora luĭ Şerban banul; saŭ că acesta avea de soţie o soră a cunoscuţilor boerĭ craĭovescĭ. Nu pot spune de-o-cam-dată care din aceste două ipotese e cea adevărată.

Anca bănésa de la Coĭanĭ, cum o numesc unele acte pe fiica luĭ Şerban banul, a avut un frate Marcea postelnicul, pe care Radul Şerban Voevod îl numesce într'un crisov al sĕŭ din 1608 August 1, *unchiu*. Din actele vieroşane, cu altă ocasiune, am confirmat şi descendenţa luĭ Şerban postelnicul din Anca de la Coĭanĭ [2]; a Marieĭ, mama luĭ Radu Şerban Basarab, e îndestul de cunoscută. In ceea ce privesce acum căsătoria Marieĭ cu Nika biv vel armaş, spusă de crisovul luĭ Mihnea Vodă, să se noteze că ea e confirmată şi de altele. [3] Dacă însă căsătoria eĭ cu Nika biv vel armaş o cunóscem sigur din acte, nu putem susţine cu aceiaşĭ siguranţă—în lipsă de acte care să spună acésta saŭ să ne vorbĭască de o alta—dacă din a lor căsătorie s'a născut voevodul care se intitulézá *Iw Radul voevod nepotul luĭ Iw Basarab voevod.* [4]

---

1) Archivele Statuluĭ Mitropolie, pach. XXI. Şerban era ban pe la 1537, după cum resultă din epilogul scriitoruluĭ unuĭ tetravangel aflat la Museul naţional de antichităţĭ din Bucureştĭ.

2) In «Noua Revistă Română» din 15 Noembrie 1901; câte-va consideraţiunĭ asupra origineĭ familieĭ Golescu.

3) Vedĭ maĭ jos.

4) In privinţa tituluĭ acestuĭ voevod, ca şi al aceluĭa al luĭ Mateĭ Basarab, e lesne să se observe că legătura de înrudire, pe care şĭ'o atribue eĭ că i ar fi unit cu Négoe Basarab, Iw Basarab Voevod, nu trebue înţelésă ad-literam. Imĭ pare aprópe sigur că niciĭ unul nicĭ altul nu aveaŭ dreptul să se considere ca nepot, în felul în care înţelegem noĭ adĭ acéstă înrudire. D. Xenopol îşĭ închipuĭe că tatăl luĭ Radu Şerban Basarab a fost fiul luĭ Neagoe, pentru ca să explice nu atât de ce se numesce nepot al acestuĭa, cât maĭ ales de ce s'a numit Şerban, după cum spune Constantin Căpitanul. După cât sciu Şerban nu s'a numit soţul Marieĭ, mama Raduluĭ Şerban Basarab, şi apoĭ cronologicesce, după cum se va vedea în schiţa genealogică, ar fi cam greŭ

Tóte actele timpuluĭ pe carĭ le cunosc (testamentul luĭ Radul Voevod, între altele), recunosc pe Maria de la Coïanĭ ca mama luĭ Radul Vodă, dar nică-erĭ, pe cât sciŭ, nicĭ o vorbă de tatăl luĭ, Nika biv vel armaş. Cred însă că în nicĭ un cas—cum se va maĭ vedea—nu putem căuta aïurea de cât în genealogia familieĭ Ancăĭ de la Coïanĭ (câtă cunóscem până acum), explicaţia numeluĭ sub care fiul Marieĭ a fost cunoscut maĭ târḑiŭ, Radul Şerban Basarab. Şerban e numele luĭ de botez,—care ar indica póte un bunic, soţ al Ancăĭ, cu numele acesta, — ïar Radu ar fi numele care l'a luat când s'a urcat pe tron. [4])

El, voevodul Radu, e fiul unic—după cât scim—al Marieĭ de la Coïanĭ. Din căsătoria sa cu Elena, o nepótă a luĭ Drăghicĭ vornicul de la Mărginenĭ, representantul póte al uneĭ alte spiţe

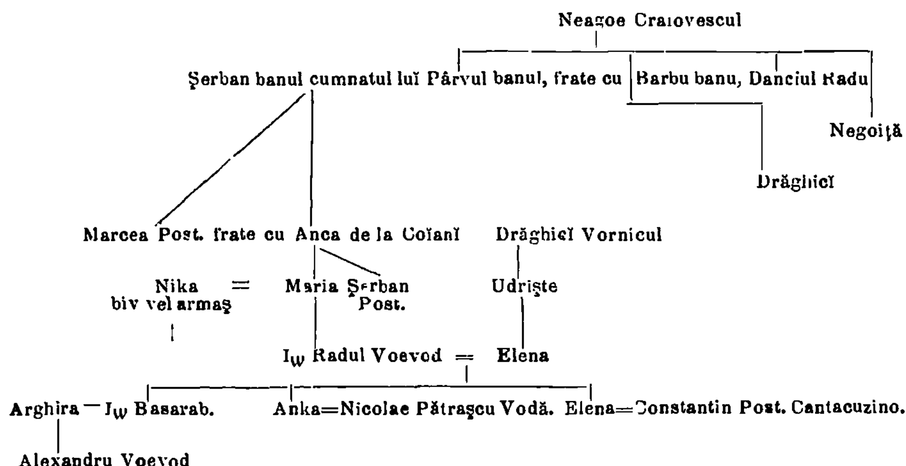
de admis ca un fiŭ al luĭ Neagoe să se fi căsătorit cu Maria de la Coïanĭ, admiţând chïar că acésta s'ar maĭ fi căsătorit încă odată. In înţelesul strict al cuvîntuluĭ nepot, Radu Şerban Basarab cred că nu póte fi nepot luĭ Neagoe Basarab. El s'a numit ast-fel făcênd apropiere între el şi Neagoe, cu care se înrudea fără îndoïală fiind din aceiaşĭ familie, creḑênd ast-fel că îşĭ legitiméză maĭ bine drepturile sale la tronul Munteniеĭ. Era din partea luĭ un fel de «gloriă străbună» din timpurile nóstre. Pentru titlul luĭ Mateĭ Basarab, lucrul e şi maĭ uşor de dovedit, dată fiind depărtarea de timp dintre el şi Iѡ Basarab voevod, căruia spune că i era nepot, de şi un act scris în limba maghiară (utilisat întâïa dată de d-l I. Sârbu) şi încă contimporan cu suirea pe tron a luĭ Mateĭ Basarab ḑice că «şi mama luĭ Mateĭ Vodă era fiica mareluĭ Basaraba». Faţă cu acéstă mărturie, evident că titlul luĭ Mateĭ Basarab ar fi îndreptăţit, din moment ce Stanca, mama sa, soţia Dancĭuluĭ Vornicul din Brâncovenĭ, o jupânésă «din casa domnieĭ mele», cum ḑice Mihaĭ Vitézul, ar fi fiica luĭ Négoe Vodă. Şi în adevăr, dacă cronologicesce n'ar fi greŭ de admis, am putea crede în realitatea acestĕĭ înrudirĭ, fiind-că printre copiiĭ luĭ Neagoe Vodă, e o fiică Stanca (soţia luĭ Ştefăniţă Vodă), care ar putea fi admisă şi ca soţie maĭ apoĭ a Dancĭuluĭ Vornicul. Dar timpul şi maĭ ales data morţeĭ după pïatra mormîntuluĭ celor două fiice ale luĭ Neagoe, aflată la Monastirea de Argeş, (pare-mi-se 7089) se opune uneĭ asemenea ipotese, în cât nu încape îndoïală că nicĭ în aceastā direcţiune, neîncercată până acum, de a se explica titlul luĭ Mateĭ Basarab nu căpătăm un resultat satisfăcĕtor, cum de alt-fel nicĭ în felul de a explica legătura dintre el şi Neagoe Basarab, după tatăl săŭ Dancĭul Vornic. Şi Mateĭ şi Radul eraŭ înrudiţĭ cu Neagoe, făcea chïar parte din familia Craïovească póte ca şi Neagoe, dar nu putea să-ĭ fie nepot în nicĭ un cas; şi Mateĭ, ca şi Radul Şerban Basarab, se intituléză nepot al luĭ Neagoe în acelaş fel.

4) In actele sale el se intituleaḑă «Iѡ Radul Voevod».. .. nepotul luĭ Iѡ Basarab voevod» pe când numaĭ după moartea luĭ a fost cunoscut sub numele de Şerban. In documentele luĭ Mateĭ Basarab, când se vorbesce de el, se ḑice: *repausatul Şerban voevod*, ïar fiul săŭ Constantin Şerban voevod îl numesce în crisóvele sale: reposatul părintele domnieĭ mele Iѡ Şerban voevod. (Condica m-reĭ Sadova I, pag., 75 şi 79 Academia Română).

a Craĭoveştilor, s'a născut: o fiică Anca, căsătorită cu Nicolae Pătraşcu Vodă, fiul luĭ Mihaĭ Vitézul; o alta Elena, măritată cu îndestul de cunoscutul Constantin postelnicul Cantacuzino, şi un fiŭ mort de timpuriŭ, dar însurat. Acest fiŭ menţionat în urmă, dar probabil cel dintâiŭ născut, e numit *Iw Basarab voevod* de un crisov al luĭ Radu Mihnea din 1615, în care se spune că a fost îngropat chĭar în sf. mitropolie din Têrgovişte şi pentru odihna sufletuluĭ căruĭa Dómna Maria dăduse mitropolieĭ satul Şerbăneştĭ. Tot sub acest nume îl cunósce şi pomelnicul de. la mănăstirea Bistriţa al luĭ Radul Şerban Voevod, în care el, fiul, apare cu soţia sa Arghira şi cu un fiŭ al lor *Alexandru Vodă.* [1]) Ceia ce merită să fie observat e faptul că Radu Mihnea, vorbind de donaţiunea Dómneĭ Maria şi a fiuluĭ eĭ Radu Şerban, ḑice că aŭ dat mitropolieĭ satul, pentru că Radul Vodă aŭ îngropat acolo pe un cocon al luĭ, Iw Basarab. Din acest pomelnic lipsesce, lucru curios, cea-l'altă fiică a luĭ Radul Şerban Basarab, Elena.

Dacă va fi supravețuit tatăluĭ sĕŭ, acest Alexandru Vodă şi ce a făcut în vĭéţa luĭ, precum şi dacă a încercat cum-va să capete tronul buniculuĭ sĕŭ, n'aş putea spune.

Am putea întocmi deci, pe basa celor spuse până acum, următórea schiţă:

1) Vedĭ pentru acestea Anal. Acad. vol. VIII. ser. II. Raport asupra câtor va mânăstirĭ..... de Gr. G. Tocilesçu.

Pe fiica luĭ Şerban banul, Anca de la Coïanĭ, un act din 1612, Decembrie 8, [1]) de la Radul Vodă Mihnea, o presintă ca părtaşă la averea Craïoveştilor, când s'a făcut împărţirea eĭ în timpul luĭ Alexandru, pe când un crisov al luĭ Mateĭ Basarab o arăta pe ea, pe fratele sěŭ Marcea postelnicul şi pe fiica eĭ, ca stăpânitorĭ aĭ moşieĭ Zăbalul, care fusese a luĭ Barbul banul. Drepturile în virtutea cărora Anca de la Coïanĭ e chemată la împărţirea avereĭ Craïoveştilor, ca şi acelea carĭ o îndreptăţeaŭ pe ea şi pe fiica eĭ să vîndă, *în timpul pribegieĭ Barbuluĭ banul prin Ţarigrad*, moşia acestuia, ni le arată schiţa întocmită maĭ sus: Ca descendentă din Şerban banul, un cumnat al Craïoveştilor, şi ca nepoată a Pârvuluĭ banul, ea avea drepturĭ la averea Craïoveştilor şi putea să dispună chĭar de cele ce fuseseră ale Barbuluĭ banul, din moment ce ele poate căḑuseră în partea din averea Craïoveştilor alésă pentru ea. E de observat însă, că la împărţirea acésta memorabilă a averilor boerilor Craïoveştĭ sunt chemaţĭ şi boeriĭ din Brâncovenĭ, şi întrebarea e în basa căror drepturĭ?

De o altă împărţire a averilor Craïoveştilor, saŭ, maĭ conform cu spusele actelor, de o „alegere" a acestor averĭ, ne vorbesc douĕ acte de la Mihnea Vodă, fiul luĭ Alexandru, în timpul căruĭa, spune crisovul din 1612, se făcuse prima împărţire. Această nouă alegere, din timpul luĭ Mihnea Vodă, este motivată de neînţelegerea ivită între douĕ din stăpânitórele uneĭ părţĭ din averea Craïoveştilor. Iată ce se spune între altele în crisovul luĭ Mihnea Vodă din 1586 Iulie 18, prin care se confirmă maĭ multe donaţiunĭ mănăstireĭ Coşuna: „...după aceĭa a venit înaintea domnieĭ mele cinstitul dregător al domnieĭ mele jupân *Nika biv vel armaş* şi jupănésa luĭ *Maria*, împreună cu soru-sa *Marga* şi aşa pără cinstitul... jupân Nika bil vel armaş şi jupănésa luĭ Maria, cum că nu ţine numaĭ partea Părvuluĭ banul Craioveĭ, jupănésa Marga, ea (adecă Marga), iar pâra pe jupănésa Maria, cum că ea ţine şi maĭ mult. Intr'aceia domnia mea am adunat satele, ale Pârvuluĭ banul şi ale Raduluĭ Postelnicul şi ale luĭ Neagoe Basarab voevod de faţă... *şi am ales partea luĭ Neagoe Basarab voevod tótă să fie domnéscă,* ĭar partea Pârvuluĭ

---

1) Citat de d. Gion in «Istoria Bucureştilor» şi «Boeriĭ Craiovesci». Veḑĭ acéstă revistă, VIII.

banul să fie a jupâneseĭ Marga, ïar partea Raduluĭ Postelnicul să fie a jupânuluĭ Nika biv vel armaş.“ [1])

Soţia luĭ Nika biv vel armaş, Maria de la Coïanĭ, [2]) cum o numesce crisovul luĭ Mihnea din 1588, fiica Ancăĭ de la Coïanĭ, o descendentă din Craïoveştĭ, la împărţirea averilor cărora ea participă ca moştenitóre, este, cum resultă din pasagiul reprodus, soră cu Marga, contra căreïa reclamă în 1586, înaintea luĭ Mihnea Vodă. Că aşa trebue înţelésă frasa „jupan Nika biv vel armaş şi jupânésa luĭ Maria împreună cu soru-sa Marga“ o dovedesce pe deplin crisovul aceluïaş voevod din 1589/90, păstrat în copie. [3])

Ambele crisóve ale luĭ Mihnea Vodă, atât cel din 1586 cât şi cel din $1589/_{90}$, explică lămurit causele neînţelegereĭ dintre cele două surorĭ: una pretinḑênd că cea-l'altă stăpânesce maĭ mult de cât alta.

Felul în care voevodul hotăresce asupra acesteĭ dispute de proprietăţĭ permite multe conjecturĭ, de carĭ însă e maĭ bine să ne ferim. Ast-fel deci Anca bănésa din Coïanĭ are două fiice, pe Maria căsătorită cu Nika biv. vel armaş, şi pe Marga.

Cunoscând descendenţa Marieĭ de la Coïanĭ, să urmărim acum pe aceia a Margăĭ.

1) Actul este din condica No. 4, a corpuluĭ Brâncovenesc, de la Archivele Statuluĭ.

2) Ceïa ce e încă destul de curios şi merită atenţie e şi faptul că însuşĭ Nika biv vel armaş e câte odată numit «din Coïanĭ» ceea ce nu însemnează că el se trăgea prin naştere din neamul boerilor de la Coïanĭ. Se numea ast-fel pentru că se stabilise la Coïanĭ prin căsătoria luĭ cu Maria, saŭ că stăpânea această moşie, saŭ numaĭ din simplul motiv că ţinea în căsătorie o femee din neamul boerilor din Coïanĭ. E un cas identic — după cum vom vedea—cu acela al luĭ Radul Clucerul, tatăl Golescilor Ivaşcu şi Albu, din a doua jumătate a secoluluĭ al XVI. Aşa în divanul unuĭ crisov al luĭ Mihnea Voevod din 1588 Iunie 26, alăturĭ de Radul al doilea logofĕt din Calofireştĭ (sic) figurézá «Nika armaşul din Coïanĭ» (Arch. Statuluĭ, Mănăstirea Délul, pach. 15 act. 2, original slav pe pergament, saŭ în condica m-reĭ Délul, de la Academie, pag 195).

3) Archivele Statuluĭ. Condica No. 4 din corpul Brâncovenesc, pag. 815. Ceïa-ce maĭ îndreptăţesce încă şi maĭ mult acéstă interpretare e şi împrejurarea că Voevodul împărţind averea Craïoveştilor, după o nouă alegere, se adreséză jupâneseĭ Maria şi nicĭ de cum luĭ Nica biv vel armaş. Apoĭ să se maĭ observe că *jupânésa Maria* pârăsce pe *Marga* şi acésta la rândul eĭ pe sora sa Maria: Nica nu face în acest proces de cât aduce afacerea la divan şi asistă pe soţia sa; îşĭ dă consimţimêntul sĕŭ, s'ar ḑice aḑĭ.

In volumul IV al corpuluĭ de condicĭ, numit Brâncovenesc, de la Archivele Statuluĭ ni s'a păstrat două còpiĭ după două crisóve ale luĭ Mihnea Vodă; unul din 1586, altul din 1589/$_{90}$ 1). Còpia crisovuluĭ din urmă fiind defectuósă și avênd pe alocurea unele lipsurĭ din causa deteriorăreĭ probabil a originaluluĭ, va fi întrebuințată numaĭ în parte și pentru completarea celeĭ dintâiŭ, a actuluĭ din 1586, al căruĭ conținut corespunde maĭ bine cu arătările celor-l'alte acte. Iată ce ḑice în crisovul sĕŭ, Mihnea Vodă, în 1586, confirmând mânăstireĭ Coșuna satul Bucovĕțul: „...dă domnia mea... pentru că acest sat Bucovĕțul a fost dreaptă și bătrână moșie a *Jupânuluĭ Marcea Postelnicul și a Jupâneseĭ luĭ Marăĭ*, nepóta Jupâneseĭ Velica din Șitoia, din partea Raduluĭ Postelniculuĭ și frate sĕŭ Jupânuluĭ Radul Postelnicul[2]), fecĭorul luĭ Mateĭ al Margăĭ, nepotul Pârvuluĭ banul ot Craiova, ginerile cinstituluĭ dregătoruluĭ părinteluĭ domnieĭ mele, Jupânul Stepan biv vel clucer....[3]) ĭar satul Bucovĕțul nu s'a putut plăti de ovreiŭ ci s'aŭ rugat de cinstitul dregătorul părinteluĭ domnieĭ mele... Jupânul Stepan biv vel clucer... el a întrebat ĭar pe Marcea Postelnicul și pe fratele sĕŭ Radul Postelnicul, ce vor ḑice aceĭ boerĭ....“

De și cam greŭ de înțeles, acest act, din causa prea multelor legăturĭ de înrudire [4]), maĭ tóte referitóre la câte o singură persónă, și din causa deosebirilor dintre cele două còpiĭ, totușĭ ținênd seama de ambele, ĭată cum ar trebui înțeles acest crisov [5]): Marcea Postelnicul, fiul luĭ Mateĭ, e nepot al uneĭ Marga, care trebue considerată ca mamă a luĭ Mateĭ și nu soție a acestuia, după cum din greșélă de traducere pare să spuĭe còpia crisovuluĭ luĭ Mihnea din 1589/$_{90}$. Genitivul acesta *al Margăĭ* indică filiațiunea și nicĭ de cum un raport de căsătorie. El, Marcea Postelnicul, soțul Marieĭ,

1) Cele deja amintite.

2) Asupra feluluĭ cum trebuesc înțelese aceste legăturĭ de înrudire, voĭŭ vorbi într'altă parte.

3) Se vorbesce apoĭ de o năpaste în care ar fi căḑut satul Bucovĕțul despre un turc Sulak, căruia i ar fi furat o traistă cu aspri...

4) Maĭ ales în privința unor legăturĭ ce ar fi existat între posesoriĭ din 'nainte a acestor averĭ și cele două surorĭ.

5) In cea de a doua còpie, a actuluĭ din 1589, se ḑice: «....a fost al J-luĭ Marcea postelnicul fecĭorul jupâneseĭ Marieĭ, nepotul jupâneseĭ Velicăĭ din Șitóĭa, de la moșul sĕŭ Radul postelnicul, care a pĭerit în gura Tinóseĭ și al doilea fratele luĭ Radul postelnicul feciorul luĭ Mateĭ și al Margăĭ nepotul Pârvuluĭ de la Craĭova... (și maĭ jos se ḑice) ...atuncea aŭ fost Marcea și Radul Postelnicul vii.» Sînt câte-va deosebirĭ între aceste acte, unele provenite dintr'o înțelegere și traducere greșite. Cine să fie óre acest Radul Postelnicul care a pĭerit în gura Tinóseĭ? El e óre soțul băneseĭ Anca saŭ al fiiceĭ acesteĭa Marga?

nepot şi el şi soţia sa, (cel dintâiŭ prin cea din urmă), uneĭ jupânese Velica din Şâtóia, este frate cu un Radul Postelnicul, arĕtat ca fiŭ al luĭ Mateĭ al Margăĭ, şi nepot, în felul cum se va vedea, al luĭ Pârvul banul Craioveĭ.

Actele condiceĭ mânăstireĭ Coşuna, din volumul amintit maĭ sus, ne dovedesc că Mateĭ a maĭ avut un frate Vlăsan saŭ Vălsan, pe care crisóvele din timpul luĭ Mihnea Vodă, îl numesc *den Caracal*. Iată în resumat còpia unuĭ crisov al luĭ Mihnea Vodă, din 1579, Decembrie 4: «Cu mila luĭ Dumneḑeŭ Iw Mihnea voevod,..... fecĭorul... (luĭ) Alexandru Voevod, dă domnia mea acéstă poruncă a domnieĭ mele cinstituluĭ.... Jupân Pârvul logofĕtul...... ca să-ĭ fie moşie satul Perişorul..... pentru că aŭ fost de moştenire al luĭ *Mateĭ fratele luĭ Vlăsan den Caracal;* ĭar după aceĭa repausatul Jupân Stepan, ce aŭ fost mare clucer el aŭ cumpĕrat jumĕtate de sat din Perişor de la Jupânésa Maria fata luĭ Mateĭ... ĭar altă jumĕtate de la Vălsan... pentru-că aŭ cumpĕrat jupân Stepan.... de la fecĭoriĭ luĭ Vălsan anume Dancĭul şi Radul şi Detcu postelniciĭ.... 7088 (1579) Decembrie 4».[1]) Pârvul logofĕtul, fiul luĭ Stepan biv vel clucer[2]) „cinstitul dregător al părinteluĭ domnieĭ mele“, cum ḑice Mihnea Vodă, ceruse voevoduluĭ să-ĭ întăréscă stăpânirea asupra satuluĭ Perişorul pe care îl cumpĕrase tatăl sĕŭ Stepan biv vel clucer de la Maria, fiica luĭ Mateĭ al Margăĭ şi de la fiĭ luĭ Vlăsan din Caracal, Dancĭul, Radul şi Detco postelniciĭ.

Pe soţia luĭ Vlăsan den Caracal o cunóscem dintr'o carte de danie a eĭ păstrată în còpie, în aceiaşĭ condică cu urmĕtorul început: „...Iar eŭ róba luĭ Dumneḑeŭ *Maria den Caracal* şi cu fecĭoriĭ meĭ jupân Dancĭul Postelnicul şi Radul Postelnicul“ către „acest boer jupân Stepan vel clucer pentru satul Perişorul....“ Acéstă carte este din 1573 şi presintă un interes juridic prin faptul că în ea se spune «ĭar când am dăruit am însciinţat pe neamul nostru şi pe fraţĭ şi pe surorĭ şi pe nepoţĭ şi pe nepóte şi pe verĭ şi pe vere.... şi (acéstă danie) de nimenea să fie clătită.»

Pe lângă numirea „den Caracal“ sub care sînt cunoscuţĭ ceĭ doĭ fiĭ aĭ Margăĭ: Vlăsan şi Mateĭ, actele de maĭ târḑiŭ îĭ

1) Archivele Statuluĭ. Condica mânăstireĭ Brâncovenĭ (corpul Brâncovenesc) vol. IV, pag. 756 (saŭ 457).

2) Stepan biv vel clucer este acela de care ne vorbesc cronicele că ar fi adus steag de domnie luĭ Alexandru Vodă, de la Pórtă. Veḑĭ şi prefaţa vol. XI, Hurmuzaki (N. Iorga).

numesc, maĭ ales pe Mateĭ, din Brâncovenĭ, și cel din urmă, chiar cu funcțiunea de ban. Numirea *den Brâncovenĭ* le va fi venit lor după tatăl lor, probabil, soțul Margăĭ, al căruĭ nume nu-l cunosc încă. Se póte afirma că prin acéstă fiică a băneseĭ Anca din Coĭanĭ, prin Marga, căsătorită cu unul din boeriĭ din Brâncovenĭ, aĭ căruĭ părințĭ, în calitatea lor de descendențĭ din Craĭoveștĭ, vor fi luat parte cu jupâneasa Anca din Coĭanĭ, la împărțirea averilor Craĭoveștilor, s'aŭ perpetuat Brâncoveniĭ prin ceĭ doui fiĭ aĭ Margăĭ: Vlăsan și Mateĭ.

N'aș putea afirma însă cu siguranță dacă acest Vlăsan, fratele luĭ Mateĭ, cunoscut ca din Caracal, este saŭ nu identic cu Vlăsan logofĕtul, de care vorbesce un act de la Vlad voevod fiul luĭ Radul vodă, că ar fi *pierit pre rĕul sĕŭ vicleșug de către domnia mea*, din 1535 Ianuarie 11.[1]) E cert însă că din actele din timpul luĭ Mihnea, carĭ ne vorbesc de Vlăsan den Caracal și pe carĭ le cunosc, nu resultă că el trăĭa în acest timp. Ambiĭ, atât Mateĭ cât și Vălsan, apărând în cronicele muntene în céta boerilor pribegĭ venițĭ contra luĭ Petru Vodă, fiul luĭ Mircea Cĭobanul, vor fi pĭerit în luptele ce le vor fi avut cu acesta.

Intr'un act dintr'o condică păstrată la Academia Română, act pe care nu-l pot precisa, se afla ca ispravnic un *Ucsotie agă ginerile luĭ Mateĭ al Margăĭ*, ĭar într'altul din colecția particulară de acte[2]) a d-luĭ Gr. G. Tocilescu, acest Ucsotie agă este numit soț al Vișaneĭ, nepóta Margăĭ. E sigur că Vișana era fiica luĭ Mateĭ și prin urmare nepóta mameĭ acestuia Marga.[3]) Cu ajutorul actelor păstrate în condica mânăstireĭ Glavacĭocul, se póte întocmi în bună parte descendența luĭ Mateĭ banul, așa ḑis al Margăĭ. Diata uneĭa din fiicele luĭ Mateĭ, ca și unele crisóve de după data acestuĭ testament, emanate pentru întărirea celor întocmite *cu a eĭ limbă de mórte de jupanița Marga* servesc fórte mult pentru stabilirea acesteĭ descendențe.

Marga fiica luĭ Mateĭ, dăruind mânăstireĭ Glavacĭocul maĭ tóte zestrile pe care ea le primise de la tatăl sĕŭ, are grija ca, prin puținul ce fixéză ca parte din averea eĭ pentru mama sa, soțul sĕŭ, surorile sale și uneĭ vere de a eĭ, să-ĭ înlăture de la moștenirea eĭ după mórtea sa. In diata sa de la 1587 August 30, ea ne spune

1) Archivele Statuluĭ. Mânăstirea Bistrița, pach. 44, actul 1.

2) In còpie.

3) Am presupus ca acéstă Vișana este acea soră a Jeĭ Marga, donatórea Glavacĭocu'uĭ, pe care acésta o numesce în chip vag în diata sa «și alteĭ sorĭ a mea ce este în țéra turcéscă.»

ce lasă maiceĭ sele Jupaniţeĭ Stancăĭ, *ca să se hrănéscă până când va fi vie, pentru că este bătrână şi neputinciósă, şi să mĕ pomenéscă;* suroreĭ sale *Caplea, uneĭ alte surorĭ din ţéra turcéscă de va veni în Ţéra Românéscă ca să caute satele nóstre;* precum şi *ĭubituluĭ sĕŭ bărbat Ivan Postelnicul*, şi nu uită nicĭ chiar pe o vară a eĭ (într'altă copie nepótă) Jupâniţa Rada.

Cu tótă grija pe care donatórea Glavacĭoculuĭ a avut'o de a fixa cu *limba eĭ de mórte,* printr'o diată în regulă, donaţiunea pe care a făcut'o mânăstireĭ pentru pomenirea eĭ şi a neamuluĭ, totuşĭ mânăstirea este neliniştită adesea-orĭ în posesiunea averilor date de Marga. Actele timpuluĭ de după 1587, data cărţeĭ de donaţiune şi a crisovuluĭ de întărire a acestor donaţiunĭ, al luĭ Mihnea Vodă, ne vorbesc de pârile pe carĭ le a avut mânăstirea Glavaciocul în faţa divanelor din causa incălcărilor proprietăţilor eĭ, donate de J-sa Marga,[4]) din partea luĭ Dancĭul fostul mare armaş din Brâncovenĭ, maĭ apoĭ numit fostul dvornic din Brâncovenĭ şi Manta marele păharnic. Cine eraŭ aceştia şi cu ce drepturĭ neliniştesc eĭ mânăstirea Glavacĭocul?

Documentele cari ne vorbesc de incălcările făcute asupra moşiilor mânăstireĭ Glavacioc, date de Jupânésa Marga, numesc pe ceĭ carĭ fac aceste incălcărĭ, Danciul Vornicul saŭ fostul mare armaş din Brâncovenĭ şi Manta Păharnicul, fără indoială tot din Brâncovenĭ. Locativul care însoţesce numele luĭ Dancĭul indică aceeaşĭ familie din care însăşĭ jupâniţa Marga făcea parte,—ea fiind fiică a luĭ Mateĭ banul din Brâncovenĭ — ĭar, expresiunea *cât ţin fraţiĭ meĭ* din diata sa, precisézä mult maĭ bine legătura care există între Marga şi ceĭ carĭ neliniştesc mânăstirea Glavacioc. Danciul fostul mare armaş din Brâncovenĭ, ca şi Manta Păharnicul, nu sînt de cât fraţiĭ jupâneseĭ Marga, carĭ nu aŭ putut să se împace cu donaţiunea eĭ şi care îĭ priva de o bună parte

---

4) Numele acesta de Marga era tot aşa de rĕspândit la românĭ în sec. XVI, ca şi acela de Caplea. Pe lângă mama luĭ Mateĭ, banul din Brâncovenĭ, actele vieroşane din acel timp ne vorbesc de Marga de la Caracal, care vinde luĭ Radul Vodă Călugărul, pentru 30.000 de aspri, moşia Urâţĭ şi balta Bistreţĭ, ca să rĕscumpere din robia turcéscă pe fiĭ eĭ. Să fie identică acéstă Marga de la Caracal cu mama luĭ Mateĭ banul din Brâncovenĭ, cum crede d. Iorga? Mĕ îndoesc, când sciu cĭ şi soţia luĭ Vlăsan din Caracal se numea când Maria când Marga din Caracal şi când fiica luĭ Mateĭ banul se numesce tot Marga, şi e şi ea stăpânitóre a moşieĭ Caracal. Tot Marga se numea şi soţia luĭ Serban banul, tatăl Ancăĭ din Coĭanĭ; şi în sfârşit, acelaş nume îl purta, ne încredinţézä un document de la Academie, şi stăpânitórea Viţicheştilor, móşa Capleĭ soţia luĭ Radul Clucerul.

din averea Margăĭ, de care se bucuraseră eĭ până atuncĭ, probabil în urma uneĭ învoelĭ cu ea.

Admițînd acéstă legătură — și nu sunt motive contra eĭ — am adăugà la acéstă parte a genealogieĭ băneseĭ Anca de la Coĭanĭ, pe ceĭ doĭ frațĭ aĭ jupâneseĭ Marga: Danciul vornicul din Brâncovenĭ și pe Manta paharnicul, pe lîngă surorile eĭ Caplea și Vișana, acésta din urmă probabil aceĭa numită în diata din 1587 *din țéra turcéscă*.

Fără a crede completă acéstă genealogie, maĭ adăogăm la descendența luĭ Mateĭ al Margăĭ și pe Radu Postelnicul, pe care un document din condica mânăstireĭ Vieroșul îl numĭa frate cu Danciul Vornicul din Brâncovenĭ [1]).

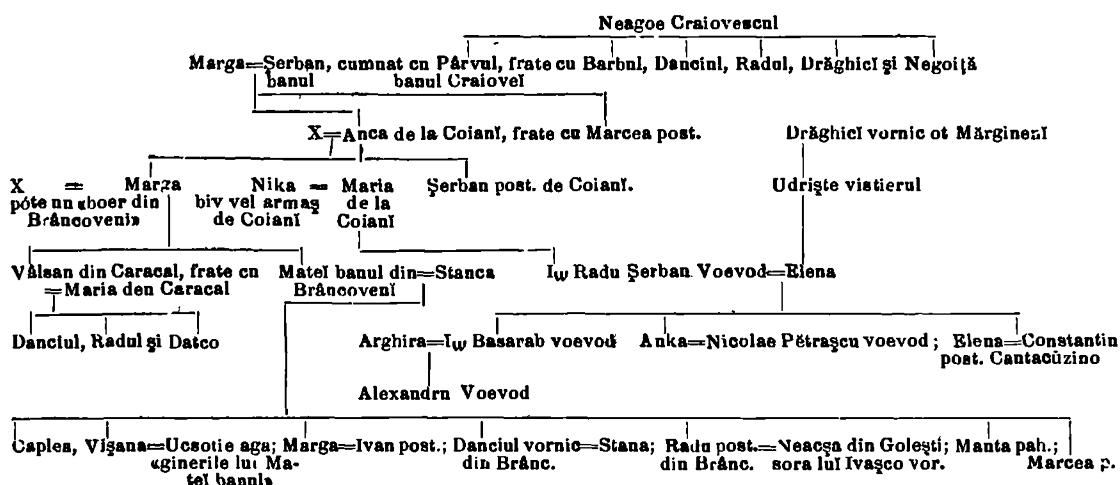
Prin diata sa, jupânésa Marga maĭ spune că dă o parte din zestrile sele și uneĭ jupânese Rada, care, în còpia din condica mânăstireĭ Glavaciocul, e numită vară, ĭar într'o altă còpie, păstrată în pachetul 9 de la Academia Română, nepótă. De și originalul acesteĭ diete există—păstrat la Archivele Statuluĭ,—ne fiindu-mĭ însă la îndemână indicațiunea, n'am putut vedea care e cuvîntul slavon care exprimă înrudirea dintre Marga și J-sa Rada, tradus în românesce în doue còpie diferite prin 2 expresiunĭ deosebite.

Până la o nouă revedere a originaluluĭ locul acesteĭ jupânese Rada—dacă nu va putea fi alt-fel fixat—rĕmâne nesigur, printre descendențiĭ Ancăĭ bănésa de la Coĭanĭ.

Pentru a încheia cu acéstă primă parte a genealogieĭ Craĭoveștilor să ne ocupăm în scurt și cu descendența celuĭ-l'alt fiŭ al Margăĭ, Vălsan logofĕtul, nume ce pare că reamintesce pe al vre-unuĭ ascendent după tată. Din căsătoria luĭ cu Maria, adesea-orĭ cunoscută în documente ca din Caracal, a avut pe Danciul, Radul și Detco postelnicĭ; acéstă descendență a luĭ Vălsan logofĕtul ne este cunoscută din maĭ multe acte relative la confirmarea stăpânireĭ luĭ Pârvul clucerul asupra satuluĭ Perișorul, ce fusese al luĭ Vălsan logofĕtul. [2])

Iată acum în ce fel ni se presintă, în genealogia Craĭoveștilor, familia Ancăĭ de la Coĭanĭ, în urma acestor cercetărĭ:

1) In condica m-reĭ Vieroșu, printre actele relative la moșia Isvoranĭ.
2) Actele sunt în vol. IV din Condicele Brâncovenescĭ.

Ast-fel întocmită acéstă parte din genealogia Craĭoveştilor, se explică multe din arătările documentelor de prin secolele XVI şi XVII.

ELIE NICOLESCU.

STARE ȚAERILOR LOCUITE DE ROMÂNI IN SECOLUL AL XVIII-lea

I

CONTELE NICOLAE ROSSETTI[1])

Domnilor,

Pentru a corespunde intențiuneĭ din invitarea ce «Societatea Istorică Română» 'mĭ-a adresat la 14 Maiŭ anul corent, în calitate de membru fondator al eĭ, am anunțat că comunicarea scienţifică pe care voesc a o face cu ocaziunea primeĭ Adunărĭ Generale[2]) a nóstră, va avea de titlu: «Nicolae Iordake Rossetti, Contele Imperiuluĭ Cesaro-Crăesc şi ginerile luĭ Costandin Vodă Brâncoveanu».

Motivul care m'a îndemnat la alegerea acesteĭ biografiĭ este că, între feluritele note și documente ce posed, unele ale caseĭ mele, altele colecționate de mine, cugetam să pot găsi un subiect prin care să îmbrățișez și să caracterisez, într'un mod general și tot o-dată obiectiv, starea lucrurilor întêmplate în secolul al XVIII-lea cu nenumĕratele, interesantele și variatele lor împrejurărĭ, unele maĭ primejdióse și maĭ nenorocite de cât altele, carĭ curgeaŭ pe atuncĭ pentru istoria neamuluĭ românesc în câte trele provinciile unde locuesc Româniĭ, ba încă în patru provinciĭ putem ḑice, căcĭ aprópe era ca și sora nóstră Oltenia să se despartă de noĭ.

Am preferat dar, pentru a atrage maĭ mult atenţiunea auditoruluĭ asupra titluluĭ și asupra materieĭ ce voiŭ trata, să vĕ aduc aci vre-un nume cunoscut din țară, din cauză că, prin experiență sunt convins că, în studierea amĕnunțită a istorieĭ familiilor fruntașe de la noĭ sĕ póte găsi une-orĭ, maĭ mult de cât orĭ-unde alt, întêmplărĭ care arată maĭ luminos asemenea exemple de fapte istorice, care pot fi adunate, înșirate și citite într'o conferință. Eŭ am consultat un numĕr mare de condicĭ de moșiĭ boierescĭ și mănăstirescĭ și, pe ne-creḑute, am aflat în ele minunate descrierĭ de tot felul din care am învĕțat detaile des-

1) Numele acesta îl găsim scris ast-fel în Diploma Imperială din 1733, deși atît de ceĭ-l'alțĭ membri aĭ familieĭ cât și de el însușĭ, îl vedem adesea cu o altă ortografie.

2) Adunarea Generală a corentuluĭ an fiind amînată *„sine die"*, ea încă nu a avut loc.

pre istoria veridică a vremurilor trecute. In special cărţile moşiilor familiilor românescĭ aŭ multe istoriĭ interesante şi demne de urmărit prin acte.

Aci însă, cred că am nemerit a vĕ putea prezinta exemplul meŭ chiar numaĭ printr'o singură persónă interesantă de studiat şi că nu-'mĭ va trebui o întrégă familie cu mulţĭ membriĭ aĭ eĭ.

In ţĕrile nóstre, pămêntul era unica proprietate care serios se moştenea în tótă puterea cuvîntuluĭ, şi de aceia pămêntuluĭ i s'a dat de părinţiĭ noştri, de obiceiŭ, numirea de moşie, adică proprietate cu dreptul ereditar.

Chiar nobleţa saŭ boieria care, óre-cum, a avut o ereditate de fapt, se putea pierde în ţara Românească, dacă posesoriĭ eĭ nu continuaŭ fără încetare de a servi patria, ba chiar membriĭ boierieĭ celeĭ maĭ marĭ, adică aĭ neamuluĭ Basarabesc, care constituia elementul oligarhieĭ . in sînul căreia se puteaŭ alege Voevoḑi, chiar acea clasă, cea maĭ privilegiată, s'a găsit expusă a se confunda, în cas de neglijenţă, cu poporul, căcĭ moştenire seriósă nu avea ea la noĭ, după obiceiul pămêntuluĭ, daca boierul nu servea patrieĭ fără încetare în curs de maĭ multe generaţiunĭ.

Proprietatea pămêntuluĭ însă, precum am ḑis, adică moşia, era maĭ temeĭnică de cât boieria cea mare, ea singură avea o garanţie durabilă, căcĭ poseda Carte saŭ Hrisov Domnesc şi cine ţinea asemenea testimoniĭ la mână, acela avea parte şi moştenire nedestructibilă. Numaĭ în caz de hainie saŭ trădare către ţară saŭ Domnie, numaĭ atuncĭ se putea lua moşia boieruluĭ pe séma Domnéscă şi să putea strica hrisóvele vechĭ ale Voevoḑilor despre moşie.

Am voit dar să aleg un nume boieresc fruntaş pentru ca să 'l descriŭ într'o conferinţă astă-ḑĭ, dar am observat că numele cele curat pămêntene nu corespundeaŭ pe deplin la intenţiunea de faţă, căcĭ acestea în secolul al XVIII-lea, eraŭ unele ascunse adânc ca de o gróznică spaimă şi date afund din diverse împrejurărĭ fatale, de când cu tragicele şi îngrozitórele sfîrşiturĭ ale Domnielor *prin alegere după obiceiul cel vechiŭ,* şi de aceia eraŭ ele maĭ puţin interesante; altele dintre aceste nume pămêntene, puţine la numĕr, din contra, eraŭ prea în evidenţă pe atuncĭ, şi fiind ast-fel nu ar fi fost obiective de ajuns, în cazul de faţă, căcĭ ar fi fost şi astă-ḑĭ prea mult reprezintate prin membriĭ de aĭ lor carĭ vieţuesc încă, şi decĭ eŭ n'aşĭ fi putut bine îndeplini ţinta mea ca să evit cu orĭ-ce preţ d'a mĕ lovi aci de órecare susceptibilităţĭ saŭ de personalităţĭ căcĭ eŭ nu voesc a blesa absolut pe nimenĭ.

Tot aşa n'am voit să iaŭ un nume fruntaş dintre boieriĭ ceĭ nepămêntenĭ, de pe atuncĭ, ca să nu pĕcătuesc ca uniĭ din contimpo-

ranii noştri gazetarĭ şi alţiĭ care, de-şi vĕd, cu sânge rece, cum se acordă acum împămêntenirile cu chila la felurĭ de felurĭ de strĕinĭ, dar totuşĭ eĭ, cu un puritanism ultrat, nu voesc să recunóscă drepturĭ de rumânie nicĭ dupe secolĭ de înfrăţire şi împămêntenire, la aceĭ încuscriţĭ cu părinţiĭ noştri şi cu noĭ, pentru ciudatul motiv că aceia ar fi avut odinióră strĕmoşĭ strĕinĭ de neamu românesc.

Aşa dar am ales un personagiŭ cunoscut, un boier însă al căruĭ nume este de origină italiană necontestabil, el este cu pămêntenie seculară şi adoptată de tóte partidele nóstre existente. Despre dênsul vĕ voiŭ vorbi ca să nu blesez nicĭ o susceptibilitate, maĭ ales că, de parte bărbătéscă, urmaşĭ el n'a avut în tótă a sa viaţă.

El era şi Moldovean, era şi Muntean, ba chiar şi Ardelean şi în câte trele aceste provinciĭ el a fost cetăţenit şi a jucat un rol.

Aşa dar, fiind-că voiesc să descriŭ secolul al XVIII-lea de la primi sĕĭ anĭ până pe la 1760 şi maĭ la vale, cu el voiŭ găsi prilejul căutat de mine de a atinge în treacăt icóna aprópe a tutulor evenimentelor principale petrecute pe acele timpurĭ în ţĕrile nóstre, ţĕrĭ stăpânite numaĭ în aparenţă de noĭ, dar de fapt maĭ mult de puterile vecine: Turcia şi Germania.

Contele Nicolae Rossetti face parte dintr'o branşă a familieĭ Roseţilor strĕmutată de mult timp din Italia la Ţarigrad, dar apoĭ d'acolo veniţĭ în Moldova de pe la jumĕtatea secoluluĭ al XVII-lea.

Autoriĭ vechĭ ne spun că eraŭ vre-o 16 familiĭ maĭ fruntaşe pe atuncĭ în Fanar şi în lista lor Roseţiĭ ocupă numĕrul cel de al 2-lea dintre ele.

Numele familieĭ acesteia astă-ḑĭ aparţine şi istorieĭ nóstre naţionale maĭ mult ca maĭ 'nainte, maĭ ales că în ḑilele de curênd trecute s'a turnat în bronz şi s'a aşeḑat pentru vecie figura de mare cetăţean român a unuia din fiĭ eĭ pe una din pieţele cele maĭ frumóse ale Capitaleĭ nóstre, dându-i-se eĭ numele de «Piaţa C. A. Roseti».

Dar, pe lângă aceasta am maĭ găsit, nu de mult timp, cu ocaziunea uneĭ călătoriĭ ce am făcut prin clasica Transilvanie, cu dorinţa ca să mĕ pun în legătură maĭ directă şi maĭ strînsă cu acele localităţĭ care în decurs de atâtea veacurĭ aŭ fost refugiul strĕmoşilor noştri în vremurĭ de grea cumpĕnă şi mi s'a întêmplat de am aflat despre acest Conte al Imperiuluĭ Cesaro-Crăiesc, lucrurĭ care ne oglindesc în modul cel maĭ viŭ posibil faptele vieţiĭ luĭ chiar şi peste Carpaţĭ unde a trăit mulţĭ anĭ.

II

CUPĂRESCI DE LA MOLDOVA
RELAŢIILE DE BUNĂ-VECINĂTATE INTRE DOMNII MOLDO-ROMÂNI

Voiŭ intra în cercetarea cu de-amĕnuntul a câtor-va acte şi documente pe care timpul ni le-a păstrat neştirbite despre acest vechiŭ boier.

Nicolae este fiul aceluĭ Iordake Roset Vel Vistierul de la Moldova care este bine cunoscut, atât de cronicariĭ vechĭ cât şi de istoriciĭ de astă-ḑĭ, pentru că era pe vremea luĭ făcĕtorul şi desfăcĕtorul de Domniĭ.

Iordake se cobóră din ramura Roseţilor poreclită de cronicarĭ «Cupăreşti» din cauză că unul dintre eĭ avusese la Patriarhie rangul de Cupar saŭ Paharnic.

Anul nasceriĭ sale, după probabilităţĭ a fost cam pe la 1660, iar al fiuluĭ sĕŭ Nicolae pe la 1680.

Incă din anul 1703 Septembrie 1 — după cum cronicarul Radu Vel Logofĕtu Grecianu istorisesce în scrierile luĭ — din vremea pe când la Moldova urcă treptele Tronuluĭ Mihalache Racoviţă Paharnicu, acest Iordake Vistierul Roset, tatăl Conteluĭ Nicolae, a fost trimis la Curtea luĭ Costandin Vodă Brâncoveanu, în calitate de Sol al nouluĭ Voevod pentru ca să vestească — conform obiceiuluĭ de pe acele vremurĭ — urcarea pe tronul Moldoveĭ a luĭ Mihail Vodă Racoviţă.

Chiar cu ocazia aceleĭ Soliĭ, Domnul Muntean şi cu Solul Moldovean aŭ început o convorbire despre căsătoria fiiceĭ sale Domniţiĭ Ancuţi cu fiul acestuia anume Nicolae care purta rangul de Postelnic şi se făcu de atuncĭ la Bucurescĭ schimbul ineluluĭ de logodnă între tînĕrul acesta cu fiica cea de a 5-a a luĭ Costandin Vodă Brâncoveanu. Se înţelege că Nicolae de care ne ocupăm aci, însoţea şi el pe tatăl sĕŭ în călătoria acésta.

Nu trecu multă vreme şi părintele Domniţi logodite, întocmesce şi fóia de zestre pe care o isprăvesce în 1704 Iunie 1.

Apoĭ, la 12 Aprilie 1705, Mihail Vodă Racoviţă, încuviinţéză ca tînĕrul, Nicolae Postelnicul Roset, împreună cu tatăl sĕŭ şi cu alţĭ boierĭ Moldovenĭ, să vie în Muntenia pentru a face nunta. In fruntea nuntaşilor venea Vel Comisul Dumitraşco Racoviţă, fratele Domnuluĭ de la Moldova, care era destinat să le fie chiar Nunul cel mare.

CEREMONIALUL DE CURTE

La 20 Maiŭ acelaşĭ an, tatăl Domniţi trimite spre întêmpinarea óspeţilor o deputaţiune în fruntea căreia se afla Şerban Vel Stolnicul Grecianu, ginerile luĭ Vodă Brâncoveanu, cel care ţinea în căsătorie pe vĕduva Domniţă anume Ilinca.

Acest Vel Stolnic era însoţit de fruntaşiĭ boierimeĭ muntene ca: Diicul Vel Logofĕt Rudeanu, Costandin vel Clucer Ştirbeiŭ şi Gheorghe Castriotul Vel Comis, carĭ cu toţi eşiră şi întêmpinară la mănăstirea Plumbuita de lângă Bucurescĭ pe călători ce soseaŭ de la Iaşĭ şi cu toţi intrară în Capitala Domnuluĭ de aicĭ.

Nu trecu timp mult după acésta şi, la ḑiua de sfînta Troiţă adică la Rusaliĭ, se săvêrşiră şi sfintele Taine ale cununieĭ tinerilor.

Noul ginere însă, nu se înapoiă cu mirésa la Moldova, unde avea rude numeróse şi moşiĭ, după cum vom vedea maĭ la vale, atât părinteştĭ cât şi de cumpĕrătóre, ci se stabili în Muntenia.

IMPĂCAREA LUI BRÂNCOVENU VOEVOD CU IORDAKE LOGOFET AL MOLDOVEI

Prin acest act de alianţă îndeplinit, luă sfîrşit un mare şi primejdios fapt politic care dura de maĭ mulţĭ anĭ şi care era tot aşa de nenorocos şi pentru Muntenia ca şi pentru Moldova, adică duşmănia din ce în ce tot maĭ acută dintre Costandin Vodă Brâncoveanu şi viclénul, dar puternicul Iordake Roset Cupărescu de la Moldova.

De mult timp căuta Vodă de la Bucurescĭ a face să înceteze acéstă regretabilă stare de lucrurĭ şi voia să îmblânzéscă pe vrăjmaşul sĕŭ care mereŭ îl înstrĕina de înfrăţirea cu Domni de la ţara vecină, care pe rênd ocupaseră tronul de acolo.

O întêmplare norocită aduse pe Iordake la Bucurescĭ cu ocazia ce vĕḑurăm şi Brâncoveanu se grăbi a căuta mijloc să'l îmblânzéscă şi să'l atragă.

Cugetul luĭ era să se încuscréscă prin vre-o fiică a luĭ cu acel primejdios inimic şi aşa se puse în lucrare primul fapt însemnat politic în care tênĕrul Nicolae Rossetti, fiul luĭ Iordake, fu chemat să joace întêiul rol, căcĭ era vorba de dênsul ca să devie ginere bogatuluĭ Domn Muntean.

Aşa îndeplini el pe negândite în ţara de peste Milcov un rol mare politic fără ostenélă, dar negreşit cu plăcere, maĭ ales că lăsa

în urma luĭ, acolo, un serviciŭ însemnat politic săvêrşit prin faptul aducĕtor de pace al căsătorieĭ sale.

Nicolae Rossetti în aceĭ vre-o 9 anĭ din urmă cât maĭ domni socrul sĕŭ în Muntenia (1705—1714), nu se ocupă de slujbe saŭ să intre în Divanurĭ, ci, chiar din 1706, după cum ne spun cronicele, vedem că Voevodul socrul sĕŭ, la vizitele oficiale pe care le făcea pe la boierĭ, îĭ cercetéză şi pe fiica sa Domniţa Ancuţa şi pe ginerile sĕŭ acesta, pe la moşiile lor Fundeani şi Fureşti ce le primise de zestre.

Mulţumit cu lauriĭ ce dobêndise vis-à-vis de Moldova, nu se gândea el încă în noua sa patrie de cât să desfăşóre luxul ce îĭ dădea la 'ndemână şi îĭ era drag, pe la moşiile soţieĭ şi ale socruluĭ sĕŭ, căcĭ de sigur, oraşul-capitală nu oferea pe acele vremĭ distracţiĭ variate şi plăcute preferabile acelora ce palaturile boierescĭ puteaŭ aduce pe la moşiele lor şi nicĭ interesele agricultureĭ nu le puteaŭ compensa pe atuncĭ ca astă-ḑĭ. El însă, pe lângă palatele acelea de la sate, maĭ poseda şi în Bucurescĭ vestita casă ḑisă a Domniţeĭ Ancuţeĭ, din Mahalaua Verguluĭ, care s'a vîndut către boierul Costandin Creţulescu vel Ban, la anul 1759 Maiŭ 15, de către Nicolae Argentoianu, unicul nepot şi moştenitor al avereĭ lor, după a lor mórte.

CULMEA DECADENŢEI DOMNIILOR ROMÂNE ŞI URMELE EI

In acest fel se pare că a trăit Nicolae şi Ancuţa până la 1714 când intrigile de la Dragomania turcéscă şi aceia a palatuluĭ de la Curţile Domnescĭ de la Moldova şi de la Bucurescĭ aduseră fatalele desnodăminte din anul 1714.

Sciut este că şi Nicolae Rossetti ca şi întréga casă a luĭ Cost. Vodă Brâncoveanu a părăsit atuncĭ ţara românéscă împărtăşind sórta nenorocită şi pedepsită a sócreĭ şi a cumnaţilor luĭ anume: Creţulescu, Grecianu, Lambrino şi Băleanu carĭ toţĭ eraŭ pe atuncĭ în viaţă. Eĭ fură închişĭ şi munciţĭ în temniţele Ţarigraduluĭ şi în urmă aruncaţĭ în acelea-şĭ torturĭ în Asia Mică timp de maĭ bine de 3 anĭ, până ce în 1717 eĭ fură liberaţĭ nu cu puţine sacrificiĭ; aceste chinurĭ fără îndoială le-aŭ suferit eĭ nefiind vinovaţĭ întru nimic. În aşa hal era redusă ţara nóstră în secolul al XVIII-lea.

Din anul 1717 înainte, îl vedem însă de-odată că apare în conducerea trebilor ţĕriĭ. Lucrul se explică uşor pentru Rossetti avênd în vedere bogăţia neveste̥ sale, considerând numele sĕŭ ilustru căcĭ Antonie Vodă din 1676, care domni până în 1679 la Moldova, era un membru al familieĭ luĭ, era fiul unuĭ Lascar Roseti din Ţarigrad;

maĭ vědênd puterea la care ajunsese familia Roseților în țara Moldoveĭ, precum și înrudirile ce le câștigase cu cele maĭ înalte familiĭ pământene boierescĭ; în sfîrșit, fiind Nicolae Rossetti el însușĭ născut dintr'o fiică de Domn, adică din Maria, fiica luĭ Dabija Vodă; și maĭ presus de cât tóte acestea, noul Domn Muntean Ión A. Mavrocordat, fiind din Constantinopol ca și neamul sěŭ, ușor ne putem explica cum în atarĭ împrejurărĭ el putu să apară de o-dată în Divanele Domnescĭ ocupând rangul de Vel Paharnic.

Dar, pe lângă aceste considerațiunĭ demne de remarcat, maĭ avem și alta, care este cu mult maĭ puternică și anume aceia că cu anul 1716, venind timpĭ maĭ greĭ pentru rudele Brâncoveanuluĭ și nevoe fiind de a căuta slujbe, fu și el nevoit a se ocupa de trebile publice pentru a trăi.

Ștefan Vodă Cantacuzino avusese o sórtă nu maĭ puțin tragică ca și a predecesoruluĭ sěŭ Costandin Vodă Brâncoveanul. Așa că noul Domn, Nicolae Mavrocordat, de-și ne-ales de pământenĭ după obiceiul țěreĭ, nu găsesce nicĭ un opozant, în aparență, la sosirea și impunerea luĭ în Domnia Munteniei, căcĭ puterea armateĭ Sultanuluĭ care'l trimisese aci ca slujbașŭ al luĭ era pe atuncĭ de ajuns și încă maĭ multă se găsea în cetățile Giurgiuluĭ etc., pentru a'l susține pe Tron la caz de trebuință.

Cu tóte acestea însă el nu mult timp și nu în liniște stătu pe Tron, căcĭ evenimentele desfășurate cu primul Domn de la Fanar sciute sunt istorieĭ: el vizită Ardealul fără voia sa pe curênd.

Așa de schimbătóre eraŭ lucrurile în aceĭ timpĭ pentru țěrile nóstre!

FAMILIA REPOSATULUI BRÂNCOVEANU ȘI AVERILE LOR

Dómna věduvă a luĭ Costandin Vodă Brâncoveanu, cu fetele, nurorile și gineriĭ eĭ, scăpând de la închisórea în care aŭ fost aruncațĭ, încep să 'șĭ adune averile risipite în cele patru părțĭ ale lumiĭ; chiar în anul 1717 daŭ cu toți scrisorĭ și procurĭ pentru a ridica bani depușĭ de Costandin Vodă la Zecca Veneției, afacerĭ, la care Nicolae Rossetti ca și ceĭ-l'alțĭ ginerĭ lucraŭ pe neîntrecute.

Tot în 1717 alte cestiunĭ de un ordin mult maĭ înalt, ne fac cunoscute relațiunile luĭ Nicolae Vel Paharnicul Rossetti cu Curtea de Austria.

Din luna Maiŭ același an, ne este cunoscut raportul sěŭ — scris în limba latină—către Stainville despre încercarea Turcilor de a năvăli

din Moldova şi Muntenia în Ardeal, rugându-se în acelaşĭ timp ca «scrisorile sale să nu fie divulgate.»

La 12 Iunie următor Nicolae Rossetti raportéză din Bucurescĭ tot către acelaşĭ General, despre apropiata năvală a Turcilor asupra Ardealuluĭ şi despre stăruinţele luĭ Ianake Mavrocordat că în caz de luptă oştile Domnuluĭ nu vor lua parte la rĕsboiŭ, scrisóre, în care el se subscrie: «Excellentiæ Vestræ Hummillimus addictissimus sincerus servus bene notus».

O ḍi maĭ în urmă, la 13 Iunie, Nicolae Rossetti raportéză despre planul de resbel al Turcilor, despre aşeḍarea oştireĭ otomane, despre manoperile revoltatuluĭ ungur Bercsényi şi despre atitudinea luĭ Ianake Mavrocordat, cum şi despre gândurile luĭ Mihaiŭ Vodă Racoviţă de la Moldova, scrisóre, care deja la 16 ale luneĭ se găsea în mâinile luĭ Stainville la Sibiŭ.

Cea din urmă scrisóre a luĭ de pe aceste vremurĭ care ni s'a păstrat, este aceia prin care părtenesce saŭ îndreptăţesce pe Ianake Vodă Mavrocordat cum că nu el a fost acela care să fi chemat pe Turcĭ.

Bine vĕḍut dar la Curtea Munteană, era în mĕsură de a sci şi cunósce intenţiunile Turcilor şi cu o dibăcie rară, să le divulge acelora prin carĭ vedea că interesele ţĕreĭ s'ar putea mântui, «fără însă ca să fie aflat». El rĕmâne dar credincios Domnuluĭ din Fanar, pentru ca să pótă întreţine cu corespondenţe pe cât de sincere pe atât de utile, interesele Coróneĭ de Austria.

Şi óre, ce să'l fi hotărît pe Nicolae Rossetti la un asemenea act? Fără îndoială este greŭ de precizat în mod absolut şi clar, dar nu e maĭ puţin adevĕrat că ele se revarsă într'un sens óre-care din chiar câte-va acte. Aşa: la 1716 sub Nicolae Mavrocordat se arată într'un document cum satul Tunariĭ fusese dat întêiŭ Domniţeĭ Stancăĭ, fiica cea maĭ mare a luĭ Costandin Vodă Brâncoveanu, care, murind, fără urmaşĭ lăsă satul acesta tatăluĭ eĭ.

Apoĭ Domniţeĭ Ancuţiĭ îĭ promisese părintele eĭ o zestre de 2000 de ughĭ[1]), dar cît trăi el, nu apucă a ĭ-o da, căcĭ fiind dus la Constantinopol, a perit ucis acolo. După ucidere, prin ferman împărătesc, satele şi moşiile luĭ Costandin Vodă rămaseră tóte pe séma Domnieĭ; şi Nicolae Vodă Mavrocordat aflând pe Ancuţa maĭ săracă şi maĭ prădată, îĭ dete dînseĭ satul acesta.

Cu alte cuvinte casa luĭ Nicolae Rossetti fusese maĭ săracă de cît a celor-l'alţĭ membri din familia bogatuluĭ Domn român, dar şi maĭ prădată de cît a celor-l'alţĭ membri din familie, aşa că pentru a'l atrage, nu pentru a'l despăgubi, Nicolae Vodă Mavrocordat îĭ

1) Monedă de aur ungurească.

întindea curse — chiar în ajunul sosireĭ luĭ din surghiunie—prin donațiunĭ de moșiĭ.

Pe d'oparte dar, motive de natura acésta, iar pe d'altă parte, fiind-că chiar politica luĭ însușĭ era nemțéscă, politică urmată în bună parte atît de socrul sĕŭ, Costandin Vodă Brâncoveanu, cât și de către Ștefan Vodă Cantacuzino, cu care sĕ înrudea; și chiar Ianake Vodă Mavrocordat, se pare că înclina și el spre aceștia, de vreme ce vedem că Rossetti este acela prin care Domnul întreținea corespondențe cu Cesaru și ómeniĭ luĭ, de aceia ḑic că întreținea cu știrĭ sincere pe Austriacĭ. Cum că voia saŭ nu să tragă folóse personale numaĭ pentru el, din o atare politică — după cum înclină a crede D. Constantin V. Obedeanu, în opul D-sale: «Greciĭ în Țara Românească», nu ne îndreptățește nimic a crede ast-fel, ba din contra, probele ce vom maĭ aduce aci maĭ la vale ne îndreptățesc a crede contrariul. Visul luĭ — după cum vom vedea îndată, — era cu totul altul, iar nu numaĭ acela de a aduna averĭ orĭ de a face o politică cu două fețe.

Aci vedem *al doilea act politic al acestuĭ bine înzestrat de natură și norocos, dar inconstant om* din acea vreme.[1])

In intervalul de la 1717 pînă la 1726, știm că Nicolae Rossetti să găsea în țară, ocupând în Divanele Domnescĭ diferite rangurĭ și anume: De la 1717 pînă la 1722, atît sub Ioan Voevod cât și în a II-a Domnie a luĭ Nicolae Vodă, Mavrocordațiĭ, a fost Vel Paharnic; iar de la 1723 pînă la 1725 inclusiv Vel Clucer, și în fine, la 1726 Octombre 20, îl găsim ca Vel Logofĕt.

Tot în acest rĕstimp îl maĭ găsim și în cîte-va zapise ca martor cu rangul de Vel Paharnic.

Activitatea luĭ însă în curgerea acesteĭ vremĭ nu s'a mărginit numaĭ aci, căcĭ el, dupĕ retragerea din viața publică a Banuluĭ Radu Popescu, cunoscutul cronicar amic al fraților Mavrocordațĭ, luă el însușĭ condeiul pentru ca să scrie cea dintêiŭ operă genealogică. După cum singur ni-o spune, el a întocmit: «Prea slăvita viță a luĭ «Nicolae Vodă Mavrocordat», al căror credincios sĕ arăta atuncĭ, «alcă«tuită din istoriile țărilor nóstre și a celor strĕine la leatul 1727 (7235), «dimpreună și cu tóte slăvitele fapte ale fericiților lor strămoșĭ carĭ «cu mare laudă aŭ împodobit Scaunele Dachieĭ, istoriĭ de dînsul adu«nate pe scurt, în Bucurescĭ în al 8-lea an, din a 2-a Domnie»; manuscris după care găsim deja cîte-va exemplare copiate unul după altul. In scrierea acésta el merse până a găsi că Mavrocordațiĭ purtaŭ sânge chiar din Stefan cel Mare pentru ca să pótă arăta legitimitatea pentru eĭ de a ocupa tronurile țărilor române.

Pentru atarĭ motive dar, Nicolae Rossetti, cum și pentru alte fapte

1) La evenimentele acestor vremurĭ face aluziune Dapontès în «Ephémérides» II, 153 când ḑice: 1738 Noembre 3. «Să primește știrea că Murtaza Pașa ar fi dat Bănia Craioveĭ luĭ Costandin «Argintoianu, ginerile aceluĭ Nicolae Rossetti care cu vr'o 20 de anĭ maĭ nainte urzise răscóla în «contra Porțiĭ.»

de slugă credinciósă a Domnuluĭ saŭ stăpânuluĭ sĕŭ, a fost bine privit la Curtea Munteană şi ridicat treptat la rangurile de boierie ce le vĕḑurăm maĭ sus.

Tot în acéstă vreme, el stăruesce pentru fratele sĕŭ Ioniță, care veni în Muntenia şi se căsători cu Păuna fata Stolniculuĭ Mateĭ Filipescu, stabilindu-se ast-fel şi el aci, fapt la care Nicolae Vodă nu numaĭ că nu era strĕin ba chiar luase direct parte aducêndu-'l înadins din Constantinopol.

O nouă ocasie acum se iveşte în 1726 pentru Nicolae Rossetti de a-şĭ juca după gustul luĭ rolul de om mare şi puternic, care de alt-fel nu-ĭ reuşi ca în cele-l'alte 2 rîndurĭ. Iată împrejurările:

Cum ziserăm, la stăpînul sĕŭ era în favóre, căcĭ i se arătase credincios, dar acéstă credință era numaĭ la suprafață, iar în fond el era unul dintre ceĭ de frunte nemulțumițĭ de Domnia luĭ Mavrocordat, dacă nu chiar un înverşunat rival ascuns al lor.

Tot în acest an Mihaĭ Racoviță cade din Domnia cea de a 3-a de la Moldova, care dura cam de multă vreme, şi să crede că şi el se înțelesese cu nemulțumițiĭ din Muntenia, între carĭ fără îndoială era şi Rossetti, pentru a dobândi scaunul acesteĭ țĕrĭ în folosul sĕŭ.

Nicolae Vodă Mavrocordat prinde însă de veste despre acéstă conspirație şi, ca consecință fatală nu maĭ rĕmânea pentru Vel Logofĕtul sĕŭ de cât să ia cîrja pribegieĭ, fapt bine precizat atît prin cronicĭ cît şi prin acte, avênd ca soțĭ, între alțĭ, chiar pe cumnatul sĕŭ Manolache Lambrino, care era atuncĭ Clucer.

A fost nevoit Nicolae atuncĭ să renunțe la averĭ, la posiția luĭ socială, la chiar nevasta şi cele 2 fete ce avea, pentru a se îndrepta spre aceia a căror causă vedem bine că o servise pe ascuns cu atîta devotament.

Pribegise la Braşov, ştiind că numaĭ aci îĭ putea fi viața în siguranță şi numaĭ de aci va putea să priméscă óre-care ajutóre cu care să-şĭ întrețină viața.

Părăsit forțamente de familie şi lipsit de mijlóce, el face apel la Imperialĭ pentru ca prin intermediul lor să i se libereze soția şi fetele, carĭ şi aceştia par a se fi refugiat în Oltenia, fiind în mare lipsă şi sărăcie.

Se ştia acum, că Rossetti este cel maĭ neastîmpărat inamic al luĭ Nicolae Vodă Mavrocordat şi, cererea sosită prin Talman, Rezidentul Austrieĭ de aci, pentru a se libera familia fugaruluĭ, era privită în ochiĭ Domnuluĭ ca un premiŭ saŭ încuragiare atît pentru acest trădător şi Cap al neîmpăcaților, cât şi maĭ ales pentru întréga glótă a aderenților luĭ rămasă aci în țară care se părea a fi maĭ primejdiósă şi maĭ influentă.

Decĭ Domnul, ascuns ca în tot-d'auna, dibaciŭ la asemenea situațiunĭ din care scia să tragă profite pentru el, încuviințéză pe d'o parte liberarea familieĭ celuĭ maĭ mare inamic al sĕŭ și acésta pentru îndoitul scop de a se pune bine și cu Austriaciĭ și de a scăpa tot într'un timp și de șeful răzvrătiților; iar pe d'altă parte, Domnuluĭ nu-ĭ scapă ocazia de a deștepta la Pórtă bănuelĭ cum că Rossetti —pe ascuns,—este înțeles cu Impăratul Nemțesc.

Eșirea din țară, spre Ardealul Kesaruluĭ, a familieĭ viitoruluĭ Graf Nicolae Rossetti, aduse după sine și óre-care condițiunĭ impuse de Imperialĭ Domnuluĭ Muntean și anume:

1. acelor boierĭ pribegiți și aflătorĭ pe pămîntul Austriac, în casurĭ de cererĭ, să li se priméscă întórcerea în țara lor;

2. La intrarea pe pămîntul Austrieĭ, nicĭ unuĭ fugar din Valahia să nu i se maĭ asigure stăruirea, și

3. pentru continuarea corespondențeĭ cea de pînă aci a Voevoduluĭ Muntean cu Viena, să fie posibil ca să i să pună piedicĭ, dacă se va găsi ast-fel cu cale.

Acestea se petreceaŭ în Aprilie — Iunie 1729 și drept rezultat, în August, Domnița Ancuța își găsește soțul pribeag la Brașov.

In baza acestor puncte impuse luĭ Mavrocordat, (unul din pribegĭ, anume Manolache Lambrino, chiar în primăvara anuluĭ 1730, după ce asistă la ultimele cuvinte de diată și mórte ale cumnateĭ sale Domnițeĭ Ancuțiĭ, care se găsea zăcênd de grea bólă, se reîntórce în țară, iar cumnatul sĕŭ Rossetti, văduv acum, continuă a rămânea pentru maĭ multă vreme în țara Kesaruluĭ, poate, fără voința luĭ.

Acesta a fost cel de al 3-lea act politic fórte important, în care Nicolae Vel Logofĕtul luĭ Mavrocordat a jucat un rol capital!

Cum că el a pribegit în Ardeal nu maĭ încape vr'o îndoială, căcĭ documentul din 1730 Sept. 11, act pe care l'am vĕzut personal în primăvara acestuĭ an în archiva bisericeĭ sf. Nicolae din Șcheiĭ Brașovuluĭ, pe care îl rezumez ceva maĭ clar de cît D-l Iorga în Socotelile Brașovuluĭ la pag. 158—266, iată ce zice:

«Eŭ Manolache Lambrino biv Vel Clucer datam acéstă adeve-«rită scrisóre a mea la mîna preoților i gocĭmanilor[1]) i juraților sf. «bisericĭ de la Șcheiĭ Brașovuluĭ, precum să se scie că fiind eŭ pri-«beag în țara Ardealuluĭ, pe acea vreme întîmplându-se a fi cumnată-«mea Măria Sa Dómna Ancuța, fiica Măriĭ Sale răposatuluĭ Prințipul «Costandin Brâncoveanu, cu bólă grea și cunoscêndu-șĭ petrecania «Măriĭ Sale dintr'acéstă lume, încă fiind cu tótă mintea Măriĭ Sale «întrégă, m'aŭ chemat și pe mine, fiind de față și soția[2]) Măriĭ Sale,

1) Gottes Mann: slujbașĭ biserieeștĭ.
2) În limba de atuncĭ a nóstră, «soția» însemná «bărbatul» uneĭ femeĭ căsătorite.

«D-luĭ cumnatul Nicolae Rossett și ficele Măriĭ Sale Mariuța și Safta, «și pe lîngă alte multe învățăturĭ și orînduelĭ pentru ale Măriĭ Sale, «care aŭ lăsat cu blestem, după a Măriĭ Sale petrecanie, să se facă «dintr'a Măriĭ Sale bună voe și socotélă, aŭ lăsat osebit o cunună de «aur tot cu diamanturĭ, preț ca de talerĭ 2500, sf. bisericĭ de la Scheĭ, «care cunună se află scrisă anume cu prețul eĭ în fóia de zestre cea «iscălită și pecetluită de răposatul părintele Măriĭ Sale Prinţipul Co-«standin Brâncoveanul, ca cu acea cunună, vîndêndu-o, să se drégă și «să se înădéscă biserica din Șcheĭ, pentru a Măriĭ Sale vecĭnică po-«menire. Și pentru acéstă trébă, în urma Măriĭ Sale m'aŭ lăsat pe «mine — zice Manolache Lambrino, — Epitrop asupra D-lor clirono-«milor, pentru ca să staŭ cu nevoință a da acéstă cunună în séma «Epitropilor bisericeștĭ. Și după acésta — bine înțeles după mórtea «Domnițeĭ Ancuțiĭ, — peste puțină vreme, slobozându-mĕ și pe mine «Dumnedeŭ ca să merg în țara mea — adică să se înapoeze din pri-«begie, — venitaŭ la mine preoțiĭ i gocĭmaniĭ i jurațiĭ bisericiĭ Șcheilor «și alțĭ mulțĭ din neguțătoriĭ de acolo, întrebându-mĕ pentru acéstă «danie care maĭ sus s'aŭ pomenit, de unde să o céră și să o ia, iar «eŭ i-am rînduit ca să mérgă la D-luĭ cumnatul Nicolae Rossett, și «am dat în mîna lor și această a mea scrisóre ca cu această a mea «mărturisanie să aibă a cere de la D-luĭ cumnatul Nicolae Russetto «și de la fiicele Măriĭ Sale, acea danie, și D-luĭ într'alt chip să nu «facă ci să o dea în mîna Epitropilor bisericeștĭ pentru ca să aibă «Măria Sa vecĭnică pomenire, precum în viața Măriĭ Sale aŭ hotărît.»

După cum vedețĭ dar, actul de față ne spune clar că amîndoĭ cumnațiĭ Rossetti și Lambrino, eraŭ pribegĭ în Brașovu Ardealuluĭ.

Dar nu numaĭ atît, din acest document maĭ culegem o mulțime de alte note prea interesante și care tóte să raportă la viața privată a luĭ Nicolae Rossetti. Așa, extragem că Domnița Ancuța móre în acest an la Brașov, fapt confirmat și printr'un manuscris de la biserica Sf. Nicolae din Brașov, publicat de D-l Sterie Stinghe în 1899, și pe care singur l'am văzut cu ocazia călătorieĭ ce am făcut maĭ săptămânile trecute, manuscris în care, la pag. 90-1, găsesc următórea notiță:

«Anul 1730 Aprilie 12, Doamna Ancuța fata luĭ Costandin Vodă «Brâncoveanul, femeia luĭ Nicolae Rossett Vel Logofĕt, s'aŭ pristăvit «aicĭ în Brașov și o aŭ dus de o aŭ îngropat la mănăstirea lor la «Urez în țara Craioveĭ[1]). Fiind boiariul eĭ pribeag cu Manolache Clu-«cerul maĭ dinainte aicĭ, aŭ fost venit și ea de pe la August — de «sigur anul precedent 1729 — și aŭ lăsat din zestrile eĭ să se dea o «corónă de aur cu pietriĭ, care zicea că plătesce 4—5 pungĭ de banĭ,

1) Țara Craioveĭ sĕ afla subt mâna Germanilor între 1718—1739.

«sfintei biserici acesteia ca sa se înoiasca biserica şi sa se mai largeasca cu acea cheltuiala, lasând epitrop pe acest lucru pe cumnatu-seu Manolache Cluceru ca sa-i pórte de grije de lucru şi pe urma n'au dat coróna ci au stricat un left şi au facut alte scule şi aŭ împarţit la Urez unde o au îngropat, şi la pateri, iar bisericei nóstre au dat o cruce de aur şi nisce inele de aur cu diamanturi, preţ florini ungureşti 1000 .

Se va vedea mai în urma pentru ce Domniţa Ancuţa facu jertfa acésta şi pentru ce luă ea masurile ast-fel: Ea a voit pâna traeşte sa i se ierte de Dumnedeu greşalele de care nu era dînsa vinovata, adica resimţeă cainţa de aceia ce în casa ei i se întîmplase, catre biserica ortodoxa; şi pe de-alta parte pentru ca se temea ca soţul ei nu va executa a ei voinţa cu sfinţenia ceruta.

Din sus disul act mai dovedim ca Nicolae Rossetti pribegind la Braşov, nu trece multa vreme şi soţia lui, Domniţa Ancuţa, îl urméza, ca o femeie credinciósa, preferând a sta şi ea pribéga, numai sa fie aprópe de el pentru a împarţi suferinţele pribegii; dar în scurta vreme îi vine mórtea. Viaţa lor casnica nu pare a fi fost din cele mai fericite, caci dupa cât vedem, chiar la ceasul morţii ei, lasa Epitrop pe cumnatul ei Manolache Lambrino ca sa-i execute ultimele voinţe, iar nu pe soţ, dovada ca Rossetti nu era barbatul ce ea meritase şi nu era demn de ea caci nici voia sa mai ştie ca situaţia lui o datora în mare parte alianţei ce contractase cu o Domniţa de rangul, averea, naşterea şi posiţia ei înalta.

Ea din contra ramasese credinciósa statornica a Pravoslaviei pâna la eşirea ei din acésta viaţa deşarta. Ea îşi lua cununa de mirésa şi o dete bisericei din ale carei învaţaturi se adapase tot neamul seu pentru ca cu preţul ei sa se înoiasca şi sa se mai largésca biserica al carei preot îi daduse ultima bine-cuvîntare şi îngrijirile necesare ca unei ortodoxe la ceasul morţii.

Dar soţul ei nu-i respecta voinţa suprema ci dete aceia ce bruma dete la mânastirea Urezi unde s'a îngropat ea, apoi mai dete şi paterilor adica catolicilor din Braşov şi, pentru ca nu putea face alt-fel, milui şi biserica din Şchei cu ceva. Intr'o însemnare contimporana anului 1730 fara data — dar pe care noi o presupunem a fi exact din anul 1733, fiind aflata tot în archiva bisericei sf. Niculae din Braşov, gasim urmatórele desluşiri cu privire la sculele date acestei biserici în loc de cununa despre care am vedut mai sus ca dispunea prin ultima sa voinţa Domniţa Ancuţa. Iata-i coprinsu :

Precum sa se scie ca noi Epitropii sfintei biserici din Şcheii Braşovului.....facem însciinţare ori cui se cuvine a sci ca, din milos«tenia ce aŭ fost rînduit raposata Maria Sa Dómna Ancuţa fiica rapo«satului Costandin Voda, care au fost soţie Mariei Sale Domnului

«Grof Niculae Russett, pentru înoirea bisericeĭ nóstre..., am luat acestea «care maĭ jos vom semna la mâinile nóstre ca să le cheltuim la cele «ce Măria Sa aŭ rînduit:

«O cruce cu diamanturĭ drept florinĭ.	500
«un inel cu un diamant maĭ mare drept florinĭ .	150
«idem » » » mic » .	100
«douĕ inele câte cu un diamant » »	250
total florinĭ ungureştĭ	1000

În adevĕr, Epitropia bisericeĭ, consciinciósă de chemarea eĭ, la anul 1733 Iulie 9, Lunĭ la 7 ciasurĭ, pune temelia paraclisuluĭ de la sus zisa biserică, în urma unor altercaţiĭ pe care le-a avut cu pîrgariĭ Braşovuluĭ, pentru care sfîrşit, cu intervenirea luĭ Grigorie Ghica Vodă de la Moldova, li s'a dat voie să lucreze... cu baniĭ adunaţĭ... cum şi cu o milostenie ce aŭ lăsat Dómna Ancuţa, ca să se lărgéscă biserica cea mare şi să o înoiască... din Şcheiĭ Braşovuluĭ.[1])

Am dat aci aceste câte-va documente maĭ în detaliu, pentru că prin ele am putut afla aceia ce de sigur se întîmplase.

Nicolae Rossetti nu era un om de rând care să se mulţuméscă cu situaţiunĭ de tóte zilele.

El jucase până aci—după cum vĕḑurăm,—rolurĭ marĭ şi mintea luĭ neastîmpărată îl conducea la altele şi maĭ marĭ.

Nu se gândea la reîntórcere în ţara în care ajunsese la cea maĭ înaltă tréptă posibilă, şi acésta o făcea din cauza inconstanţeĭ caracteruluĭ sĕŭ şi decĭ el cugeta să profite şi acum de alte nouĭ împrejurărĭ pentru a săvîrşi încă alte acte de un ordin şi maĭ strălucitor.

Pierḑênd soţia în 1730, singura piedică care ĭ-ar maĭ fi putut sta în cale, şi de-odată devenind văduv şi liber, el fu împins prin firea luĭ a se pune pe lucru, ca să-şĭ refacă posiţiunea cu orĭ-ce preţ şi fără nicĭ o mustrare de cuget, căcĭ pentru un caracter ca al sĕŭ, tóte mijlócele sunt bune numaĭ ţinta sa să o ajungă.

In aceste vremurĭ el vedea că se petreceaŭ în noua luĭ patrie, lucrurĭ de acelea, pentru care Casa de Austria îşĭ avea ţintită tótă a eĭ atenţie. Era la ordinea zileĭ rĕspîndirea catolicismuluĭ şi stăruire peste cât maĭ multe din popórele supuse Impăratuluĭ Nemţilor şi scim că, pentru Casa Domnitóre atuncĭ, dorinţa acésta de câte-va deceniĭ începuse deja să străbată pînă şi în populaţiunea cea maĭ recalcitrantă din punctul de vedere al schimbăreĭ religiuneĭ şi care era naţiunea cea de a 4-a din Principatul Ardealuluĭ, adică Româniĭ pravoslavnicĭ. Aşa să gîndi agitatorul N. Rossetti că ar fi momentul pentru el bine venit d'a se face el unélta utilă Curţiĭ şi Cleruluĭ catolic

1) Româniĭ ortodoxĭ pe atuncĭ acolo cu greŭ obţineaŭ asemenea favóre.

spre a lucra pe lîngă Românii Ardealului pentru atingerea acestei cauze care putea să-ĭ redea cinste şi avere.

Sunt cunoscute primele influenţări şi sforţări făcute printre Ardelenii Români într'acest sens de către guvernamentalĭ şi terenul cât era de şubred pentru ca să li se poată opune cine-va.

La 1729 Februarie 25 să vorbea a se numi un noŭ Episcop acolo al catolicilor românĭ de sub ascultarea Coróneĭ de Austria. Şi, prin acela, care sĕ numea Micu, dar apoĭ se schimbă în nume nemţesc Clain Ioan Inocenţiu, căcĭ era desemnat pentru acest post, de Episcop, în el să puneaŭ cele maĭ marĭ speranţe de convertirea tuturor ortodoxilor din Imperiŭ.

Acestea se petreceaŭ chiar în primiĭ anĭ aĭ pribegireĭ luĭ Rossetti şi fiind-că el prevedjuse că prin acest mijloc s'ar putea ajunge la ţinta luĭ dorită nu lipsi de a se gândi ca să profite el de ea, să dea mâna cu Catoliciĭ în contra Ortodoxieĭ.

El dar, îşĭ lăsă religia pravoslavnică pentru a se face, la a sa vîrstă, catolic şi, cu făţărnicia sa, ştiu să se arate aşa de convins, în cât dupĕ cum vĕdjurăm, de şi tóte scrisorile ce am citit maĭ sus sunt pline de imputărĭ ce i se fac din tóte părţile, totuşĭ el începuse şi continua a da ajutóre *paterilor catolicĭ*. Şi, până la atâta rătăcire sosesce, în cât comite sacrilegiul de a nu îndeplini dorinţa prescrisă în diată cu cuvinte de mórte a rĕposateĭ soţieĭ sale pravoslavnice : nu dă cununa Domniţeĭ Ancuţeĭ unde a destinat-o ea ca să sĕ dea !...

El a vrut să se recomande maĭ sus cu fapta acésta.

Şi óre, ce voia el prin acéstă convertire a luĭ la catolicismul Apusuluĭ ?

D'ocamdată actul ce vom rezuma aci maĭ la vale, din 1733 Februarie 25, ne va destăinui acésta în de ajuns, căcĭ prin el Carol al VI-lea Împĕratul Austrieĭ, îĭ conferă titlul de Conte. Aceasta voia el!

CUM ŞI PENTRU CE, PE ATUNCI CA TOT-D'A-UNA, BOIERII DINTR'O ŢARĂ SĂ LASAŬ A SE ADEMENI IN ALTĂ ŢARĂ STREINĂ INCÂT PRIMEAŬ TITLURI ŞI JURAŬ CREDINŢĂ PUTERILOR DE ALT NEAM

Să vedem din ce cauză şi pe ce temeiŭ i s'a dat luĭ acéstă înobilire. In textul diplomeĭ chiar, găsim următoarele :

«Pe tine credinciosul nostru, iubit nouă, generos Neculae Rossetti, «pentru alesele tale virtuţĭ şi merite, cât şi pentru credinciósele ser«viciĭ aduse Augusteĭ noastre Case şi chiar Majestăţeĭ nóstre, am ju-

«decat . . . ca pe lângă alte mulțumirĭ aduse ție până acum pentru «o causă maĭ bogată de înclinare a nóstră către tine, ca să fiĭ împo-«dobit cu un titlu maĭ înalt de onóre și de demnitate, tu, care încă din «aniĭ tĕĭ ceĭ maĭ tinerĭ începînd a hrăni în inima ta devotamentul și «zelul spre împlinirea serviciilor prea Augusteĭ nóstre Case, tu ginere «al Principeluĭ Brâncoveanu și apoĭ prin sfatul intimeĭ favorĭ și pri-«mirĭ de către dînsul, aĭ ajutat ca și prin munca ta și aĭ condus acea «corespondență pe care o duceațĭ spre pilda întregeĭ creștinătățĭ, fos-«tul Principe și Domn Leopold cu ilustrul de bună amintire Domnul «Costandin Basarab Brâncoveanu fost Principe al Sfîntuluĭ Imperiu «Roman și al Țăriĭ Româneștĭ, prea zelos pentru interesele nóstre.

«Dar zisul Principe socrul tăŭ, fiind dus în captivitate împreună «cu tine de Sultanul turcesc, tu aĭ fost tovarășul luĭ și al nenoroci-«rilor suferite; și el încă fiind șters dintre viĭ, aceiașĭ sórtă și același «destin să părea că te aștéptă și pe tine, dacă printr'o specială mi-«lostivire a luĭ Dumnezeŭ, nu ți-aĭ fi salvat viața. Dar aĭ fost con-«strîns ca să suporțĭ încă treĭ anĭ un strașnic de aspru surghiun în «mijlocul a marĭ mizeriĭ, până ce în sfîrșit Vizirul Turcilor find ucis «de armele împărăteștĭ biruĭtóre la Petervaradain, aĭ fost redat libertățĭ.

«Și întorcându-te în Țara Românéscă și nicĭ de cum înfrînt de «atîtea rele suferințe, continuând zelul și fierbântul devotament al tĕŭ «în serviciul nostru, aĭ procurat cu credință într'o fidelă corespondență, «fórte folositóre informațiĭ despre planurile Turcilor și Tătarilor, des-«pre pregătirea și strîngerea lor de proviziĭ, fără să țiĭ sémă de pericolul «ce-țĭ venea de acĭ, tóte acestea le-aĭ procurat fostuluĭ Conte de Ștain-«ville, dupĕ cum aĭ adus ca martorĭ pe urmașiĭ acestora aicĭ în aula «nóstră împărătească și pe cum staŭ și actele din arhivul de rĕzboiŭ «a cancelarieĭ nóstre la îndemână.

«Dar închieindu-se pacea cu Pórta la Pasarovitza, și prin coprin-«sul aceleĭ păcĭ, cea-l'altă parte a Valahieĭ unde îțĭ avusese-șĭ tu pó-«sesiunile și mijlócele de traiŭ rămâind subt stăpânirea turcească, *tu* «*aĭ rĕmas tot acolo spre folosul serviciuluĭ nostru cu consîmțĕmîntul* «*Conteluĭ Ștainville*, așa că *potrivindu-te împrejurărilor dupĕ cererea* «*timpuluĭ*, ceia-ce aĭ judecat tu că trebue făcut din interesele nóstre «saŭ demn de comunicare, *pentru zelul tĕŭ către noi, tu le făceai saŭ* «*le anunțai la vreme*. Și aĭ urmat acestea atît către Contele de *Stain-* «*ville cât și către urmașul lui, Contele Virmond* cu credință și sîrgu-«ință, pînă ce în fine dupĕ lungĭ și fórte grele încercărĭ în Valahia «turcească, pentru credință către interesele nóstre și pericolul ce te «amenința din acéstă causă, în urma uneĭ șirete bănuirĭ, *lăsîndu-țĭ* «*tóte bunurile tale în țara Românească*, afirmĭ că aĭ fost constrîns ca

«să cauți ca un fel de *azil pentru siguranța ta ulterióră în Ardealul* «*nostru.*

«Iar pentru ca să probezĭ maĭ strîns credința ta către Majestatea «nóstră, răspândind umilitele tale rugăciunĭ pentru acésta, aĭ mișcat «milostivirea nóstră înclinată de altminterlea spre tine, prin mijlocirea «Prefectuluĭ de atuncĭ din Ardeal, Contele de Tige, în urma bine-«voitórelor nóstre mandate, *soția ta împreună cu copiĭ tăĭ să fie libe-*«*rațĭ* din părțile Valahieĭ turceștĭ și să'țĭ fie redațĭ.»

Documentul urméză zicând:

«Pentru atîtea titlurĭ și din buna apreciere a credințeĭ și devo-«tamentuluĭ tăŭ și pentru serviciile către noĭ arătate până acum, ca și «pe viitor printr'un egal zel și neobosită silință te veĭ osteni și le veĭ «crește și voind să mărim printr'un semn care să-țĭ fie și ție acum, «iar o-dată și o-dată coborîtorilor spre podoabă, am socotit *să fi-ĭ* «*înălțat tu Nicolae Rossetti și ficele tale Maria și Elisabeta, în trépta* «*de Conțĭ și Contese în Ardeal și în Ungaria,* bucurându-vĕ de privi-«legiile ce vi-le conferă acest titlu numindu-vă Spectabile, Magnifice «și Ilustrisime.»

«Decĭ pe tine maĭ nainte numitule Nicolae de Rossetti și pe toțĭ «*aĭ tăĭ moștenitorĭ, urmașĭ și coborîtorĭ din căsătorie legitimă și care* «*să vor naște în etern bărbațĭ și femeĭ, să se onoreze* de adevărațĭ «Conțĭ și Contese aĭ Principatuluĭ *Ardealuluĭ și a Ungarieĭ și a altor* «*provinciĭ supuse nouă.*

«Dat în cetatea nóstră Viena Austrieĭ la 25 Februarie 1733.»

La 16 Aprilie acelaș an, Impăratul Carol poruncește luĭ Contele Nicolae de Rossetti ca să depună obișnuitul jurămînt solemn în cea maĭ apropiată Dietă generală pentru ca ast-fel numele luĭ să fie trecut în constituțiile publice.

Chiar și în scrisórea acésta sunt enarate faptele luĭ într'un mod maĭ rezumativ de cât în diploma amintită maĭ sus, dar pe lîngă acelea, maĭ sunt adăogate și următórele deslușirĭ:

«*și probe aĭ dat vădite și în alte chipurĭ* de credința păstrată către «noĭ. Și nu maĭ puțin în acest mod tu *te-aĭ pregătit în adevĕrata reli-*«*gie către Dumnedeŭ* și *prin darul sufletuluĭ și al trupuluĭ*—adaug aci «că e vorba de catolicismul ce'l îmbrățișase,—«și încheiându-se pacea, «tu te-aĭ lepădat de bunurile tale pe care le avusese-șĭ în Țara Ro-«mânéscă, *lăsându-le Turcilor, și te-aĭ supus Imperiuluĭ nostru.*»

«Iar acum ne expuĭ că te-aĭ *hotărît să-țĭ stabileștĭ domiciliul în* «*Ardeal* și că predecesoriĭ tĕĭ aŭ obținut de la Principele Ardealuluĭ «Mihail Apafi indigenatul în acel Principat, pentru tóte aceste motive «Noĭ te ridicăm *pe tine și pe coborîtoriĭ tăĭ* de ambele sexe la demni-«tatea de Conțĭ, spre răsplătirea maĭ sus lăudatelor tale merite și

«pentru ațîțarea și maĭ mult a ta și a lor tăĭ spre continuarea și creș-«terea unor atarĭ serviciĭ.»

Nu multă vreme dupĕ acésta, adică la 1734 Decembre 14 în Dieta ce s'a ținut la Sibiiŭ, s'a hotărît ca la 22 ale acelea-șĭ lunĭ să depună *și a depus jurămîntul solemn,* citindu-să *scrisorile de indigenat, nu s'a opus nimenĭ ci cu toți le-aŭ primit cu satisfacție.*

Așa dar Nicolae Rossetti nu maĭ aparținea Munteniei ci era acum îndigen și catolic, recunoscut, al Ardealuluĭ.

Ast-fel știa Statul vecin să atragă și să rĕsplătéscă pe toțĭ aceia carĭ susținându-le interesele, în schimb eĭ «îșĭ lepădaŭ țara și îșĭ părăseaŭ legea.»

Pentru a maĭ comenta și insista asupra celor ce în diplomă am vĕdut că se coprind, credem de prisos, și vom adăoga numaĭ că el îșĭ ajunsese ținta dorită, în parte cel puțin, *numĕrînd prin urmare pe cel de al 4-lea eveniment mare din viața luĭ.*

III

Nicolae Contele de Rossetti ajunse însă aprópe de *culmea dorințelor luĭ secrete;* o singură îndrăsneală ajutată de puțin noroc, putea să'l ridice la aceea ce de sigur visa și încă de multă vreme, adică *Domniea;* dar róta noroculuĭ îșĭ întórse spițele sale nefaste și luceăfărul sĕŭ începu să lumineze de aci încolo tot maĭ întunecos.

Părăsit de rude, batjocorit de faptul ce făcuse, de către chiar cumnatul sĕŭ, ajuns la mare sărăcie, el încércă, prin o a 2-a căsătorie— săvîrșită la vîrsta de circa 60 de anĭ, — reabilitare în altă țară și altă religie, dar în loc să se îndrepte norocu, el sĕ afundă tot maĭ răŭ, până ce în cele din urmă revine iar la matca luĭ în Muntenia. Reîntors aci se încércă a trăi ceva maĭ comod dar nu prea reușește și în cele din urmă îșĭ dă sfîrșitul în mâna Creatoruluĭ săŭ, plavoslavnic și catolic, ca unul ce îșĭ ispășise păcatele din această viață, după cum el singur o recunóște, după faptele sale.

Și, find-că partea acésta de a 2-a a viețiĭ luĭ nu este maĭ puțin interesantă ca acea dintêiŭ, și deosebit de acésta, fiind și maĭ puțin cunoscută publiculuĭ cercetător de trecutul istorieĭ nóstre, voiŭ urma pas cu pas enararea faptelor care se ating de persóna luĭ.

BĂRBATUL RĂPOSATEI ŞI VESTITEI DOMNIŢE BÁLAŞA SE NECĂJEŞTE ŞI SCRIE:

O scrisóre din 1735 Martie 26 a luĭ Manolache Lambrino Vel Ban, aflată tot în arhiva bisericeĭ sf. Nicolae din Şcheiĭ Braşovuluĭ, este de un interes fórte mare d'a se citi, cu privire la Contele Rossetti, căcĭ aşa ceva rar se póte găsi. Pentru a eĭ cunoscinţă o rezum; ea este din Bucurescĭ adresată la Braşov.

«Preoţilor de la sfînta biserică a Scheilor, Gocĭmanilor şi oră-«şanilor ot tam: Scrisórea d-vóstră am luat-o şi înţelegênd, numaĭ «de cât am scris Dumisale cumnatuluĭ Neculae Ruset pentru dania «bisericeĭ, care şi până acum este ne-dată, dintr'a Dumisale pricină, «măcar că de mult şi alte orĭ, tot pentru acéstă pricină am fost scris «Dumisale, dară încă şi acuma maĭ descoperit lucru am scris Dumi-«sale, adică: tréba acesteĭ daniĭ făr de zăbavă de nu se va împlini «bisericeĭ întrégă, după cum Dumneaeĭ răposata cumnata Ancuţa la «mórtea Dumneaeĭ aŭ lăsat şi aŭ poruncit dintr'ale Dumisale de zes-«tre, cununa de diamant ca să se dea bisericeĭ.

NEINCREDEREA ANCUŢII IN BĂRBATUL SEU LA A EI MOARTE

«Pentru care nu numaĭ că sânt mărturie ci şi ispravnic m'aŭ «făcut rĕposata asupra acesteĭ trebĭ şi de va pleca Dumnealuĭ asupra «dreptăţiĭ şi adevĕruluĭ, împlinind zisa şi porunca mortuluĭ, bine va «fi şi de către noĭ va avea Dumnealuĭ pace. Iară de va urma soco-«téla Dumisale care am înţeles-o, adică ca se împarţă dania în treĭ «—adică din partea mumeĭ şi a ficelor lor Marica şi Săftica—, în za-«dar va osteni Dumnealuĭ, de vreme ce tótă viaţa Dumisale şi până «la ceasul morţiĭ întru pravoslavnicie 'şĭ-aŭ petrecut viaţa curată şi «nezmintită, şi maĭ vîrtos cuvîntul Dumisale cel dupĕ urmă anume «aŭ dat şi aŭ dăruit *numaĭ biserica Şcheilor*, acea cunună de diamant, «*iar nu şi la Ejoviţiĭ şi la Franţeşcaniĭ lor*. Şi cum póte şi cutéză «Dumnealuĭ a strica şi a strămuta dania mortuluĭ care n'am auḑit ca «să fie făcut alt cine-va-şĭ lucru ca acesta ca să calce pravila, maĭ «vîrtos fiind dania din zestre iar nu dintr'ale Dumisale.

«Pentru care lucru şi pricină într'acest chip să ştiţĭ că am fost «scris Dumnealuĭ chiar şi pre larg, cum că nicĭ cum acéstă socotélă «a Dumnealuĭ nu este primită la noĭ nicĭ nu'l vom putea îngădui pe «Dumnealuĭ a face lucru necuvios.

«Ci cu tot neamul mortuluĭ, cu capetele nóstre vom sta pîrîşĭ

«asupra Dumisale, când nu va înțălege. Atuncĭ vom chema aicea la «noĭ vr'o 2 preoțĭ și 3—4 orășanĭ, și din mila luĭ Dumneḑeŭ având «Domn și stăpîn numit, la judecățı drept, *vom face săbor*, și vom ho«tărî darul bisericeĭ dupĕ prețu care să află în catastiful răposa«tuluĭ, Măriĭ Sale Prințipuluĭ Costandin Brâncoveanul și să vor «vinde : moșiĭ, viĭ, țiganĭ aĭ rĕposateĭ cumnateĭ Ancuțiĭ și să va îm«plini dania bisericeĭ, de nu vețĭ rĕmânea D-vóstră și biserica păgu«bașă și va fi într'acest chip cu hrisov bine hotărît.

«Decĭ să vedem Dumnealuĭ ce va să facă. Iară zălogul acela «care ḑicețĭ că este zălogit la baniĭ bisericeĭ atuncea îl va scóte Dum«nealuĭ plătind și dobînda banilor.

«Eŭ acestea ce voiŭ ca să se facă de acum înainte de nu va «înțelege Dumnealuĭ i le-am scris tóte, și cum îĭ va fi voia așa va «face că de cât atîta alta n'avem ce-ĭ face Dumisale de vreme ce să «află Dumnealuĭ subt altă stăpânire.»

Noĭ aci am dat făgăduința de la începutul conferințeĭ acesteia de a nu pune nicĭ un dram de pasiune și nicĭ o invențiune de la noĭ. Am declarat că vom fi cu totul în regulele pureĭ obiectivitățĭ.

Tot ce să ḑice aci este bazat pe acte autentice.

Dacă în adevĕr va fi dat saŭ nu Grafu Rossetti acea cunună la biserica din Șcheĭ, noĭ nu putem ști.

Tot ce ținem să relevăm este aceia că aci e vorba de Domnița Ancuța care nu 'și-a lăsat legea nicĭ o-dată ci a murit ca pravoslavnică și că Rossetti înclinase spre catolicism chĭar de la începutul pribegireĭ sale și a rămas ca atare pînă la sfîrșitu viețiĭ luĭ.

Ba chĭar grăbirea morțiĭ a acesteĭ Domnițe pare în mod neîndoios că a provenit numaĭ din causa efectuluĭ, ce a produs asupra eĭ înclinarea spre acest rit a soțuluĭ sĕŭ fără scrupule.

De la data acésta, 1735 pînă la 1738, adică timp de treĭ anĭ, numaĭ știm nimic despre el. Tot ce putem afirma este aceia că el a viețuit tot în Brașovu Ardealuluĭ, că tocmaĭ bine nu-ĭ prea mergea cu Grafia luĭ, căcĭ banĭ nu prea avea și o atare cinste trebuia hrănită cu mulțĭ banĭ ; așa dar, ne-avându-ĭ, s'a gîndit la mijlócele prin care i-ar putea avea și nu găsi un altul de cât pe acela de a sĕ căsători a 2-a óră în Brașov, la anul 1738 Ghenarie 26, la biserica Franțișcanilor cu Ilustrisima Herula Lucreția de Caruga. Martorĭ la căsătoria lor aŭ fostCelsisimu Principe Costandin Brâncoveanu [1]) și un Dietrich, centurion din legiunea luĭ W. Wallis.

1) Acest tinĕr Costandin, fiul luĭ Bezadea Costandin și nepotul luĭ Costandin Vodă Brâncoveanu cel ucis la 1714 de Sultanul Ahmed III, era însurat cu Maria, fiica Tomeĭ Paleologu Vel Cămărașul, zis Iuliano Cozlecianu, ginerile luĭ Mihaĭ Cantacuzino Vel Spătarul. El pĕnă la acea vreme

Tot în 1738, Septembre 3, găsim că să remărită văduva Elisabeta, fostă Comitesă Cicurtin, fica Comiteluĭ Nicolae de Rossetti, cu Perill D. Janson, văduv și el, sub-centurion din legiunea Fürstenberg, având ca martorĭ la cununie pe Celsisimul Principe Costandin Brâncoveanu, cel de sus, și pe Perill D., frate cu văduvul ginere Centurion la Brou, din aceiașĭ legiune.

Acéstă Elisabetă, fica maĭ mică de cât cea-l'altă soră a eĭ, anume Maria Bănésa Argintoianca, fusese întêiŭ de tatăl eĭ măritată cu catolicul Contele Cicurtin și, murindu-ĭ soțul, ea se remărită acum pentru a 2-a óră și, nu maĭ departe de cât la 1739 August 27, ea dete naștere unuĭ băiat numit Joannes Nepomuc Nicolaus Franciscus Georgius, fiŭ legitim al Domnuluĭ Gheorghe Janson, subcenturion din legiunea Waldegg și al Elisabeteĭ născută de Rossetti.

Nașĭ aŭ fost la botezul acestuĭ noŭ născut, Ilustrisimu Domn Nicolae Comite Rossetti și Lucreția soția luĭ.

Dar, tóte aceste alianțe ce le vedem că se fac într'un timp așa de scurt, Conteluĭ nostru nu-ĭ prea rentaŭ nimica, căcĭ nu maĭ departe de cât în 1740 el ajunge la mare sărăcie.

Să vĕdem ce ne spune chiar el însușĭ prin scrisórea cu data de 1740 Aprilie 15 și următórele:

„*15 Aprilie.* Nicolae Contele de Roset și biv Vel Logofĕt—după „cum să iscălește într'un zapis,—vinde satul sĕŭ Ionășeni, de la Mol-„dova, luĭ Iordache Cantacuzino biv Vel Spătar".

„*La 2 Maiŭ* acelaș an, Nicolae Conte de Roset scrie din Brașov „către fratele sĕŭ Costandin Roset Vel Vornic care se găsea la Iașĭ, „că cu întórcerea Dumneaeĭ cumnateĭ Catrina Spătăreasa, îĭ trimite o „prăjitóre de cafea așezată într'o cutie".

„Vorbește apoĭ de niște hamurĭ nemțeștĭ pentru caĭ, că le va „trimete negreșit".

„Anunță că ajutându-ĭ Dumnezeŭ, peste 5—6 zile va merge la „Sibiŭ ca să se închine Măriĭ Séle Seninatuluĭ Principe, fiind acólea „adunare mare".

„Scrie apoĭ că îmbulzindu-mĕ strîmtórea vremiĭ, de vreme ce cum „să trăește pe aci și ce scumpete este, veĭ înțĕlege și de la Dumneaeĭ „cumnata. Vestește că moșia luĭ Ionășaniĭ de pe apa Jijieĭ — pe „care o are încă din anul 1692 Iunie 7 cumpărată de la Ion Iordachi „vtori Logofĕt, — a vîndut-o unchiuluĭ săŭ Iordache Cantacuzino

---

aicĭ în țară, avusese slujbe în Divanele Domnescĭ ca Vel Comis și Vel Stolnic și era în yîrstă ca de 28 de anĭ și, orfan fiind, era apropiat mult de casa Domnițeĭ Ancuța, mătușa sa și, unchiul luĭ, N. Rossetti, îl căștigase în ideile ce avea și în mișcările ce făcea, ast-fel că și pribegiea îĭ era pe atuncĭ și luĭ impusă ca și luĭ Nicolae Rossetti.

«Spătaru, cu 100 de galbenĭ ungureştĭ, pe care banĭ i-a şi luat de-«plin în mîna luĭ şi'l rògă să-ĭ dea şi scrisorile moşiĭ care sânt la «dînsul».

«Contesa mea» — ḑice Rossetti, — «cumnata Dumitale, să în-«chină Dumitale cu frăţéscă dragoste, rugându-vĕ din ceriŭ tóte fe-«ricirile».

La Post Scriptum : acesta este cel maĭ interesant, — adaogă : «ceea-ce în trecutele zile cu frăţéscă confidenţie am scris Dumitale asu-«pra *haluluĭ mieŭ*, iar ţi le aduc aminte şi te rog să le socoteştĭ fră-«ţeşte şi creştineşte, nădăjduind că nu mă veţĭ socoti nice pe mine «de tot înstrăinat de cele părinteştĭ; de mĕ cunóşteţĭ de frate dupĕ «cum şi cu dreptate este şi *strîmtórea haluluĭ mieŭ*, trebue a vĕ pri-«cinui *fraternam compassionem* ca să nu-ţĭ daĭ pricină de a întărîta «drépta celuĭ de sus».

«Scumpetea de pe aicea *şi ce fel mĕ lupt*, veĭ înţelege maĭ pre «larg de la Dumneaeĭ cumnata Spătărésa».

La 19 August, Nicolae Contele de Roset scrie o scrisóre din Braşov, în care cu óre-care plăcere văz că ĭĭ este drag şi nu-ĭ este ruşine, cum ne-ar fi nouĕ în timpi de astă-ḑĭ, de a adăoga la titlul de Conte şi pe acela de biv Vel Logofĕt, ca şi în scrisórea pe care am văzut-o maĭ sus cu data de 15 Aprilie ; el scrie suroriĭ sale că «a primit 60 de ughĭ, rămăşiţa preţuluĭ de pe moşia care a vândut-o «Dumneaeĭ şi decĭ ĭĭ trimite zapisu».

«Contesa mea—ḑice el—, cumnata Dumitale, mulţumeşte fórte «de neuĭtare şi să închină cu frăţească dragoste. Nepotuluĭ sĕŭ Con-«standin ĭĭ mulţumeşte de ciubuc şi să rógă a-ĭ trimete şi ceva «tutun—ba încă de cel bun—, numit basma-ghiubec.»

In P. S. să rógă de soră-sa ca «să nu-l uite şi de ceva vin roşu «de Cotnarĭ». Sub numele de soră e vara luĭ, Catrina Paşcaniţa Can-«tacuzino, care să afla la Paşcanĭ atuncĭ, unde ĭĭ şi adresează scri-«sórea».

O lună închiată dupĕ acésta, adică la *19 Septembrie, Elisabeta fica luĭ cea maĭ mică móre în Braşov*, iar unicul eĭ fiŭ nu mult dupĕ acésta móre şi el aşa că, din fica acésta, Conteluĭ Rossetti, nu-ĭ rămân urmaşĭ nicĭ de parte bărbătească nicĭ de parte femeiască, dovadă este chiar diata luĭ.

Imprejurărĭ ca acestea, de aşĭ vedea prima soţie mórtă în Bra-şov şi îngropată la Hurez ; fica cea mică şi cu nepotul ce'l avea de la dînsa, de asemenea sfîrşiţĭ aci ; unica luĭ fiică maĭ mare, anume Ma-ria, măritată întâiŭ cu Ioniţă Postelnicul Albescul iar în urmă cu Cos-tandin Banu Hargetoianu departe de el şi acésta cu unicul eĭ fiŭ anume Nicolae Hargetoianu, căcĭ să găseaŭ stabiliţĭ în Valahia ; pe de altă

parte Contele pribeag, fiind redus după cum vĕḑurăm la o aşa sărăcie în cât pentru ca să pótă trăi îşĭ vindea aceea ce putea adică moşiile părinteştĭ, cerşând *ajutóre şi milă de la fraţiĭ* ce-ĭ avea, tóte aceste împrejurărĭ silesc pe Conte de a cere iertare de cele făcute în tinereţa luĭ, de la Costandin Nicolae Voevod Mavrocordat actualul Domn al Munteniei; acesta şterge cu buretele peste greşelile săvîrşite, maĭ ales că ele se învechise atât de mult şi în primăvara anuluĭ 1741 îl vedem iar la noĭ în ţară ocupând rangul de Vel Logofĕt în Divanele Domneştĭ, dupĕ cum hrisovul din 20 Maiŭ 1741 ne dovedeşce.

Dar funcţia luĭ în Divane nu ţine multă vreme, căcĭ chiar în tómna acestuĭ an Costandin Vodă, protectorul sĕŭ, este înlocuit în domnia Munteniei cu Mihaiŭ Racoviţă Vodă care vine aci Domn pentru a 2-a óră, aşa că şi Vel Logofĕtul luĭ Mavrocordat cade din acest post înlocuit fiind de un altul.

De la data acésta înainte, el rĕmâne pur şi simplu ca biv Vel Logofĕt, fără a uza nicĭ odată—cel puţin după cît cunóscem noĭ,—de titlul de Conte în afacerile luĭ interióre, şi îl găsim ca martor la maĭ multe zapise, numit în maĭ multe rîndurĭ ca judecător pentru aplanarea unor pricinĭ de hotare de moşiĭ; altă dată îl vedem că dă drumul unor ţiganĭ pe carĭ îĭ ţinuse—din nesciinţă—fără dreptate, cu un cuvînt o activitate domólă care nu semăna câtuşĭ de puţin cu trecutul luĭ spulberatic. El voia şi chiar a încercat în maĭ multe rîndurĭ pe la diferiţĭ Domnĭ, de a ajunge—dacă nu maĭ mult,—cel puţin la aceiaşĭ posiţiune ce avusese, dar norocul nu-ĭ maĭ surîdea!

— *Aşa în 1745* găsim într'o dare de sémă că în Bucurescĭ eraŭ numaĭ 12 familiĭ catolice care numĕraŭ ca la 50 de suflete, între care eraŭ şi 2 familiĭ nobile, în frunte cu Rossetti.

El conduce pe un Episcop vizitator la Curtea luĭ Costandin Vodă Mavrocordat, în a 4-a a luĭ Domnie, cu care Domnul să întreţine maĭ bine de 2 ore, calificând raportorul aceleĭ dărĭ de sémă, pe Rossetti, de vrednic catolic şi om puternic.

— *In 1748 Octombre 22,* sărăcia sileşte pe Comitele Nicolae Rossetti să adreseze din Bucureşcĭ Baronuluĭ Penklern, Internunţiul şi însărcinatul de cătrĕ Impărătésa Maria Terezia cu statornicirea graniţelor dintre Moldova şi Ardeal, rugându'l să mijlocéscă pentr dînsul la Curtea Vieneĭ să-ĭ obţină un ajutor de banĭ, fiind de 8 anĭ părăsit şi lipsit de subzistenţa zilnică din cauza sacrificăreĭ sale pentru răspândirea sfinteĭ religiunĭ catolice.

Dacă va fi obţinut vr'un rezultat favorabil saŭ nu, noĭ nu putem şti; maĭ curînd credem că nu, căcĭ la:

— *1749 Februarie 1* Episcopul catolic de Nicopole, aflat în Bucurescĭ, anume Antonio Becich, scrie aceluiaş Baron Penklern, ru-

gândul d'a stărui la Curtea Vieneĭ ca să dea Comiteluĭ Niculae Rossetti un ajutor, «precum am maĭ rugat pe Excelenția Vóstră și «altă dată și nu m'ațĭ onorat cu rĕspuns; și decĭ, din noŭ recomandă «înalteĭ luĭ milostivirĭ, pe demnul și bine meritosul Conte sus numit, «care acum să află în *lipsă chĭar de pâinea de tóte dilele*, din cauza «sfinteĭ nóstre religiunĭ, și de a nu'l părăsi în extrema luĭ sărăcie».

Inclinăm a crede că vădênd Contele că religia luĭ catolică nu-ĭ dă de mâncare și nu'l scapă de sărăcia în care sĕ găsea, s'o fi hotărît să revie iar la pravoslavnicie și că numaĭ așa, *în 1749*, Gligorie Ghica Vodă sin Mateĭ Bezadea, fiind aci cu a 2-a Domnie, s'a îndurat de i-a oferit rangu de Vel Postelnic în Divanele Domneștĭ, rang în care îl găsim la Aprilie, Septembre și Octombre din acelaș an; dar orĭ că fu fățarnic de a-șĭ schimba religia numaĭ pentru un moment până ce a apucat o situație óre-care, orĭ că nu-ĭ convenea rangul ce obținuse în raport cu pretențiile luĭ, destul atât că, chĭar în acelaș an îl vedem înlocuit cu altul, rămânând de aci înainte până la sfîrșitu viețiĭ luĭ ca biv Vel Logofĕt, rang pe care îl avusese maĭ de de mult.

El îșĭ face diata în anul 1758 Decembre 18, bătrîn ca de 80 de anĭ, diată care ne este păstrată în original la Arhiva Statuluĭ pach. 375/194 Mitrop. Bucurescĭ, netrebnice doc. 28 și în care el să numeşte pur și simplu: *Nicolae Roset biv Vel Logofĕt ot Ştefăneşti.*

Moşia acésta Ştefăneşti iĭ rămăsese alăturĭ de trupul cel maĭ mare ce'l avea atuncĭ, anume Tunariĭ de lîngă Bucureșcĭ.

Aceasta iĭ este iscălitura din diată:

Pentru confruntarea semnătureĭ luĭ, maĭ dăm aci și alte 2 iscăliturĭ, una din 1741 Iunie 13:

și alta din 1744 Decembre 23 :

Din coprinsul dieții luĭ vom vedea că el nu era tocmaĭ așa de sărac lipit, dupĕ cum să plîngea luĭ Penklern, ci avea și banĭ și scule și dobitóce și moșiĭ, avea în sfîrșit cu ce trăi — de sigur ceva maĭ modest nu cum i-ar fi plăcut ca unuĭ Grof,— și pentru că diata acésta î-șĭ are o deosebită importanță din tóte punctele de vedere, o voiŭ schița aci în trăsurĭ generale, pentru ca din chĭar condeiul luĭ să se pótă și maĭ bine vedea de noĭ perversitatea acestuĭ om slujit de noroc.

Așa: «dupĕ ce sărută mâna Domnuluĭ care atuncĭ era Scarlat «Gligorie Ghica Voevod și îĭ cere iertare, să îndreptéză spre frațĭ, «rude și prietinĭ cu aceiaș rugăminte și apoĭ să rógă de ziditoriul sĕŭ «ca să-ĭ ierte păcatele și greșalele câte aŭ făcut de la începutul vieții «luĭ pînă astă-dĭ, păcate pe care singur le recunóște că sânt fără de «numĕr și pentru ele, să nu'l pedepsească cu pedeapsa Iaduluĭ.»

Avea multe pe suflet și grozav să cutremura când pe patul morțiĭ î-șĭ aducea aminte de ele.

Chiar de la început—zice Contele,—că : «văzîndu-mĕ la adîncă «vîrstă de bătrînețe și de slăbiciune, rânduesc ale caseĭ mele ca să «nu sĕ întîmple vr'o gîlceavă în urma mea și să nu-mĭ rămâie și su- «fletul mieŭ și ale morților mieĭ ne-căutate». E vorba de gîlceava la care se aștepta că va izbucni imediat dupĕ mórtea luĭ și la aceasta face aluziune, adică la împărțirea averiĭ luĭ, la care nimenĭ nu avea dreptul legal de cât nepotul sĕŭ, Nicolae Argintoianu.

El, proprie avere nu maĭ avea de loc. De-și, de la Janson, copilul fie-si Saftĭ, îĭ venise o moștenire, dar și pe aceea tot nepotul Argintoianu se cuvenea s'o moștenească acum ; căcĭ nicĭ o altă rudă nu putea, după legĭ, să vie la aceia să primeze pe nepotul unic Nicolae Argetoianu, decĭ ce gălceavă putea să se întîmple la mórtea sa ?

De aceia, el îngrădește prin diată, atît interesele catolicilor cât și pe ale rudelor sale cele de preferență anume Ioniță Banul Roset și Costandin Vel Logofĕt Brâncoveanu, dupĕ cum vom vedea îndată.

Maĭ întâiŭ lasă din baniĭ ce-ĭ are strînșĭ, talere 1000, nepotnluĭ

sĕŭ Nicolae Argintoianu ca unuĭ clironom al luĭ şi zice că «să fie «mulţumit cu atîta şi cu alte moşiĭ, viĭ, dobitoace şi alte mărunţişurĭ, «căcĭ este tînăr şi dupĕ moşiĭ póte câştiga». Contele însă, chiar prin diata aceasta care este ultima luĭ voinţă î-şĭ arată caracterul sĕŭ nestatornic şi răutăcios, căcĭ îngrădind pe clironom cu aceste condeie, vrea ca restul averiĭ luĭ să'l lase în altă parte şi anume «pentru sufletul luĭ şi ale tuturor răposaţilor luĭ, de această dată, lasă 3000 de «talere, însă:

«talere 500 lasă la biserica catolicească a apusuluĭ,

» 60 la 3 bisericĭ catoliceştĭ de aicĭ din ţară,

» 400 să se trimeată în Ardeal la Ejoviţiĭ de la Sibiiŭ i la Franţişcani de acolo.

» 100 la Franţişcaniĭ de la Braşov, fiind îngropate acólea la eĭ *şi soţia mea* şi fiĭ-mea Safta».

Aci dar nu e vorba de soţia luĭ cea dintâiŭ, de Domniţa Ancuţa, căcĭ am văzut că ea fusese îngropată la mânăstirea Horez, ci e vorba de Comitesa Lucreţia de Caruga, soţia luĭ cea de a dóua, şi că dacă nu numeşte el acest lucru, aceasta o face într'adins pentru ca să învălue purul adevăr lăsănd loc a sĕ confunda soţia luĭ cea de a 2-a cu cea dintâiŭ.

» 100 la Ejoviţiĭ de la Braşov, pentru că aceştĭ banĭ — adaogă «Contele,—ceĭ maĭ mulţĭ îĭ are din clironomia care mi-aŭ venit de la «rĕposatul nepotu-mieŭ Janson feciorul rĕposateĭ fiĭ-mea Safteĭ».Aceasta este justificarea Conteluĭ cu privire la împărţirea banilor, pentru ca să nu aĭbă clironomul sĕŭ Argintoianu nicĭ un cuvînt de pricină, despre care dupĕ cum văzurăm încă de la începutul dieţiĭ luĭ, îĭ era grozav de frică.

Apoĭ trebue să maĭ lase «şi la biserica catolicească, deosebit «pentru sufletul luĭ, căcĭ numaĭ astfel va cunóşce sufletul luĭ şi al ne«potuluĭ sĕŭ Janson răcoreală şi uşurinţă». Era gróznică văpaia în care ardea conştiinţa acestuĭ cucernic Jesuit!

Diata urmează apoĭ «că la îngroparea luĭ nu vrea pompă şi chel«tuială multă, ci fără de nicĭ o pompă să'l îngrópe, dupĕ cum să cade «unuĭ păcătos». In aceste câte-va rîndurĭ ipocrizia luĭ ajunge la culme, căcĭ aci nu e vorba de cheltuială şi de pompă, aci e vorba de a se fi retras el la moşia sa Ştefăneşti, departe de rude şi de nepotul clironom, pentru ca în deplină linişte să î-şĭ pótă ajuta jesuiţi, pentru ca Pateru Franco Marino confesorul luĭ, care l'a căutat şi i-a fost prietin pînă la ciasul morţi—căruia de alt-fel are grija să îĭ lase 100 de talere şi un rînd de haine—, să-ĭ ia corpul şi în taină, fără ştirea nimăruĭ, să-l ducă în cimitirul catolic.

Lasă apoĭ «copiilor de casă câte 10—15 talere; iartă de robie «nişte ţiganĭ; dă 80 de talere, afară de sîmbria ce i-se face, unuĭ lo-«gofeţel ce'l avea, anume Gheorghe; lasă talere 200 la spitalul Colţea «pentru căutarea bolnavilor şi îngrijaşte ca: feciorii, argaţiĭ, păstoriĭ «şi toţĭ sîmbriaşiĭ luĭ, să fie plătiţĭ pe deplin, socotindu-li-sĕ leafa pe «un an întreg, chiar dacă nu vor fi împlinit anul».

Acestea tóte le dispune şi rîndueşte Contele, în ce priveşte numerarul.

«Cât pentru moşiĭ, viĭ şi altele, mobile şi imobile, el le lasă pe «toate nepotuluĭ sĕŭ Nicolae Argintoianu, ca unuĭ clironom al sĕŭ».

Aci nu maĭ poate amesteca pe Pateriĭ Franţişcanĭ şi Jesuiţĭ; ştia fostul Marele Logofĕt că pravila îl opreşte de a face alt-fel, şi chiar dacă s'ar fi încumetat a orîndui în alt mod, în acel caz diata era să fie atacată de cătrĕ clironom şi de aceea, în ce priveşte imobilele, el le lasă numaĭ aceluia care dupĕ lege era în drept să'l moştenească.

Dar, şi aci pentru că ochi clironomuluĭ sĕŭ nu-ĭ prea plăceaŭ, găseşte ca în moşia Ştefăneşti să maĭ intereseze şi pe Costandin Brâncoveanu Vel Logofĕt, care, bine înţeles, îĭ era şi el nepot de alăturea despre fratele Domniţeĭ Ancuţa, şi cu acest prilej să poată împărtăşi şi pe fratele sĕŭ Ioniţă Banul Roset, cu iepe, caĭ, boĭ, vacĭ, rîmătorĭ, stupĭ, tăviţe şi sfeşnice de argint, aramă, cositor, borfeturĭ, aşternuturĭ şi altele, cum şi să-ĭ ierte nişte banĭ cu carĭ să împrumutase Banul Roset, de la Maria mama luĭ Nicolae Argintoianu, pe care banĭ — ḑice Contele—, «că i-ar fi primit deja el de la frate-so «Ioniţă de maĭ nainte vreme».

La toate acestea câte orîndueşte în diată, «lasă ca epitropĭ de-«săvîrşiţĭ pe fratele sĕŭ Ioan Roset biv Vel Ban, pe nepotul sĕŭ Cos-«tandin Brâncoveanu Vel Logofĕt, cum şi pe clironomul sĕŭ Nicolae «Argintoianu» ca să fie acesta în minoritate de glasurĭ în discuţiunĭ 1 din 3, căcĭ, dupĕ cum zice el, «la nimenĭ altul nu am maĭ multă în-«drăzneală şi frăţească fiduţie, de cât la aceştia».

Ca încheiere a dieţiĭ luĭ *părintească, sinceră şi inocentă* maĭ adaogă Contele încă douĕ lucrurĭ de acelaş calibru şi anume:

«1. dacă s'ar întîmpla pentru păcatele mele şi din răpejiunea «vremiĭ viitóre a nenorociteĭ ţărĭ româneştĭ, pînă la sfîrşitul mieŭ, să «pierz din capete adică din banĭ, şi să nu se ajungă ca să se înpli-«nească toate câte am lăsat în diată, atuncĭ să se vînză vitele, argin-«tăria, vinurile, bucatele şi alte dichise ale caseĭ, *măcar şi moşiĭ*, (şi «de zapise de banĭ nu pomenesce), *ca să sĕ împlinească toate câte am* «*lăsat în diată deplin*». E vorba dar de baniĭ ce îĭ lăsase pe la Franţişcanĭ şi Jesuiţĭ, ca aceia să se împlinească fără sminteală, şi îngrabă,

fie şi cu riziçul de a i sĕ vinde tot ce are, chiar în lipsa moştenitoruluĭ.

2. fiind că nepotul sĕŭ Nicolae Argintoianu îĭ arătase óre-care răceală şi împotrivire, chiar de când trăia, că nu va executa diata aşa cum o lăsase, el sĕ adresează în post-script ast-fel: «Întăresc şi «vĕ rog fraţilor şi vĕ jur cu numele înfricoşatuluĭ Dumnezeŭ, să ur-«maţĭ precum scriŭ şi să nu vĕ uĭtaţĭ la nepotul Argetoianul, de care «cum-va'şĭ ar vrea căutare să lăcomească maĭ mult».

Este strigătul omuluĭ desnădăjduit, care vedea, cu ochiĭ cum că voinţa luĭ ne-legală, va fi călcată în picióre, după cum la 1730 călcase şi el tot la fel, pe aceea a primeĭ luĭ soţiĭ, în privinţa cununeĭ de diamant ce o lăsase rĕposata Domniţă la biserica din Şcheiĭ Braşovuluĭ.

La tóte să gândise acest pravoslavnic şi catolic octogenar când îşĭ întocmeşte diata; pe tóte le prevĕzuse; pe toţĭ i-a împăcat în aşa fel ca diata luĭ să nu poată fi sfărîmată; nu uĭtase ca grosul banilor luĭ să-ĭ lase la bisericile apusuluĭ de aci din ţară şi din Ardeal cum şi la Franţişcaniĭ şi la Ejoviţiĭ—cum ḑice el—, de la Sibiiŭ şi de la Braşov cu carĭ trăise în cele maĭ strînse raporturĭ, dar cu regret vedem că numaĭ la aceea-ce trebuia maĭ mult, nu să gândea, adică la sufletul soţiĭ luĭ dintâiŭ, la acela al Domniţiĭ Ancuţiĭ, care de 30 de anĭ aproape nu maĭ cunoştea nicĭ o răcoreală şi uşurinţă din partea soţuluĭ eĭ necredincios.

Trebuia ḑic, să sĕ gândească şi la ea, căcĭ averea pe care o împărţea el acum pe la aceştĭ streinĭ de noĭ, nu era a luĭ proprie; era a sărmaneĭ răposateĭ soţiĭ luĭ şi a fiiceĭ luĭ Săftica cum şi a fiuluĭ acesteia anume Janson, şi că numaĭ norocul l'a adus în această frumoasă stare materială pentru ca să-şĭ uite într'atîta el acum la ciasul morţeĭ luĭ de ea!

O timpurĭ, o moravurĭ voiŭ exclama şi eŭ, până la câtă perfidie să înoroise moravurile în mocirla Seculuĭ al XVIII-lea.

Aceia ce n'a făcut soţul, a suplinit însă nepotul aceşteĭ Domniţe, anume Nicolae Argintoianu, nesilit de nimenĭ, şi din tot sufletul luĭ, în anul 1763, când ceĭ-l'alţĭ doĭ epitropĭ aĭ dieţiĭ murise şi rămăsese singur el şi ca epitrop şi ca clironom. El dărueşte 250 de talere, Mitropolieĭ din Bucurescĭ, «pentru sufletul moşu-mieŭ şi al «moaşă-mea i al părinţilor mieĭ şi al soţiĭ mele» — ḑice bunul creştin pravoslavnic Argintoianu. Aşa a respuns prin fapte şi de bună voe nepotul cel neplăcut!

Anul, luna şi ḑiua morţiĭ a Comiteluĭ Rossetti nu o cunoaştem precis; bănuim însă că el ar fi încetat die viaţă în anul 1759 şi când ḑic că bănuiesc m'aş putea crede autorizat a afirma acest lucru, ba-

zat pe documente. Ştim ca la 1758 Decembre 18 el îşĭ întocmeşte diata; maı ştim ca la 1759 Maı 15 Nicolae Argintoianu unicul nepot şi moştenitor al averiı Comiteluı dupe mórte, vinde către Costandin Kreţulescu vel Ban, vestita Casă ḑisa a Domniţiı Ancuţiı şi a barbatuluı eı, din Bucureşcı din Mahalaua Verguluı. Decĭ, fiind-că Argintoianu nu putea fi stapîn pe aceasta casă în vremea cât a trait Contele şi, maı mult de cât atîta, fiind-că nu o putea vinde, evident ca data morţiı Conteluı trebue sa fi avut loc între aceste două date.

Acésta ınsa este numaı o banuiala întemeiata de alt-fel pe acte, — dar aceia ce putem afirma în mod absolut cert, este aceıa ca la 1761 nu maı traia, cacı în acest an, epitropiı împărţise o parte din baniı lasaţı prin diata a se da, epitropı carı ştim în mod exact că n'au fost îngaduiţı pîna la sfîrşit sa-şı îndeplinésca obligaţia impusa de mort, cacı Costandin Voda Mavrocordat venind aci în 1761 cu a 6-a Domnie, lua afacerea din mâna lor şi o încredinţa Mitropolituluı Ţariı Kir Grigorie şi ca, numaı dupa mórtea celor doĭ epitropı şi dupa ce Mavrocordat plecase din Domnie, Mitropolitul îşĭ declina competinţa şi înapoiă averea clironomuluı Argintoianu, pentru a aduce el însuşı cuprinsul dieţiı la desavîrşita îndeplinire, ca unul ce era în drepturile luı de epitrop şi clironom, sarcină, pe care prin acte bine ştim, ca acest nepot-de-fata al Conteluı Rossetti, 'şi-a achitat-o în mod demn şi conştiincios.

Singurul lucru ce ne ramâne absolut obscur ar fi acela de a nu şti unde a fost Contele îngropat.

Banuesc ca nu la ultima luı moşie, anume Ştefaneşti, de lîngă Tunarı, îşı va fi lasat el cu sufletul ca sa fie înmormîntat, unde nicı biserica catolica, nicı cimitir catolic, nu se afla, ci în vre-o alta parte daca cu adevarat aceştı papistaşı îl vor fi îngropat .

In privinţa dieţiı Conteluı de Rossetti, voiu maı adăoga numaı atîta că: printr'însa se vede ca el cît de puţin nu-şĭ maı aducea aminte, nicı de juramîntul facut în ţara streina, nicı de titlul obţinut prin acel juramînt şi sub alt rit, deşi pe cînd era acolo nu uĭta de rangul ce-l avusese în ţara noastra. Decı ḑic că, de toate acele adaose de ocazie, Românul sa dezbraca la sfîrşit cînd intra într'adever în conştiinţa sa şi prefera a muri cum s'a nascut.

De aceea, chiar în anul acesta cînd am veḑut că la noĭ să publica greşit istoria trecutuluı nostru, nu m'am putut opri de a lua condeiul şi cu mîna pe conştiinţa, a vorbi fiuluı luı C. A. Roseti aşa cum î-mı este cunoscut adevaratul adever asupra numeluı ce poarta.

Iata ce limbagiu i-am ţinut eu nu de mult:

Bucuresci, Vineri, 18 Aprilie, 1903.

Stimate Domnule Vintila C. A. Rosetti,

Cu ocaziunea Aniversarei a 18^a a rèposareĭ Nemuritorului D-v. parinte aţi publicat în zilele acestea cu data de 6 Aprilie 1903, adica la sf. zi de Paşti, frumosul numer 113 (4) al anului 47-lea al ziarului „Românul" căruia D-vs. sunteţi proprietar moştenitor.

Am citit şi eu şi am vĕzut cu vie placere cât este de adînc sapat în a D-vs. inima de fiu, nobilul sentiment de respect şi iubire pentru memoriea tatalui D-vs.; dar am observat ca la pagina 66, la Articolul intitulat „Familia Rosetti" s'au alunecat erori istorice pe care de sigur nu voiţi sa le susţineţi tocmaĭ D-vs., pe cât timp eu le ştiu ca nu au nici un temeiu şi nu le-ar fi susţinut nici parintele D-vs. care era cel mai iubitor de adevér şi ĭi placea sa'l dea la lumina fara greşeli.

Familia C. A. Rosetti nu are trebuinţă de cât de adevar, caci ea de acum înainte aparţine mai mult ca în trecut istoriei Românieĭ. Deci orĭ-ce franca îndreptare de eroare, care alt obiect nu are de cât dovedirea puruluĭ adevar, eu cred ca nu poate fi de cât bine primita de catrĕ D-le Voastre.

Şi eu, ca contimporan, am admirat, Domnul mieu, înaltele merite cetăţeneşci ale lui C. A. Rosetti şi în sensul acesta viu sa'mi îndeplinesc o datorie catrĕ memoria lui şi catrĕ Familiea lui, şi ca ast-fel, vĕ rog sa luaţi în considerare desluşirile conşciinciόse ce vĕ aduc cu acésta.

Articolul sus menţionat, la începutul luĭ tratéza despre „Origina Familiei Rosetti" *de pe timpiĭ când se afla ea in Italia, apoi în Constantinopol şi apoĭ în Moldova, adica de pe la evul meziu; trece apoi la primii ani aĭ secolului al 18 lea, la Domniea luĭ Costandin Voevod Brâncoveanu, atunci când vine în Muntenia (1705) Iordake Vel Vistier din Moldova şi însόra în Bucureşci pe fiul sĕu, Nicolae, cu Domniţa Ancuţa, fiica lui Costandin Voevod Brâncoveanu.*

Pâna aci, eu nu voiu contrazice nimic din articolul tiparit.

Voiu arata însa ca acel Articol greşaşce zicând mai la vale ca acel Iordake ar fi adus cu dînsul şi 2 fete ale sale aici în Valahia, caci aci el face confuziune cu un alt boier anume Costandin Vel Vornic Rosetti (din 1732),[1] *care acela era într'adevĕr tatal Ecaterinei şi frate Victorie- (aşa se numeau aceste 2 fete) precum din documente sĕ pόte lumina rui deniea perfect.*

Dar acum sa venim şi la Iordake Vel Vistierul şi la fiul sĕu Nicolae, soţul Ancuţeĭ Brâncoveanca, de mai sus, Contele[2]) *Imperiului German*

1) Vezĭ linia 19 din articolul citat.
2) " 30 etc.

din 1733, care de mai mulți ani, adica de pe la 1728, era cu Domnița Ancuța și 2 fete mici ale lor stabilit în Transilvania caci aceștî soți în tóta viața lor nu au avut nici un singur fiu ci numaî 2 fete: Marica și Saftica și ca din ele numai Marica Baneasa a avut urmaș unic însurat, pe fiul ei Nicolae Pitarul Argintoianul, de la care asemenea a rĕmas urmași, cari s'au reîntors aici în patria lor dinpreuna cu Nicolae Contele Rosetti atunci când Oltenia nóstra a încetat de a maî fi subt stapânirea Germana; dar, de la fata cea-l'alta Saftica, pe care părinții o maritase în Transilvania, unde a și murit tênara și a fost înmormîntata la biserica catolica a Franciscanilor din Brașov, tatal ei 'și-a fost luat înapoî zestrea ce i dedese, din causa ca nu i-a rĕmas nici un urmaș.

Averea lor întreaga cât și tóte drepturile și titlurile ce a avut Nicolae Contele de Rosetti, fie în Statele Germane, fie în țĕrile Române, nu s'au putut coborî la nici o alta ramura de Rosetti ci s'au moștenit singur numai de Nicolae Argintoianul, unicul nepot și moștenitor al Caseî lor.

Așa dar, numai ceea-ce Articolul acela zice în linia 40 și 41, despre Maria, casatorita cu Banul Argentoianul, este esact, dar cele ce el maî adaoga din jos este cu totul greșit și nici un cuvînt nu are vre-un temeiŭ; nicî legatura cea mai mica nu are cu branșa fraților cu care s'a rudit și din care s'a pogorît regretatul parintele D-vs. adica cu acei trei frați:

1. Scarlat vel Hatmanul, soțul Zoițeî Baleanu;

2. Costache vel Clucerul, soțul Marióreı Lehliu, și

3. Alecu vel Logofĕtul, soțul Elinei Obedeanu.

Acesta este esactul și purul adevĕr istoric.

Crezand ca și D-v. doriți sa stabiliți Genealogia parinteluî D-v. pe date seriόse, vĕ adresez, Domnul mieu, scrisórea de fața și vĕ fac cunoscut ca, pentru ori-ce deslușiri țin la disposiția D-v. Documentele ce am și ce cunosc pentru a vĕ lamuri cu date clare și precise în cestiunea acésta care vĕ intereseaza. Eu în tot-d'auna când am vĕzut ca s'a scris despre familiele cunoscute mie ale țĕreî nóstre, am ținut și am dorit sa se cerceteze adevarul și sa nu se lase a patrunde fara probe narațiunî cu date nepotrivite sau fantastice, caci trecutul țereı nóstre, prin trecutul bine studiat al familiilor ce au stat la cârma eî se va putea lumina mai bine de cât prin ori-ce alt. Dar articolul ce ați publicat în zilele acestea trecute este cu totul greșit.

Primiți, Domnul mieu, a mea sincera încredințare de stima completa.

(ss) Stefan Dimitrie Grecianu
Str. Țĕranilor, No. 152.
Bucuresci.

REZUMAT

Comitele Nicolae Rossetti s'a născut cu probabilitate, pe la anul 1680.

Soția lui, Domnița Ancuța s'a născut circa la anul 1691.

Ei se căsătoresc în Bucuresci la anul 1705.

Ea móre în Brașov la 1730 Aprilie 12 și trupul eĭ sĕ îngrópa în mănăstirea Horezi din Vîlcea.

Aceștı soțĭ aŭ avut împreună numaĭ 2 fice, și anume: Maria și Safta.

Maria, fica cea maĭ mare, s'a născut pe la anul 1707.

Ea să căsatorește primo la 1722 cu Ionițâ Postelnicul Albescu. Acesta móre fară urmașĭ și ea să remărită a duoa óră cu Costandin Banul Hargetoianul la 1729.

Din căsătoria eĭ cea din urmă, are la 1731, un singur băiat, anume pe Niculae, botezat cu numele moșuluĭ sĕŭ despre mamă.

Safta, fica cea de a doua a Comiteluĭ Rossetti și a Domnițiı Ancuțiı, sĕ naște pe la anul 1709. Ea sĕ mărită întâia-șĭ dată, pe la 1731 cu Comitele Cicurtin din Ardeal. El móre fără urmașĭ și acéstă vaduvă Comitesă Elisabeta Cicurtin, născută Rossetti, să remarită în Brașov, la 1738, Septembre 3, cu Pericle Janson.

Cu acest soț din urmă, are un singur băiat, născut la 1739 August 27 cu numele de Ion-Nepomuc-Nicolae-Francisc-Gheorghe.

Dar, ea, Safta, móre în Brașov, la 1740 Septembre 19, și nu mult dupĕ aceasta móre tot la Brașov și fiul eĭ, îngropațı fiind amîndoĭ în cimitirul catolic de aci.

Contele Rossetti îĭ moștenește pe amândoĭ, adică și pe fica luı Saftica și pe micul luĭ nepoțel de fică, anume Ion Janson.

Contele dupĕ ce rămîne văduv, în 1730, să recăsătorește, la 1738 Ianuarie 26 în Brașov, cu Ilustrisima Herula Lucreția de Caruga. Ea móre peste cîțĭ-va anĭ aci la Brașov unde a și fost îngropată tot la catolicĭ.

El îșĭ face diata în 1758 Decembre 18 și móre în Muntenia la 1759 saŭ 1760, dar unde va fi fost înmormîntat, la Ștefaneștĭ saŭ aiurea, nu știm.

Singurul luĭ moștenitor, a fost Nicolae Argintoianu Vel Pitarul, nepotul de fică, căcı de parte bărbătească, Contele n'a lăsat urmașĭ direcțĭ alțiĭ.

Aceasta este situația familieĭ luĭ.

In ce privește persóna Comiteluı Rossetti, el era de origina ıtaliană, a căruı familie să stabilise pentru câtă-va vreme în Țari-

grad, dar în cele din urmă membri eĭ, treptat s'aŭ stabilit la Moldova uniĭ şi alţiĭ aicĭ.

El, din tinereţea luĭ, fu Moldovean, apoĭ Muntean, iar de la 1727 pînă la sfîrşitul anuluĭ 1740 deveni cetăţean, cu recunóştere în tótă regula de indigenat, în ţinutul Ardealuluĭ, şi în cele din urmă se făcu iară-şĭ Muntean pînă la sfîrşitul zilelor luĭ.

Ca religiune el a fost întîiŭ pravoslavnic iar când aceasta nu'ı maĭ rentă, trecu la catolicism.

El sĕ înrudeşte cu boierĭ fruntaşĭ românĭ, slujeşte cu credinţa pe Domniĭ Fanarioţĭ, dar apoĭ când găseşte momentul oportun îĭ părăsesce pe toţĭ.

Se arată devotat Imperialilor Germanĭ, de la carĭ necâştigând nimic, într'o bună diminéţă îĭ lasă cum zice românu cu Doru la inimă, pentru a se înapoia iar la obîrşia luĭ.

Omul acesta, care a trăit şi a fost în plină activitate până la mijlocul Dominaţiuneĭ a Fanarioţilor din ţările Române, devenise imaginea vie a acesteĭ fatale Epoce şi nu putea fi, decĭ, de cât fidel simţirilor, cugetărilor şi lucrărilor din secolul luĭ, care stare de lucrurĭ a durat la noĭ pînă la 1822, sfîrşindu-se de fapt printr'o revoluţiune dar care poate şi astă-zĭ nu s'ar vindeca daca nu am avea pe tron din mila luĭ Dumnezeŭ Dinastia bine întărită pe care ne-am ales-o noĭ pentru norocirea noastră în deplină libertate, şi este nu numaĭ stimată de tóte puterile universuluĭ ci şi iubită de întregul popor românesc.

ST. D. GRECIANU.

RITM SI MĂSURĂ

Printre perdelele închise ale uneĭ odăĭ se strecura, într'o ḑi luminósă, o raḑă de sóre. Un copil, care se juca, o zări şi se repeḑi să prindă fâşia de lumină care strălucia în umbra odăiĭ; dar, spre uĭmirea luĭ, în mâna închisă pe raḑă nu găsi nicĭ o bucată din firul strălucitor [1]).

Câţĭ ómenĭ nu rĕmân uĭmiţĭ, ca şi copilul luĭ Guyau, în faţa nimiculuĭ pe care'l găsesc, după o amănunţită analisă, într'o lucrare de artă, o poemă, o bucată literară strălucitóre de frumuşeţe la prima vedere!

Intr'o ḑi citĭam următórele versurĭ ale luĭ Nicolae Văcărescu:

In raĭ fără tine e mórte, e ghĭaţă,
Şi'n ĭad lângă tine e bine, e vĭéţă,
Şi'n ĭarnă cu tine sînt tóte înflorite,
Şi'n vară făr'tine sînt tóte perite!

şi

Un pic de nădejde de aş şti c'o să-mĭ vie
Şi traĭul maĭ dulce că póte să-mĭ fie
Atuncea şi vĭéţa mĭ ar fi dor maĭ scumpă,
Şi slaba eĭ aţă n'aş vrea să se rumpă [2]).

Mi s'a părut de-o dată că e ceva din Eminescu; şi fără de voe mĭ-a răsărit în minte:

O mórtea e un chaos, o mare de stele,
Când vĭéţa-ĭ o baltă de vise rebele;
O mórtea-ĭ un secul cu son înflorit
Când viéţa-ĭ un basmu pustiŭ şi urît [3]).

---

1) Guyau, *Les problèmes de l'esthétique contemporaine*, p. 3.

2) *Academia Română*, mss. 421.

3) M. Eminescu, *Poesiĭ*, «Mortua est».

Care să fie causa acesteĭ neaşteptate reamintirĭ a luĭ Eminescu la citirea unor versurĭ de N. Văcărescu? Ideile cuprinse? De sigur că nu. N'avem de cât să citĕm o altă strofă din «Mortua est», în care să nu fie nicĭ o apropiere de sens de Văcărescu, şi impresiunea asemănăriĭ va persista. Când însă întâmplarea ne va aduce în minte, de pildă, şi fragmente din «O fată pe patul morţiĭ» de Bolintinénu, atuncĭ vom observa că partea comună a tutulor acestor versurĭ e *ritmul de formă amfibrachică* (⏑–⏑) şi, în majoritate, mĕsura de 12 silabe:

Ca robul ce cântă‖amar în|robie [1]

O mórtea-ĭ un chaos, o mare|de stele [2]

Un pic de|nădejde de-aş şti c'o să-mĭ vie [3]

Ritmul e dar causa acesteĭ marĭ asemănărĭ; el e care face ca tóte versurile poesiilor citate să pară de o aceĭaş frumuseţe, indiferent de ideile cuprinse, ba încă să ne dea credinţa, de o cam dată, că înrudirea ideilor, ĭar nu ritmul, a făcut acéstă asociare de ideĭ.

Sînt ideĭ de o frumuseţe deosebită în versurile Văcărescului, maĭ ales dacă ţinem sémă de vremea îndepărtată când sînt scrise; şi sînt non-sensurĭ în unele părţĭ din «Mortua est». La o primă citire însă vor trece ambele pe aceĭaşĭ linie, ba poema luĭ Eminescu—graţie numeluĭ sĕŭ—va părea mult superióră.

Ritmul acesta a făcut ca non-sensurĭ de felul următórelor: «cerul e câmpie *senină* când noriĭ ceĭ negri par sumbre palate», «rîurĭ de foc cu malurĭ de smirnă», şi altele din «Mortua est» să tréză nebăgate în sémă, ĭar poema să pară admirabilă, să fie una din cele maĭ citate şi recitate, fără a fi inţelésă de ceĭ maĭ mulţĭ, — ameţiţĭ de legănarea ritmuluĭ.

Intr'adevĕr închipuiţi-vĕ un légĕn căruĭa 'ĭ se face vînt de la o înălţime óre-care. Va descinde întâiŭ; va ajunge la punctul cel maĭ de jos al curbeĭ — semicircumferinţeĭ — descrise şi apoĭ va începe un suiş lin, satisfăcĕtor ca şi coborîrea. Acéstă oscilaţie va produce o sensaţiune organică tot aşa de plăcută ca şi cea auditivă simţită la citirea versurilor cu legĕnare amfibrachică.

Maĭ comparaţĭ, de voiţĭ, mersul versuluĭ de formă amfibrachică cu alunecarea uneĭ săniĭ de pe o înălţime în vale şi suişul eĭ fără

1) **Bolintinénu**, «O fată tîneră pe patul morţiĭ».

2) **Eminescu** «Mortua est».

3) **N. Văcărescu**, mss. no. 421.

de sforţare pe alunecuşul uneĭ înălţimĭ opuse, şi veţĭ vedea că aceĭaşĭ satisfacţie o va avea individul la orĭ-ce mişcare de acéstă formă.

Al doĭlea fel de versurĭ, carĭ aŭ cam aceĭaş înfăţişare, sînt cele compuse din piciórе de *formă* ïambică : ⏑⏊ «Iambiĭ suitorĭ» daŭ aprópe aceĭaş imagină de avîntare uşóră, plecând de la neaccentuat la accentuat. Când acest vers va fi compus din două emistichurĭ egale şi fie-care terminat printr'o jumătate de piciór, de pildă fiecare de câte 7 silabe adică 3 picióre şi jumătate—cum e «Melancolie», «Impĕrat şi Proletar», «Venere şi Madonă», etc. de Eminescu — vom avea imagina unuĭ suiş cu odihne la sfârşitul fiecăreĭ părţĭ, fie-căruĭ emistich. Când emistichurile n'aŭ tocmaĭ acéstă formă, versurile sînt maĭ puţin sonore, ca de pildă în următórele de Al. Văcărescu :

Am ho|tărât|cu ju|rămînt||sub prea|slăvi|ta-ţĭ mâ nă
Pân'oĭ|muri|să fiŭ|supus||şi tu|să'mĭ fiĭ stăpâ|nă [1)]

unde primul emistich nu e urmat de silaba unuĭ piciór catalectic, de odihna făcută după fie-ce jumătate, înainte de un noŭ avînt, ca în următórele de Eminescu :

Părea|că prin|tre no urĭ s'a fost|deschis|o pór|tă
Prin ca|re ţre|ce al|bă|regi|na nop|ţiĭ mór|tă [2)]

—acésta indiferent de ideile coprinse în vers — saŭ ca în următórele de Alecsandri :

Măreţ|adânc|şi lu|ciŭ călĕ|tore|sce Ri|nul [3)]

E un fel de rĕsunet, de ecoŭ în urma fie-căruĭ emistich. Se aude prelung şi vibrant finalul.

Comme dans une église élevée et sonore
L'écho vibre tout bas, lorsque l'orgue s'est tu. [4)]

Acéstă legătură d'intre sentimente şi sensaţiile inspirătóre şi d'intre forma de exprimare, de înfăţişare a versificaţieĭ e făcută într'un

1) **Al. Văcărescu**, Mss. la Academie.
2) **M. Eminescu**, Poesiĭ, Melancolie.
3) **V. Alecsandri**, *Varia*, «Căderea Rinuluĭ».
4) **Julie Hasdeŭ**, *Chevalerie*, «Séparation».

mod desăvârşit de Alecsandri în «Căderea Rinuluĭ». Poema acésta se presintă ca un minunat gĭuvaer literar, fără de nicĭ o urmă de silinţă depusă la alcătuire. Poetul mânuesce graţios ritmul, ajutat de efectele rimeĭ, înviorând cuvintele, ca un pianist genial clapele supuse ale unuĭ clavir. Intr'adevĕr primele şése strofe—de câte patru versurĭ—ni se presintă cu un ritm ĭambic — ce se păstréză în tótă bucata — şi cu ambele emistichurĭ ale fie-căruĭ vers de câte 3 picĭóre şi jumătate. Aci—unde se descrie mersul maĭestos şi vecĭnic al Rinuluĭ prin regiunĭ încântătóre, — strofa are versurile cu rime îmbrăţişate: Legĕnarea maĭestósă a ritmuluĭ se face şi maĭ evidentă prin felul de aşeḑare în strofă a rimeĭ, auḑindu-se rĕsunetul primuluĭ vers la finea celuĭ de-al patrulea:

Măreţ, adânc şi luciŭ | călătoresce R*inul*
Prin munţĭ cu fruntea albă, | prin văĭ cu luncĭ frumóse,
Nepăsător gigantic de timpurĭ furtunóse
El curge 'n linişture, | nesocotind Dest*inul*!

Dar când vine prăpastia, şi rîul se prăbuşesce în adâncime; când valurile luĭ fierb, clocotesc, ţâşnesc printre stâncĭ — acest amestec al undelor spumegate e închipuit prin amestecul rimelor şi neegalitatea versurilor. Rimele sînt încrucişate în cele cincĭ strofe, în care se face descrierea prăbuşiriĭ imenseĭ mase de apă; ĭar versurile 1 şi 3 sînt tot de câte 14 silabe, ca şi în strofele anteriore, pe când 2 şi 4 aŭ numaĭ câte 13, avênd catalectic al doĭlea emistich:

El ca|de! ||Din|nălţi me în fund| se pră|buşe|sce
C'un mu|get lung|, selba tic, grozav, resu nător
Din stâncĭ în stâncĭ|el sal|tă||sdrobit;| |se ri|sipe|sce
Precum|o'mpĕ|răţi e|de glo|rios popor [1])

Şi când, liniştit, rîul îşĭ ĭa din noŭ cursul, revine şi prima formă ritmică, avem ĭarăş legĕnarea versurilor egale de câte 14 silabe în întréga strofă şi rimele îmbrăţişate:

Luându'şĭ cursul pacĭnic, din noŭ se 'ndréptă R*inul*
Prin sate şi oraşe, prin munţĭ şi văĭ frumóse,
Nepĕsător gigantic de timpurĭ furtunóse,
El pasă cu mândrie, căcĭ a învins Dest*inul* [2])

1) Strofa 6.
2) Strofa 11

Iată cum ritmul, ajutat une-orĭ de rimă, póte să adaoge la înfăţişarea ideilor exprimate într'o poemă de talent ca acésta, orĭ póte da lustru şi ascunde greşelile ca în «Mortua est».

Cum se face că ritmul póte să ne întunece exacta judecată a uneĭ poeme?

Spencer spune că *graţia* resultă din puţina risipire de forţă. Privind la un bal pe o graţiósă dănţuitóre, a observat că acéstă graţie a eĭ resulta din depunerea uneĭ minime sforţărĭ posibile spre a executa mişcările unuĭ vals orĭ altuĭ joc [1]. Guyau observă că un lucru—o acţiune—e frumósă când se execută cu un număr de forţe potrivit aceleĭ lucrărĭ; numaĭ atuncĭ e urît când munca depusă e penibilă, necorĕspundĕnd puteriĭ de executare a începuteĭ acţiunĭ. Concede totuşĭ că pentru graţie trebue *maĭ puţină sforţare*, maĭ multă precisiune şi agilitate [2]), de şi el are intenţia finală de a pune la un loc frumosul cu graţia.

Frumosul, in poesie, se va găsi decĭ în ideĭ; graţia în exprimarea lor. Ceea ce ne încântă, de cele maĭ multe orĭ, la citirea uneĭ poesiĭ—maĭ ales lirice—e forma, graţia versuluĭ—ritmul—şi apoĭ fondul—frumuseţea cugetărilor. Se póte dar ca o poesie să se presinte slab ca frumuseţe şi totuşĭ—avĕnd o deosebită graţie—să facă pe cititor—care, de cele maĭ multe orĭ, confundă graţia cu frumuseţea—să susţină că a citit o *frumósă* poesie. Din formele de înfăţişare ale graţieĭ în literatură în genere—poesie şi prosă—adică dintre ritmurĭ, cel maĭ uşor, cel maĭ fără de sforţare executat, cel maĭ legĕnător e ritmul amfibrachic şi în al doilea rând cel ĭambic.

Acestea explică de ce unele poesiĭ slabe ca «Impĕrat şi proletar»—cu ritm ĭambic—şi «Mortua est»—cu ritm amfibrachic—ale luĭ Eminescu aŭ avut un deosebit rĕsunet, ba încă aŭ făcut ca pentru mulţĭ cititorĭ, lucrările cele maĭ de sémă—cele carĭ îl înalţă în ochiĭ lor—să fie tocmaĭ acestea.

II

Dar nu numaĭ ritmul contribue la graţia versuluĭ, ci şi *măsura*.

S'a constatat că măsura de 12 silabe ar fi cea maĭ potrivită pentru ureche, ea coprindĕnd cea maĭ mare amplitudine ritmică.

1) *Éssais de morale, de science et d'esthètique*, I, *Sur le progrès*, VIII, La Grace, tr. franc. par Burdeau, IV-ième éd., 1898, p. 284 şi urm.. In acelaş volum Spencer spune chiar că ritmul «este un mijloc de a economisi atenţiunea cititoruluĭ orĭ a auditoruluĭ» (*Philosophie du style*, p. 364) şi desvoltă maĭ departe ideea în paginele următóre.

2) Guyau, *Les problèmes de l'esthétique contemporaine*, p. 41.

Intr'adevĕr, printr'o experienţă de ordine fisică, Wundt a ajuns la conclusiunea acésta că maximum de sunete carĭ pot fi percepute de mintea nóstră ca formând o unitate ritmică este grupul de 12. Souriau, însă adaogă, şi pe drept, că de şi experienţa este interesantă, totuşĭ nu trebue să-ĭ exagerăm precisiunea, [1]) căcĭ elementele aceste unităţiĭ fiind socotite maĭ de apróape, — maĭ amănunţit — vor da o ţifră maĭ mică, ĭar observate în repeḑiciunea scandăriĭ vor presinta un numĕr superior luĭ 12. Totuşĭ rĕmâne lămurit că media este 12 şi că în jurul eĭ se va mişca putinţa unităţiĭ ritmice. Că dincolo, nu de 12, dar de 14, începe o nesiguranţă a perceperiĭ de unitate ritmică, lucrul se poate observa din faptul că numĕrul de 7 piciore (se înţelege ĭambice orĭ trochaice)—măsură de 14 silabe—e cu greutate deosebit—şi une orĭ se confundă pentru auḑ faţă de măsura de 8 pĭcióre—16 silabe—[2]). Când măsura trece de 16, observarea unităţiĭ ritmice ca vers devine fórte grea ; şi e nevoe de o deosebită frumuseţe a ideilor, de o rimă frumósă, şi de ceea ce se numesce *ritmul fraseĭ*, pentru perceperea unităţiĭ voite. Aşa de pildă să se observe urmĕtórele versurĭ din frumósa «Nópte de Maiŭ» a d-luĭ Al. Macedonski :

Avîntul trebue să scadă şi focul sacru a se stinge
Când frunza ca şi altă-dată şoptesce frunzeĭ ce atinge ?
Când stea cu stea vorbesce 'n culmea diamantuluĭ abis
Şi când pămîntul se îmbracă cu fericirea d'intr'un vis ?
Isvorul când s'argintuesce de alba lună care'l ninge,
Când sbóră frémăte de aripĭ în fundul ceruluĭ deschis ?...
Vestalelor, dacă 'ntre ómenĭ sînt numaĭ jalnice nevrose
E încă cerul plin de stele şi câmpul încă plin de rose
Şi până astă-ḑĭ din natură nimica n'a îmbătrânit...
Iubirea şi prietenia dac'aŭ ajuns zădărnicie
Şi dacă ura şi trădarea vor predomni în vecĭnicie...
Veniţĭ : privighetórea cântă şi liliacul e 'nflorit.[3])

Aci versurile 1, 2, 5, 7, 8, 10 şi 11 sînt de câte 18 silabe, ĭar 3, 4, 6, 9, 12 de câte 17, în tóte cu cesura după primul emistich, care este invariabil de 9 silabe. Rimele sînt amestecate : o combinare de îmbrăţişate, încrucişate şi părechĭ.

Tot aşa la d. Haralamb G. Lecca, în poema, «La spital :»

Sînt triste nopţile de tómnă, şi lungĭ şi grele, şi ţĭ-e grózá
Când vîntul şueră la uşă, când plóĭa bate 'n coperiş,

1) **Souriau,** *L'Estéthique du mouvement*, p. 318.

2) **Souriau,** Op. cit, p. 316.—Unitatea ritmică într'o «serie» este *versul*,- de care e vorba aci—după cum într'un vers este *piciorul*.

3) **Al. A. Macedonski,** «Nóptea de Maiŭ», II.

Când norĭ de păcură încarcă văzduhul rece stând să cadă,
Când mórtea ese la răscrucĭurĭ de ţĭ pune cósa 'n curmedĭş.[1])

Acestea ca şi ale d luĭ Macedonski sînt versurĭ de câte 18 şi 17 silabe, ĭar nu de câte 9 şi 8, cum ar putea presupune cine-va socotind fie-ce emistich drept un vers,—lipsa de rimă a emistichurilor prime nefiind se 'nţelege nicĭ o piedică la acéstă împărţire. Ceea ce se opune la acéstă socotire a versurilor e că aceste emistichurĭ nu aŭ la rându-le o împărţire a fie-căruĭa, prin cesură, în două părţĭ, din care cea d'intâiŭ să fie invariabil de 4 orĭ 5 silabe—, după împărţirea făcută de poet. Ne putêndu-se face acéstă împărţire, versurile de maĭ sus rĕmân socotite de câte 18 şi 17 silabe; ĭar putinţa de a le percepe unitatea ritmică ne vine prin ajutorul elementelor enumĕrate la început.

III

După aceste observaţiunĭ privitóre atât la ritmurile uşóre cât şi la măsurile mediĭ, să vedem cum sunt primite de ureche alte ritmurĭ şi alte măsurĭ:

1) Ritmurĭ maĭ puţin uşóre, maĭ puţin leneşe, coprindĕtóre de o sforţare maĭ mare, plecând de la accentuat la neaccentuat cum ar fi, de pildă, cel de formă *trohaică*. Un exemplu: Nisce versurĭ rĕmase aprópe necunoscute—cel puţin pentru o mare majoritate de cititorĭ—şi cu tóte astea cuprindênd imaginĭ poetice de o deosebită frumuseţe, dar fiind scrise în ritmul trochaic. Iată două din ele. E în urma închipuiriĭ uneĭ pĭeirĭ universale. Din tot n'a maĭ rĕmas de cât sfărâmăturĭ; din cugetările atâtor învĕţaţĭ ce şĭ-aŭ chinuit mintea cu atâtea probleme grele nu maĭ e nimic. Şi în starea asta, închipuirea poetuluĭ—dându-ĭ imagina pămîntuluĭ ajuns un hârb rătăcitor în spaţiĭ, purtând pe el statua satiriculuĭ Oraţiŭ ca un simbol de ironie faţă de tóte sforţările atâtor generaţiĭ şi atâtor elemente— îl face să exclame:

Ce ridicul să-ţĭ închipuĭ un pămînt trecênd în spaţiŭ
Ca un hârb, — ducênd pe dânsul chipu'n pĭatră al luĭ Oraţiŭ! [2])

O imagină de o deosebită frumuseţe şi care totuşĭ trece aprópe neobservată de cititorul grăbit şi neatent în faţa ritmuluĭ trochaic, ce nu-ĭ satisface uşurinţa pronunţăriĭ şi a legĕnăriĭ auduluĭ.

---

1) H. G. Lecca, *Prima*, «La spital».
2) Badea Pletea, «*Revista Nouă*» An. V, n-o 11—12, «Ce o să-ţĭ pese».

Din potrivă să se citéscă în «Melancolie» la Eminescu, două versurĭ óre-care, de pildă:

Părea că printre nourĭ s'a fost deschis o pórtă
Prin care trece albă regina nopţiĭ mórtă.

şi se va observa că forma ĭambică a lor va da impresia, la primul auḍ, a unor cugetărĭ superbe, scânteetóre de frumuseţe; ĭar spunêndu-le în forma obicĭnuită se va vedea că e vorba de ce i se păruse poetuluĭ: că printre norĭ s'a deschis o pórtă prin care trece regina nopţeĭ albă şi mórtă. Maĭestatea ideilor a scăḍut mult odată cu pĭeirea ritmuluĭ legĕnător... al atenţieĭ.

Ce e maĭ mult: Ritmul trochaic nefiind aşa de graţios ca amfibrachicul şi ĭambicul, va face pe uniĭ cititorĭ a socoti că şi ideile sînt lipsite de frumuseţe, nu numaĭ exprimarea de uşurinţă ritmică.

2) Să căutăm versurĭ cuprinḍĕtóre tot de imaginĭ frumóse, distinse, dar care—pe lângă ritmul trochaic—să aĭbă şi o măsură inferióră numĕruluĭ de 12 silabe:

O nópte de vară la Eminescu:

Tânguĭosul bucĭum sună.
L'ascultăm cu-atâta drag
Pe când ese dulcea lună
D'intr'o rarişte de fag [1]).

orĭ un pastel de érnă la Alecsandri:

Câmpul lung şi lat albesce
Ca un strat de mărgărint.
Alba lună sus lucesce
Ca icónă de argint
Şi apare nemişcată
In abis nemărginit
Ca pe marea ĭngheţată
Un vas mare troenit [2]).

Nimenĭ n'o să pretindă că poesiile de unde cităm aceste versurĭ sînt unele din cele maĭ cunoscute ale luĭ Alecsandri orĭ Eminescu, şi în deosebĭ aceste strofe, unele din cele maĭ frumóse în genere—şi în special ale poemelor citate. Din potrivă, cine din majoritatea publiculuĭ cititor nu scie «Mortua est»—cea maĭ plină de non-sensurĭ lucrare a luĭ Eminescu—şi în special tirada pesimistă:

A fi? Nebunie şi tristă şi gólă;
Urechĭa te minte şi ochĭul te'nşélă, etc.

---

1) **Eminescu**, *Poesiĭ*, «Lasă-ţĭ lumea ta uĭtată».
2) **Alecsandri**, *Legende*, «Nóptea albă».

cu «nebunia góla» și cele-l'alte,—grație ritmuluĭ amfibrachic și măsuriĭ de 12?

Dacă un vers are deci pe lângă un ritm maĭ greoiŭ și o măsură inferióră numĕruluĭ 12, înfățișarea-ĭ pare și maĭ puțin frumósă—de fapt grațiósă,— auḑul neavênd împlinit numĕrul de sunete așteptat pentru formarea unitățiĭ ritmice.

Se înțelege însă că ritmuĭ e socotit pe întâĭul plan. Un ritm ĭambic dând o formă grațiósă versuluĭ, face să tréză neobservată micimea măsuriĭ, ca de exemplu în frumósele versurĭ:

Ce-a fost atuncĭ s'a dus,
S'a dus și nu maĭ vine.
Cad frunzele de sus,
Uitarea ta pe mine.

Se duc spre rĕsărit
Cucórele în clipĕt;
Se duc, le-am auḑit
Sfâșietorul țipĕt [1]).

IV.

Ritmul este forma cea maĭ plăcută auḑuluĭ, orĭ de unde ar veni acele vibrațiunĭ regulate ale undeĭ auditive. Intr'adevĕr la auḑul orĭ-căruĭ sgomot, ĭar nu numaĭ sunet—și chĭar când n'are în el ceva ritmic,—noĭ căutăm a-ĭ da o formă de scandare, spre a-l putea suferi. Așa se întâmplă—și cine n'a observat-o—că în tăcănitul unuĭ tren în mers ni se va părea că auḑim periódе ritmice, determinate de refrenul unuĭ cântec ce ne-a trecut prin minte. Trenul pare a ne însoți cântecul pe care 'l imitéză și 'l scandéză în mișcările luĭ, însoțindu-l de tăcănitu-ĭ uniform,—repetându-l fără 'ncetare până la obsesiune» [2]).

Ritmul este una din formele de manifestare ale legiĭ de imitație: Un sunet repetă pe un altul și pe un altul, economisindu-ne ast-fel atenția pe care ar fi trebuit să o avem într'o variațiune sonoră. Acest fel de «maĭ puțină sforțare» este unul din principiile cele maĭ de frunte ale evoluțiuniĭ, represintând opunerea maĭ mare saŭ maĭ

1) **Duiliŭ Zamfirescu**, *Imnurĭ păgâne*, Ce-a fost». Acĭ se maĭ póte întâmpla și alt-ceva: Urechea neluând în sémă rimele 1 și 3 din fie ce strofă, saŭ s cotindu-le drept nisce *rimes renforcées*, atuncĭ versul format din câte 2 versurĭ reale, devenite acum emistichurĭ—are 13 silabe, decĭ o măsură mare.

2) **P. Souriau**, *L'Esthétique du mouvement*, p. 316

mică ce se face cu ocasia pierderiĭ concomitante de mişcare, în mersul înainte al unuĭ corp saŭ al uneĭ acţiunĭ. In linguistică, în semantică «maĭ puţina sforţare» —*lenea* [1]) cum îĭ ḑicea lămurit Sayce—va aduce corupţiunea fonetică, transformările, perderile şi prenoirile de sens; în poesie ea dă nascere la ĭubirea celor maĭ uşóre de perceput ritmurĭ: cel amfibrachic şi cel ĭambic.

Cu cât societatea omenéscă a progresat şi evoluat, cu atât lenea, lipsa de mişcare variată, a fost învinsă. In vorbire representanta acesteĭ stărĭ a fost *prosa*, care încetul cu încetul a înlocuit prima formă de vorbire, unde ritmarea vorbelor era însoţită de a membrelor corpuluĭ —de danţ—şi de exprimărĭ emoţionante — de cântec [2]), orĭ cât de graţióse, adică lipsite de sforţare şi devenite decĭ cât maĭ reflexe, vor fi ajuns cu vremea.

V

Nu urméză, însă, de aci, că ritmul—învĕluitor al sensuluĭ cuvintelor în mişcarea luĭ graţiósă—ar fi o formă nefiréscă saŭ bună dór pentru popórele primitive. Ritmul e un fel de repetare; ĭar repetarea este—după cum am spus-o—una din înfăţişările legiĭ de imitaţie. Orĭ cât ar fi cârmuită de lene, acéstă lege nu tot-de-a-una e vătămătóre, aducĕtóre de pagube. Un învĕţat sociolog arată chĭar cum repetirea—acéstă formă de ritm—este *necesară* în desfăşurarea tutulor elementelor şi fenomenelor din natură. «Să presupunem, ḑice Tarde, o lume unde «nimic nu se asémănă nicĭ nu se repetă—ipotesă curiósă, dar la rigóre în putinţă de a fi înţelésă—o lume în care totul să se presinte pe neaşteptate şi ca fiind ceva noŭ; unde óre-cum fără ajutorul memorieĭ imaginaţiunea creatóre să lucreze mereŭ; unde mişcările stelelor să nu fie periodice, agitările eteruluĭ fără un ritm vibrător, generaţiunile succesive fără caractere comune şi fără tip ereditar» [3]). Intr'o asemenea stare s'ar putea óre socoti că maĭ există cause şi scopurĭ? Ar putea decĭ să fie «sciinţă?» Şi cât ar putea să dureze acea presupusă lume lipsită de principiul imităriĭ, repetiţieĭ, ritmuluĭ? Firesce că dór clipa uneĭ cugetărĭ! Când decĭ o mişcare imitatorie,—de repetiţie, ritmică—

1) Sayce, *Principes de philologie comparée*, tr. fr. par Joly, II-ième éd., 1893, p. 247.

2) Spencer, *Les premiers principes*, tr. franc. par M. E. Cazelles, VIII-ième éd., 1897, § 125, pp. 317 321.

3) G. Tarde, *Les lois de l'imitation*, III-ième éd., 1900, pp. 5—6.

există în tóte înfăţişările, fenomenele, acţiunile—cum ar putea óre să lipséscă tocmaĭ din vorbire, acéstă oglindă a cugetăriĭ omenescĭ?

Ritmul e decĭ firesc, dar fără să aibă condiţiunea de a fi monoton. In orĭ-ce înfăţişare a legilor firiĭ se věd inovaţiunĭ, care însă odată date la lumină se repetă maĭ departe. Trebue dar ca şi în înfăţişarea acésta ritmată a cugetăriĭ omenescĭ să fie variaţiunĭ, să fie tipurĭ nouĭ de ritm şi de vers, carĭ să se repete cât-va, dar nu în nesfârşite seriĭ adormitóre prin legĕnarea lor.

In literatura nóstră sînt modele de variaţiune saŭ ritmică saŭ de măsură tocmaĭ într'unele din cele maĭ frumóse poeme scrise în româneşce—dovada cea maĭ bună de adevĕrul afirmăriĭ de maĭ sus.

Un exemplu. In poema d-luĭ Hasdeŭ «Aşteptând», cele 10 părţĭ aŭ ritmarea ĭambică, dar măsurile sînt combinate ast-fel în cât ĭéŭ vie-o 6 şi chĭar 7 înfăţişărĭ. Poema se începe cu un motto compus din 1 strofă de 6 versurĭ, din care primele 2 rimate aŭ opt silabe ca şi versurile 4 şi 5, ĭar a 3-a nouĕ, rimând cu a sésea.

Din douĕ àripĭ un avînt,
Din douĕ sonurĭ un cuvînt
    Din rapsodiĭ o epopee,
Orĭ unde aş fi, orĭ unde-ĭ ea,
Noĭ pururea vom s ânteĭa
    Ca una singură idee,

In primele treĭ părţĭ de la început, în care strofele sînt compuse din câte 4 versurĭ cu rimă încrucişată, avem alternanţa măsuriĭ de 9 cu cea de 8. Intr'a patra parte, în care poema se 'nalţă până la sublim, măsurile sînt tot aşa de variate şi deosebite în numĕr cum sînt şi ideile ce se desfăşură: La început şi la fine câte o strofă de 4 versurĭ cu măsurile: 9 şi 6 alternante; ĭar între ele 3 strofe de câte 6 şi 7 versurĭ cu aceléşĭ măsurĭ; în partea a VI-a măsurile 11,10 şi 6; într'a VII-a: 14,13 şi 6; într'a VIII-a: 14 şi 4; într'a IX-a 14,13 şi 7 în strofe de câte 6 versurĭ cu rimele amestecate după o anumită normă (1 cu 4, 2 cu 6, 3 cu 5), şi în fine într'a X-a parte, compusă din 2 strofe de câte 8 versurĭ, cu rimele încrucişate şi cu măsurile prime: 9 şi 8 silabe:

Aţĭ fost voĭ óre la Abrud?
Acolo munţĭ 's o comóră:
In piétră dă cĭocanul crud,
Maĭ dă, maĭ dă a suta óră
Tot dă sălbatecul cĭocan,
Sburând scânteĭ ca din balaur:
Se sparge bĭetul bolovan,
Şi atuncĭ din el s'alege aur [1]).

1) B P. Hasdeŭ *Sarcasm* şi *Ideal* «Aşteptând».

In «Ispita» de d. Har. G. Lecca, elegiacul început are versurile cu măsura 14 şi 13, şi ritmul peste tot iambic; aprinsele rugăminţi ale Lucéfĕruluĭ sînt în versurĭ de câte 9 şi 8 silabe; când desnădejdea începe a stinge puterile chinuiteĭ călugăriţe, care în mânăstire nu uĭtase lumea de care fugise, măsura strofelor e şi ea descendentă : 16, 15 şi 7.

Când moartea a sosit, poetul ne spune în măsura de 8 cum :

Se scutur frunzele uscate.
E tómnă. Vîntul rece bate,
Şi pe morminte, carĭ aŭ stins
Atâtea trupurĭ îngheţate,
Tristeţea vălul şĭ-a întins!

La îngroparea mórteĭ se aud clopotele jalnice cu ondularea lor legĕnătóre, şi mersul ia formă amfibrahică şi măsura de 6—scurtă ca şi repeḑile sentimente ce năvălesc în sufletele celor carĭ luaŭ parte la jalea adusă de pieirea uneĭ fiinţe :

Un clopot din turlă
S'aude cum bate
Şi glasu-ĭ străbate
Văsduhul ce urlă. [1])

Am maĭ putea menţiona «1877—78» cu ritmul iambic şi cu măsurile 14, 6 şi 13 ; «Bordeĭul din sat» cu ritmul trochaic şi cu măsurile 12, 11 şi 6 ca în :

Satul dórme-acuma. In bordeiŭ pe vatră,
Aŭ rĕmas tăciunii coperiţi de scrum ;
Când şi când un câine, din culcuşu-ĭ, latră
Spre pustiul drum. [2])

şi apoĭ 16 şi 15, cu acelaş ritm dar cu rimele când părechĭ când încrucişate. Tot de formă trochaică e ritmul şi în întréga poesie «Vendetta», cu excepţia unor versurĭ cu măsura 3, carĭ devin bachice. Am urmărit în altă parte raportul între exprimarea simţimintelor cuprinse în aceste versurĭ şi forma lor. [3]) Am maĭ puté cita «In tem-

1) **H. G. Lecca**, *Prima*, «Ispita».

2) Ibidem.

3) *H. G. Lecca*—poetul—în «*Literatură şi artă română*», 1902, An. VI, No. 11—12, pp. 623—630.

Introducerea—descrierea scenei şi a prevestitóreĭ furtunĭ sufletescĭ—are versurile de câte 7 şi 8 silabe. Urméză strofe cu versurile de câte 16 şi 15, şi unul de 8. Hotărârea bruscă e dată în mĕsura de 3: ritmul bachic :

La Milan treĭ ḑile 'n urmă,— printr'un om trimis călare
C'o stafetă,— Badoeri trista sórtă îşĭ află.
O citi... nu ḑise o vorbă... pe cal şéua aruncă...
Se uĭtă să fie sigur că la brâŭ pumnalul are,—
şi plecă.

niță» [1]), «La spital» [2]) și altele; dar ne mărginim a mai atrage atențiunea dór asupra uneĭ poeme de acelaș autor—«Actrița»—în care nu numaĭ măsura e variată ca în cele de maĭ sus, dar și ritmul trece de la forma ĭambică la cea direct opusă, la trohaică, odată cu schimbarea sentimentelor, păstrând aceléșĭ măsurĭ de 8 și 7 [3]).

VI

Dar ce formă póte fi maĭ variată de cât «prosa», maĭ ales în limbile carĭ n'aŭ accentul vecĭnic pe aceĭaș silabă, ci variat ca în limba nóstră? Acéstă *prosă* atât de variantă, ca și felurile cele maĭ deosebite ale cugetărilor și sentimentelor omenescĭ, are și ea un *ritm*, nu de vers, ci al fraseĭ și al cugetăriĭ.

Guyau a făcut o lungă listă de asemenea modele de la autoriĭ francesĭ. Iată de pildă, cum în frase de ale luĭ Pascal se găsesce un ritm prin compararea a două părțĭ ale lor, orĭ prin contrabalanțarea ideilor d'intr'o proposițiune întrégă de un singur cuvînt chĭar, saŭ de o propoziție maĭ mică, dar tot așa de însemnată ca sens:

Le silence éternel des espaces infinies — m'effraie.
L'éternel est toujours — s'il est une fois. [4])

Scrisórea de dragoste a Donneĭ Stella e tot în versurĭ de 8 și 7 silabe și cu rare versurĭ bachice de 3:

De treĭ nopțĭ dormit-am eŭ?
Vise negre înnoréză
Somnul meŭ.

16, 7 și 3 în:

Se oprĭ... Ședu o clipă, ca un om în aĭurire...
«Șirurĭ de mărgăritare...» repetă el în nescire...
«Dințĭ... colan neprețuit...»
Am găsit!

Danțul e descris în versurĭ de 16, 8 și 3. Urmărirea femeiĭ trădătóre, care era să se sfârșĭască tragic, e în versurĭ de 16, 6, 2 și ĭar 16: O palpitare a inimiĭ celuĭ care așteptă desnodămîntul teribil.

1) **H. G. Lecca**, *Prima*. — Primele 14 strofe de câte 5 versurĭ — rimate 1, cu 5, ĭar 2, 3 și 4 împreună—aŭ ritmul amfibrachic și măsura de 9 și 8; apoĭ altele 6, compuse din câte 6 versurĭ — rimate 1 cu 3, 4 și 5, ĭar 2 cu 6 — cu ritmul trochaic și cu măsurile de 16—'a primul—, 15 — la al 2-lea și al 6-lea vers — și 8—la versurile 3, 4 și 5. Alte 8 strofe aŭ acelaș ritm trochaic, ĭar cele 6 versurĭ aŭ măsurile: 8 primul, al 2-a, al 4-a și al 5-a—și 7—al 3-a și al 6-a —rimând primele două între ele, al 3-a cu al 6-a și al 4-a cu al 5 a. In fine cele din urmă dece strofe de câte 4 versurĭ cu rima încrucișată, cu ritmul trochaic și cu măsurile 16—1 și 3—, 15—al 2-a — și 7 al 4-a.

2) **H. G. Lecca**, *Prima*.— Ritmul ĭambic; măsurile 18 și 17; rimele încrucișate la început. Apoĭ strofe de câte 5 versurĭ de acelaș ritm, cu măsurile 9 — la versurile 1, 3 și 4, care și riméză—și 8—la 2 și 5, rimate între ele. Apoĭ strofe din câte 6 versurĭ amfibrachice, cu măsurile 12 —la versurile 1 și 2, rimate între ele și la 4 și 5, de asemenea. Versurile 3 și 6—rimate—aŭ 6 silabe.

3) **H. G. Lecca**, *Prima*.

4). **Guyau**, *L'Art au point de vue sociologique*, p. 328.

La Chateaubriand:

Mais le feuillage n'a de grâce
Que sur la cîme de l'arbre où il est né [1])

La Flaubert:

Au delà de Gadès, à vingt pas de la mer,
On rencontre une île couverte de poudre d'or, de verdure et d'oiseaux[2])

La Victor Hugo în «Notre-Dame de Paris»:

L'édifice avait aussi des bruits d'une telle bénédiction et d'une telle majesté
Qu'ils assoupissaient cette âme malade.
Le chant monotone des officiants
Les réponses du peuple au prêtre,
Quelquefois inarticulés, quelquefois tonnantes,
L'harmonieux tressaillement des vitraux,
L'orgue éclatant comme cent trompettes,
Les trois choches bourdonnant des ruches des grosses abeilles,
Tout cet orchestre sur lequel bondissait une gamme gigantesque
Montant et descendant sans cesse d'une foule à un clocher,
Assourdissant sa mémoire, son imagination, sa douleur. [3])

Aruncând o privire asupra literaturiĭ nóstre, din timpurile cele maĭ vechĭ, începênd de la Cantemir şi chĭar de maĭ sus, vom putea spicui destule exemple de frase ritmate.

Invĕţatul principe ḑice la un loc în «pridoslavia» Hroniculuĭ sĕŭ, vorbind de puterea Celuĭ Vecĭnic:

cu a sa vecnică neclătită, şi nemutată fiinţă,
pre muritorĭ depururé învaţă, şi a înţelege iĭ face;
càt de putregăĭos lucru, şi putregĭunii supus, să fie omul:
şi cât de próste, slabe, şi neputincoasă să fie lucrurile luĭ;
carile ca lutul de pre lângă drumurĭ,
une-orĭ de ploae se întoarce în tină,
alte orĭ de căldura soareluĭ, se usucă în bulgărĭ;
alte orĭ acelaş mult stropşit şi călcat fărămându-se,
şi în praf, şi pulbere zdrumicându se;
cu vânturile să hoburéşte,
şi cu mare răzsipă până la nuĭrĭ învârtit rădicându să,
preste alte délurĭ, şi preste alte văĭ, în isbélişte să lĭapădă. [4])

---

1) Ibidem, 330.

2) Ibidem.

3) **V Hugo**, *Notre-Dame de Paris*, p. 275 după ediţia citată de **Guyau**, *L'Art au point de vue sociologique*, pp. 333—334.

4) **D. Cantemir**, *Hronicul vechimeĭ a Romano-Moldo-Vlahilor*, Ediţia Gr. G. Tocilescu, publicată de Academia Română, 1901, pp. 169—170.

In altă parte, tot din Hronic (Cartea a V-a, Cap. I), dice, vorbind despre greutatea ce se întâmpină la alcătuirea uneĭ Istoriĭ :

Mărturisim, şi nu fără puţină tânguială, ne cutremurăm,
de mare şi de nepurtat greuinţa, care asupră-ne vine ;
căcĭ marĭ stâncĭ în mijlocul drumuluĭ, ca neclătite staŭ ;
şi multe, şi împleticite înpidicăturĭ, înnainte paşilor ni se aruncă,
carile şi paşiĭ înnainte a-ĭ muta ne opresc,
şi calé hroniculuĭ nostru slobod alerga tare astupă ;
şi ca troĭaniĭ Omeţilor de vivor, şi vicol în toate părţile spulbăraţĭ şi aruncaţĭ,
cărările céle maĭ denainte de alţiĭ călcate, atâta le acopăr şi le ascund,
cât nu fără mare frica primejdiiĭ, ne ĭaste ;
ca nu cum-va pârté rătăcind
şi cărarĕ pe care a merge, am apucat, pierzînd ;
cursul Istoriiĭ noastre, în adâncĭ vârtopĭ, şi ne înblaţĭ codrĭ,
de povaţă lipsit, să cadă,
şi aşé la doritul popas, şi odihnă
să nu putem agĭunge[1]).

Ceva maĭ mult: In *Istoria Ieroglifică* se găsesc o mulţime de frase şi proposiţiunĭ *rimate*, ĭar altele şi *ritmate* — chĭar cu ritm de vers, precis, ĭar nu vag ca acesta al proseĭ. De exemplu:

Maĭ dena|inte de|cât teme liile |Vavi|lonuluĭ|a se zi|di,
şi Semi|ramis într|'însul|raĭul spânzu|rat a să di,
şi Evf|ratul|între-ale|Asieĭ |pe ves|titul prin|uliţeĭ|a'ĭ por|ni,
între|creeriĭ|Leuluĭ
şi
tâmple|le Vul|turu|luĭ,
vivor|de chi|téle
şi
holbu|ră de|soco|téle
ca a|césta|se scor|ni[2]).

Aci în afară de ritmarea fraseĭ, să se observe ritmul dactilic în primele patru versurĭ—le putem socoti ca atare—şi trohaic în cele-l-alte patru. Cantemir s'a încercat, după cum se vede, a face ver-

1) D Cantemir, Op. cit, p. 297.
2) Idem, *Istoria Ieroglifică*, Ediţia AcademieĭRomâne 1883, tom. al VI al operelor complete, p. 25.

surĭ basate pe *cantitate*—ca Greco Latiniĭ — înlocuind dactiliĭ cu spondeĭ în unele părţĭ, ca de pildă «*Vavi*—» din «Vavilonuluĭ» unde s'aŭ socotit ambele silabe lungĭ «*insul*», etc.. Citindu-se versurile de maĭ sus ca unele latine saŭ grecescĭ ne vor da ilusiunea uneĭ adevĕrate ritmărĭ cantitative. Se înţelege că Dimitrie Cantemir n'a insistat asupra acestuĭ lucru, pe care nicĭ nu l-a desăvârşit—nu tóte versurile aŭ acelaş numĕr de picĭóre spre a forma aşa ḑise seriĭ,—póte fiind-că nu găsĭa—şi nu putea găsi în mod temeĭnic—argumente pentru susţinerea existenţeĭ silabelor cantitative în limba română, lucru de care, totuşĭ, el pare a fi fost convins personal. Intr'adevĕr să se observe insistenţa luĭ asupra acestor felurĭ de versurĭ — neindicate însă, nerânduite ca atarĭ.—Aşa:

O ! lu|crul dĭ|ávolu|luĭ supt | meşter|şĭugul | Hamele|onuluĭ
⏑ | ⊥ | ⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ | ⊥ ⏑ | ⊥ | ⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ ⏑ ⏑

O!

Hamele|on de | cât dĭ avolul | maĭ dĭ|ávul [1])
⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ | ⊥ ⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ – ⊥ –

saŭ

Lupul a|şé când | trist, pentru | lipsa pu|ĭinţiĭ,
⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ | ⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ ⏑

Iáră du|lău! de |tot vesel, |pentru pă|reré |biru|inţiĭ
⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ | ⊥ | ⊥ ⏑

cineşĭ la | locul săŭ | se întur|nară.
⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ ⏑ ⏑ | ⊥ ⏑

Iară când făclia cé de aur, în sféşnicul de dĭamant,
şi lumina cé de obşte în casele şi mesele tuturor se pune,
Lupul şi altă soţie îşĭ cerca
şi pre altul ca sĭne afla,
căruĭa lucrul şi fapta, care într'acea nópte s'aŭ lucrat,
şi nenorocit norocul, ce-ĭ s'aŭ întâmplat,
pre amănuntul povestĭ. [2])

Să se observe în primele versurĭ cantitatea presupusă *lungă*, dată luĭ i din dĭavolul prin întrebuinţarea unuĭ *i* (*întreg*) în loc de *ĭ* (*scurt*), spre a se putea forma spondei; ĭar în a doua citaţiune seria dactilică—neegală însă ca număr de picĭóre—terminată prin câte un trocheŭ, ca hexametriĭ latinĭ.

1) **Cantemir**, *Istoria Ieroglifică*, p. 301. Ortografia şi accentuarea de aci e a textuluĭ chĭar.

2) Ibidem, p. 73. In primele treĭ versurĭ s'ar putea socoti chĭar o cesură semiquinaria după *trist*, în primul vers; o alta la fel în al doilea rând, după *tot*, şi una ce s'ar putea numi κατὰ δεύτερον τροχαῖον după locul – ⏑ || în genul cesureĭ grecescĭ κατὰ τρίτον τροχαῖον.

Imediat însă după aceste versuri, după acest ritm propriŭ versificaţieĭ, se vede un *ritm al fraseĭ* în rândurile următóre, acel ritm al proseĭ de care vorbesce Guyau.

Aşa dar principele Dimitrie Cantemir a încercat la începutul véculuĭ al XVIII a să formeze o versificaţie română basată pe *cantitate*, — încercare nedesăvârşită, dar care se întrevede din exemplele *Istorieĭ Ieroglifice*. Ceea ce însă ne interesa de aprópe era frasa ritmată din punctul de vedere al ideilor; şi exemple de acest fel am găsit la Cantemir, chĭar în lucrarea luĭ cea maĭ ştiinţifică— în Hronic—şi cu atât maĭ mult în lucrarea sa alegorică privitóre la raporturile, intrigile şi luptele d'intre conducĕtoriĭ, din acele vremurĭ, aĭ Moldoveĭ şi Ţăriĭ-Româneseĭ.

Fără pretenţia unuĭ ritm de vers, dar avênd pe cel maĭ frumos al fraseĭ vom găsi la Bălcescu, superba luĭ introducţie la cartea I [1]) din opera-ĭ capitală: .

Deschid sânta carte unde se află înscrisă gloria Românieĭ,
ca să pun d'inaintea ochilor fiilor eĭ
câte-va pagine din viéţa eroică a părinţilor lor.
. . . .
Timpurĭ de aducere aminte gloriósă!
timpurĭ de credinţă şi de jertfire!
când părinţiĭ noştri, credincioşĭ sublimĭ,
îngenunchĭaŭ pe câmpul bătăliilor,
cerând de la Dumnedeul armatelor
laurii biruinţeĭ saŭ cununa martirilor.
Şi ast-fel îmbărbătaţĭ,
eĭ năvăleaŭ unul împotriva a dece, prin mijlocul vrăjmaşilor.
Şi Dumnedeŭ le da biruinţa,
căcĭ el e sprijinitorul pricinilor drepte,
căcĭ el a lăsat libertatea pentru popóre;
şi ceĭ ce se luptă pentru libertate,
se luptă pentru Dumnedeŭ!

Comparaţĭ acestea cu ritmul din «Cântarea Românieĭ», care pe nedrept se răpesce de uniĭ cu totul luĭ Bălcescu, [2]) şi veţĭ vedea aceĭaş avîntare poetică şi ritmică în:

Şi sub cortul pribegieĭ, bătrâniĭ diceaŭ copiilor:
Colo în vale, departe, prea departe,

1) «Libertatea naţională», p. 27 din *Istoria Românilor sub Mihaĭ-Vodă Vitézul*, ediţia A. I. Odobescu.

2) Intre altele se póte observa că: 1°) Ediţia luĭ Bălcescu are frase maĭ poetice în unele părţĭ de cât cea a luĭ Russo; 2°) Bălcescu putea să se inspire maĭ puternic din trecutul nostru istoric, pe care îl cunoscea maĭ bine de cât amicul sĕŭ; 3°) forma românéscă e tótă proprie luĭ Bălcescu, Russo nesciind bine limba ţăriĭ.

unde sórele se vede aşa de frumos,
unde câmpiile sînt smălţuite şi pâraele răcoróse,
unde cerul e dulce, junicele albe şi pămîntul roditor,...
Copiĭ,... acolo e *Ţara!!»* 1)

La Odobescu:

Când sórele se plécă spre apus,
când murgul seriĭ începe a se destinde treptat peste pustiĭ,
farmecul taĭnic al singurătăţiĭ cresce şi maĭ mult în sufletul călĕtoruluĭ.
Un susur noptatec se înalţă de pre faţa pămîntuluĭ;
din adierea vîntuluĭ prin ĭerburĭ, din ţirîitul greerilor
din miĭ de sunete uşóre şi nedesluşite
se nasce ca o slabă suspinare, eşită din sânul obosit al naturiĭ.
Atuncĭ, prin nălţimile vĕzduhuluĭ,
sbóră cântând ale lor doĭne,
lungĭ şirurĭ de cocorĭ,
brâne şerpuinde de acele pasĕrĭ călĕtóre,
în care divinul Dante a întrevĕḍut graţiósa imagine
a stoluluĭ de suflete duĭóse
de unde unde se desprinde,
spre a'şĭ plânge restriştea,
gingaşa luĭ Francescă 2)

La d. Hasdeŭ:

Scriind aceste rândurĭ în singurătatea nopţiĭ,
când misteriul naturiĭ şi tăcerea oamenilor
duc imaginaţiunea departe, departe
la ceea-ce nu maĭ este saŭ ceea ce nu este încă,
uitând presentul
şi confundând într'o radă trecutul şi viitorul;
mĕ cutremură bătaĭa inimiĭ,
mĕ arde focul capuluĭ,
mĕ furnică prin sânge fluvie de forţă,
mĕ electriséză o şóptă ce vine nu sciŭ de unde,
din mine saŭ din afară:
«mare e Romànul!»
De odată se aude troscotul uneĭ birjĭ
sdrobind pavelele stradeĭ;
mĕ arunc la feréstră;
luna întinde o melancolică lumină;
un june cu mânuşĭ albe,
cu gĭam la ochiĭ, cu havana în gură,
se întórce palid de obosélă după o petrecere nocturnă... 3)

1) Pag. 593 din ediţia Odobescu
2) **A. I. Odobescu**, *Scrierĭ literare şi istorice, vol. III*, Ψευδο-κυνεγετικός, pag. 17—18.
3) **Hasdeŭ**, *Ion-Vodă cel cumplit*, ed. II, pag. 165.

Intr'o mare operă archeologică, în faţa măreţieĭ trecutuluĭ redeşteptat de vederea unor strĕvechĭ rămăşiţe, un istoric exclamă:

Ruine singuratice şi de o elocinţă majestuósă,
uĭtarea vĕ înfăşurase într'un gĭulgĭŭ de mórte
maĭ gros de cât dărâmăturile d'asupra-vĕ grămădite.
Pĭerdute în pulberea vécurilor,
vremea, care totul vremuesce,
vĕ ştersese până şi numele din istoriă.
Astă-ḑĭ voĭ aţĭ căpătat o faĭmă europénă,
un loc în analele arteĭ, în analele lumiĭ:
De voĭ se légă atâtea amintirĭ,
în préjma vóstră am gustat atâtea amărăcĭunĭ
amestecate cu atâtea bucuriĭ... 1)

In descrierea «Mormîntuluĭ—Poemă» al strălucitet poete Julia Hasdeŭ, ca un preludiŭ frasele încep ritmate.

Desgustat de netrebniciile lumiĭ,
părăsit de prietenĭ
şi chinuit de marĭ şi grele gândurĭ,
Dante se plimba odată
în tăcerea neîntreruptă a cimitiruluĭ de la Pisa—
acel *Campo-Santo* faimos în istoria artelor italiene
şi în care s'ar crede că murmurul vîntuluĭ
redeştéptă din seninĕtatea morţiĭ
lumĭ întregĭ,
adormite pentru vecie 2)

Orĭ într'o poveste:

Dĕparte, dĕparte,
era odată un palat de marmură
lângă un lac adânc, limpede şi liniscit;
şi în lac tremura rĕsturnat palatul
şi grădina luĭ de naranzĭ şi portocalĭ;
Şi nicĭ o lebădă nu se lăsa pe lac,
şi nicĭ o privighetóre nu cânta în portocalĭ.
Nimic nu se audĭa în curte; nimic în palat;
Uşile nu se deschideaŭ; porţile curţeĭ în tot-d'a-una incuĭate.
Vîntul nu bătea p'aĭcĭ, oprit de cine scie cine,
dĕparte de aceste locurĭ în vecĭnică odihnă.
Numaĭ, heĭ, câte-odată, şi la mĭez de nópte,
s'aŭḑĭa bătĕnd în porţile de ştejar,
şi rĕsunetul se ducea dĕparte;

1) **Gr. G. Tocilescu**, *Monumentul de la Adam-Klissi*, 31.
2) **G. I. Ionnescu Gion**, *Portrete istorice*, «Un mormînt—poemă», 197.

porţile se deschidéŭ ţipênd,
ca şi cum ar fi fost viĭ şi le ar fi bătut cine-va.[1]

saŭ:

Acolo unde sórele este maĭ strălucitor ca pretutindenĭ,
şi cerul, nóptea, ca apele adâncĭ şi limpeḑĭ,
dĕparte, dĕparte,
într'o parte de loc cu apele viĭ
şi cu maluriĭ acoperite de trandafirĭ şi chiparoşĭ,—
trăĭa un orb, bătrân şi fericit. [2]

VII

Ast-fel ritmul, în versurĭ ca şi în prosă, e o formă graţiósă de exprimare a vorbireĭ, trebuinciósă ca orĭ-şi ce repetare din legile firescĭ, vătămătóre însă când prin înfăţişarea sa adormitóre pentru atenţie, intunecă sensul ideilor, ĭar sunetele se succed ca nisce simple mişcărĭ reflexe.

Ritmul cel maĭ liber, cel maĭ neîncătuşat e *ritmul fraseĭ*. Când acest ritm nu e numaĭ o cadenţă regulată a vorbelor ci şi a sensuluĭ, adică frasa — chĭar ciceroniană — nu e o simplă înşirare de cuvinte cu sens vag, nebulos, aprópe şters, vom avea în acelaş timp şi un *ritm al cugetăriĭ* — cel maĭ firesc şi cel maĭ poetic într'o producţiune literară.

Când ritmul este coprins într'un «vers», când decĭ avem un anumit numĕr de silabe şi o cadenţă perfectă nu din punctul de vedere al ideilor ci prin contopirea ideilor tonice şi ritmice şi rânduirea lor după o anumită schemă, — atuncĭ ritmul cel plăcut auḑuluĭ va fi cel de formă amfibrachică cel maĭ uşor de perceput—şi fórte aprópe de acésta cel ĭambic.

Măsura cu cât e maĭ apropiată de unitatea ritmică de 12 silabe — cea maĭ bine şi maĭ uşor percepută de ureche ca un tot — cu atât dă versuluĭ o înfăţişare maĭ graţiósă — ceea ce şi explică faĭma versuluĭ alexandrin.

Decĭ când într'un vers măsura va fi de 12 silabe şi ritmul de formă amfibrachică — vom avea cea maĭ graţiósă formă de exprimare. Acéstă *graţie* va împedica însă une-orĭ îndreptarea atenţiuniĭ asupra ideilor conţinute în bucata versificată, asupra *frumuseţiĭ*

1) **Delavrancea**, *Intre vis şi viéţă*, ediţia Graeve, «Dĕparte, dĕparte», p. 178.
2) **Delavrancea**, Idem, «Nu e „gĭaba" cafea», p. 63.

eĭ — dacă o va avea — şi se va întâmpla ca auditorul saŭ cititorul să se declare mulţumit de *poesie* pe când în realitate el era satisfăcut de *versificaţie.*

Ast-fel ritmul şi măsura sînt deci necesare, sînt producĕtóre de forme maĭ mult saŭ maĭ puţin graţióse, ajută une-orĭ frumuseţiĭ poetice dar şi dese orĭ ele adorm saŭ aromesc atenţiunea.

N. I APOSTOLESCU.

FOUILLES D'AXIOPOLIS.

(AVEC UN PLAN).

Les ruines dont nous voulons parler sont situées à 3 Kilomètres Sud de Cernavoda; elles se présentent sur une rive escarpée du Danube, à l'entrée d'une vallée, à 70 mètres au-dessus du niveau de la mer et elles sont connues sous le nom de *Cetatea de la Hinok* (la ville fortifiée de Hinok). C'est l'emplacement de l'ancienne ville *Axiopolis* [1]) ou *Axioupolis* [2]).

Cette ville, fortifiée par la nature et par l'art, présente une forme triangulaire avec une pente douce inclinée vers le Nord. Les côtés Ouest et Est ont une hauteur de 50 mètres et sont à pic. Dans la partie Sud, le plateau est coupé par une petite vallée; vers l'Est et le Nord, de profonds ravins et des vallées donnent à la ville une position naturellement forte et cette fortification est complétée vers le Sud par une double rangée de murailles et de fossés.

En face de la ville se trouve l'île pittoresque de Hinok, longue de 1 Kilomètre et bordée par une superbe allée de saules où nous étions heureux, en travaillant aux fouilles, d'aller goûter le repos, à l'abri d'une ombre bienfaisante. Entre l'île et le plateau de la ville se trouve un bras du Danube, d'une largeur

---

1) L'Itinéraire d'Antonin p. 224 et la Table de Peutinger.

2) Ptolémée 3, 10, 10, Hieroclès p. 637, Constantin Porphyr. *de them.* p. 47, 15 ed. Bonn : Ἀξιούπολις. — Notitia Dignitatum Or. 39, 30 *praefectus ripae legionis secundae Herculiae cohortis quintae pedaturae inferioris Axiupoli.* Idem Or. 39, 21 *milites superventores Axiupoli.*

d'à peu près 300 mètres et qui, selon toute probabilité, a servi de port, à l'époque romaine. Ce qui nous fait avancer cette assertion, ce sont, tout d'abord, les restes de constructions découverts au bord du Danube, puis une inscription mentionnant les *nautae universi Danuvii:*

i	V L I A E D O	
	M N A E Ꜹ	*g*
m	A T R I C A	*s*
t	R O R V M	
n	Ꜹ T A E V N	*i*
ue	R S I . D A N	*u*
ui	E X . R . P .	*sua*
	S V B . C V R A . L . I	*ul.*
	F Ꜹ S T I N I A N I	
	L E G . A V G . N̄ N	*u*
	mini?	

I]uliae Domnae au[g(ustae) m]atri ca[st]rorum [n]autae un-[ive]rsi Dan[uvi] ex r(e)p(ublica) [sua] sub cura L(ucii) I[ul(ii)] Faustiniani leg(ati) aug(usti) n(ostri), n[umini?]

Enfin la disposition du lieu ne laisse aucun doute quant à l'existence de la flotille et d'un port militaire.

Du sommet de la ville, on a une perspective qui se projette vers le Nord, l'Ouest et le Sud, on découvre tous les marais entre Fetešti et Cernavoda, toute la voie ferrée jusqu'à Fetešti, ainsi que le viaduc et le pont sur la Borčea; mais ce qui impressionne et attire tout particulièrement l'attention, c'est le pont grandiose Charles Ier, près de Cernavoda.

En visitant et controlant tout le terrain environnant la ville, nous avons découvert des restes de constructions antiques, des fragments de tuiles et de briques, ce qui est une preuve qu'autour de la ville fortifiée, s'en trouvait une autre occupée par la population civile.

Mais ce qui est encore plus intéressant pour nous et nous explique clairement dans quel but cette forteresse avait été construite, c'est que précisément, l'un des trois fameux remparts

qui s'étendent du Danube à Constantza, commence à cette ville. Il est de toute évidence que la ville en question servait d'aile au vallum en pierre qui s'étend sur une longueur de 70 Kilomètres, jusqu'à la mer Noire. Le vallum a la forme d'un revêtement en terre de 2 mètres, il est borné au Sud et au Nord par un fossé.

Mais, si nous revenons aux ruines découvertes, nous voyons que la ville ancienne était située dans une position stratégique des mieux choisies, avec un terrain tout à fait approprié à un établissement militaire et civil, placé sur le bord d'un grand fleuve, comme le Danube, qui offrait non seulement une défense naturelle, mais aussi des moyens de communication commerciale et pouvait procurer également, ce qui était nécessaire au besoins de la vie.

Avant les fouilles, l'ensemble des ruines semblait ne présenter qu'une seule ville fortifiée, mais les travaux de recherches ont prouvé l'existence de deux forteresses construites à des époques différentes: une, plus ancienne, celle du Nord, que nous allons désigner par la lettre A; l'autre plus récente, celle du Sud, située sur la hauteur du plateau, est construite de telle façon qu'elle renferme le côté Sud et le fossé de l'ancienne ville.

Les dernières fouilles viennent de révéler une troisième forteresse, plus petite, construite au bas des murs de l'ancienne ville A; c'est pour ainsi dire une annexe de la ville du Nord A; nous allons la désigner par la lettre B. Cette forteresse a des portes et des tours de défense et elle servait à protéger la ville d'en haut. — Nous avons donc à distinguer la ville du Nord, en haut, puis la ville du Nord, en bas, et enfin la ville du Sud, qui est plus récente.

Occupons-nous donc maintenant de la description technique de chaque ville.

La *ville Nord d'en haut* a la forme d'un pentagone; elle est entourée de chaque côté par des murailles. Le côté Nord n'a qu'un longueur de 55^{m} 50, le mur, trés épais de 3^{m} 50 de largeur, était revêtu de pierres en briques de grandeurs diffé-

rentes; quelques unes de ces pierres avaient été déjà employées dans des constructions plus anciennes, ce qui est une preuve, parmi beaucoup d'autres, que cette ville que nous avons nommé *ancienne,* se trouve sur l'emplacement d'une autre beaucoup plus vieille, mais toujours de l'époque romaine

Au coin N. O. on retrouve les traces d'une tour qui ressortait en dehors du mur d'enceinte. La porte du Nord, large de 4 mètres 70, supportait une grande tour de défense; on a encore trouvé les gonds de cette porte; elle était double, faite de bois, mais revêtue de fer. La porte ne servait qu'au passage des piétons, car, vers la hauteur, la communication était impossible pour les voitures; de même il n'y avait pas de canal pour les eaux, ce qui, du reste, était inutile à cause de la position élevée de la ville. Dans l'intérieur de la ville nous n'avons pas rencontré trace de pavage. Dans maints endroits, il est facile de constater que le mur d'enceinte a été plusieurs fois reconstruit.

Le côté Ouest de la ville a une longueur de 180 mètres ; on peut très bien distinguer le mur sur une étendue de 40 mètres, le reste s'est écroulé dans le Danube; les fondements ont une épaisseur de $3^{m}50$.

Le côté Est a une étendue de 200 mètres; on peut constater les traces de la muraille sur toute la longueur, mais seulement dans les fondations.

Le côté Sud a été accomodé au terain; il forme à l'endroit, où se trouve la porte, un angle de presque 120^{0}; tout ce côté a une longueur de 190 mètres. Devant ce mur de la ville se trouve une vallée qui pouvait très bien servir comme fossé de défense, et ce n'est qu'à cet endroit que le passage des voitures était possible et, la forme elle même du terrain, nous a très bien indiqué l'emplacement où se trouvait la porte, qui du reste a été retrouvée.

La porte du Sud a la même largeur que celle du Nord; elle supporte de même une grande tour de défense et, ce qui est curieux, c'est qu'à une époque postérieure, on a construit un triangle qui devait nécessairement fermer l'entrée.

Parallèlement au mur du Sud, à une distance de $1^{m}50$, nous

avons découvert une muraille en briques; l'espace compris entre les deux murailles servait de communication et d'abri pour les soldats; c'était une espèce de galerie couverte et au dessus se trouvait un banc de terre où les hommes de guerre pouvaient se défendre. Dans l'intérieur de cette ville nous avons pu découvrir plusieurs édifices, entre autres, une basilique au centre de la cité, puis un grand édifice situé prés de la porte du Sud. Cet édifice avait une longueur de 42 mètres et portait 14 colonnes sur sa façade principale. Selon toute probabilité, c'était un ancien temple.

La *ville Nord d'en Bas* a la forme d'un triangle, dont le sommet se trouve tourné vers le Nord. Le mur de fortification a la même épaisseur, la même forme que celui du mur d'enceinte de la ville Nord d'en haut; il date aussi de la même époque, preuve que ces deux villes ont été construites en même temps.

Dans l'intérieur de cette forteresse, on a découvert deux chapelles. Dans l'une d'elle, on a trouvé des colonnes, des morceaux de plaques en marbre, une croix de forme latine, et des marbres de différentes couleurs. Près de l'autre chapelle, on a recueilli des fragments d'une plaque de marbre avec l'inscription suivante:

ΕΝΘΑΔΕ ΚΑΤΑ	ἐνθάδε κατά-
ΚΕΙΤΑΙ ΑΝΘΟΥΣ	κειται 'Ανθους-
Α Η ΕΥΓΕΝ ΘΥΓΑ	α ἡ εὐγεν(εστὰτη) θυγα-
ΤΗΡ ΓΙΒΑΣΤΟΥ ΤΟΥ	τηρ Γιβαστοῦ τοῦ
ΜΕΓΑΛΟΠΡ ΚΟΜ	μεγαλοπρ(επεστάτου) Κόμ(ιτος)
ΤΟΝ Β / / / / ΕΛΕ	τὸν β[ίον τ]ελέ-
ΣΑΣΑ / / / / /	σασα . . . . .
ΗΜΕΙΝ	ἡμεῖν . . . . .

Plus loin, une autre croix en pierre avec cette inscription :

IC
ΕΝΘΑ
ΝΗ ΔΕ ΚΙΤΕΙ Ι Κ/Α
ΔΟΥΛΟΙ ΤΟΥ
ΘΕΟΥ ΡΑΤΟΥ
ΣΛΑΒΑ ΚΑΙ
ΤΟΝ ΤΕΚΝΟΝ
ΑΥ XC ΓΟ
ΣΤΟΥ ΙS'

[†] Ἰ(ησοῦς) Χ(ριστο)ς—Νηκ[α]. Ἐνθάδε κῖτε ῑ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ Ρατούσλαβα καὶ τον τέκνον. Αὐγόστόυ ις'.

Il est à supposer que ces chapelles servaient de tombeaux aux personnes enterrées dans cet endroit.

Quant à la porte de l'Est, elle n'a pas la même largeur que les autres, mais elle est mieux conservée.

Passons maintenant à la *ville Sud*. Elle est plus récente et est située, comme nous l'avons dit, sur le point culminant du plateau. Elle a la forme d'un polygone, est entourée de tous côtés par un mur, qu'on peut très-bien distinguer, de 2 mètres et est fortifiée par des tours extérieures.

Le côté Nord a une longueur de 161 mètres, et au milieu se trouve placée la porte, large de 2^{m}35; on a pu retrouver les gonds de fer et les restes d'une porte double, faite en bois de chêne et traversée de part en part, par de gros clous. Ce côté a 7 tours carrées visibles à l'extérieur. Devant le mur d'enceinte, se trouve le fossé de défense. Le côté Ouest de la ville a une longueur de 230 mètres, tandis que le côté Sud a seulement 200 mètres; le fossé de défense est très visible de chaque côté.

Le côté Est a une étendue de 210 mètres et un mur d'une épaisseur de 2 mètres. Les murs sont construits en pierres brutes et, d'après l'assise de ces pierres, on juge facilement que ces constructions ont été faites par un peuple bien peu avancé, car il n'est pas rare de rencontrer d'énormes blocs assis sur d'autres beaucoup plus petits. Nous rencontrons aussi des tours carrées et, même, près du mur de fortification, nous avons vu des tours à 5 angles. Quant aux briques et aux tuiles, il n'y en a pas trace, ce qui nous fait supposer que ces murs ont été construits en bois. Les tours ont été couvertes par des roseaux.

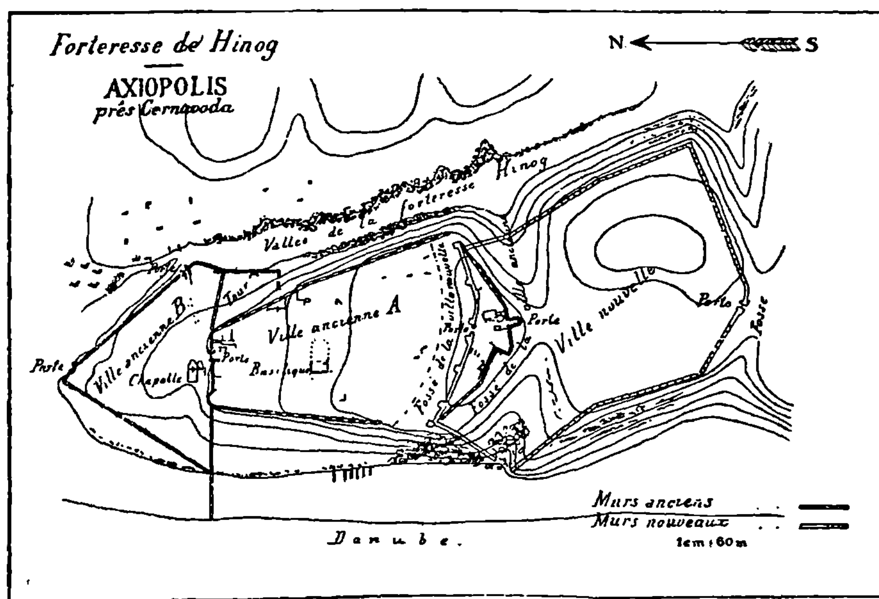
Dans l'intérieur de la ville, les constructions étaient en bois; assises sur des pieux, reconntrés parmi les ruines de l'ancienne ville.

Quant aux objets trouvés, signalons entre autres des amphores, des assiettes en terre, un vase en marbre, etc. outre des objets préhistoriques, des socs de charrues, des poignées de porte, des armes : flèches, lances, sabres, fragments de casque etc., des balances, des bracelets etc.

En ce qui concerne les monnaies, nous avons rencontré des pièces de Probus, Constantin, Justinien etc.

Les fouilles entreprises dans le vallum en pierre, qui, comme nous l'avons dit, commençait près de la ville Nord d'en haut, nous ont fourni des preuves que le vallum appartenait sûrement à l'époque de la construction de la ville par Constantin le Grand; les matériaux employés ne laissent aucun doute sur ce point.

Après avoir donné la description technique des fouilles, il

me semble nécessaire de résumer tout ce que l'on peut tirer de là, à l'aide des sources littéraires et cartographiques, des inscriptions découvertes et des objets trouvés dans ces amas de cendre qui ont été mis à jour.

Tout d'abord, nous pouvons distinguer cinq époques dans l'histoire de notre ville :

L'époque préhistorique, constatée par quelques objets en terre et en os, d'une facture tout à fait primitive, des idoles et des instruments en silex.

La deuxième époque, l'époque romaine d'avant Constantin le Grand, nous est signalée par ce fait: L'an 15 après J. C. on

a crée le *limes danubianus*, c'est à dire les *praesidia romana*, et certainement, la forteresse qui nous occupe devrait se trouver parmi ces dernières.

Selon toute apparence, on a dû aussi construire, dans cette chaîne de forteresses, un port militaire, car c'était là l'endroit le plus favorable pour donner passage aux barbares dans la Mésie. Il est difficile de retrouver ce castellum antérieur à Constantin, dans les reconstructions postérieures. Nous ne savons pas davantage l'époque de sa destruction par les barbares.

La troisième époque est celle de Constantin le Grand, époque à laquelle la ville a été reconstruite, aussi que le vallum en pierre du Danube à la mer Noire. Les grands édifices, dans les frontispices desquels, se trouvaient de belles inscriptions, retrouvées dans les fouilles prouvent que la ville était florissante à ce moment.

La quatrième époque est celle de Justinien. Nous possédons deux petites chapelles de ce temps. Nous y avons trouvé deux tombeaux avec des inscriptions grecques.

La cinquième époque est slavo-bulgare, si on juge d'après l'inscription funéraire de Ratoslave, la fille ou la femme d'un chef probablement de la ville.

Ainsi nous retrouvons une confirmation d'une règle bien constatée, à savoir que la reconstruction et la transformation des castelums se font, sans changement de lieu ; ainsi l'on remplace jusqu'à quatre ou cinq reconstructions et toujours dans le même endroit. Cela se voit partout où les relations topographiques, tactiques ou politiques qui ont déterminé les établissements postérieurs, ont été les mêmes que du temps de l'établissement primitif.

GR. G. TOCILESCO.

UN MANUSCRIS NECUNOSCUT AL LUI NAUM RIMNICEANU

Unul dintre harnicii cercetători de documente și de manuscrise ale trecutului țării nóstre, d. profesor C. Erbiceanu a aruncat o vie lumină asupra vieței și activității «unuĭ călugăr romîn, care, în tótă viața sa, a scris în istoria națională și a învěțat carte pe fiiĭ némuluĭ nostru romînesc, peste o jumătate de secol».[1])

Naum Rîmniceanu a fost unul din învěțațiĭ timpuluĭ săŭ din țările nóstre.

A scris fórte mult: opere didactice, copiĭ de documente privitóre la istoria patrieĭ, însemnărĭ personale, discursurĭ patriotice, cuvîntărĭ funebre, poeziĭ, planurĭ de reformă pentru școlĭ [2]), o traducere a uneĭ istoriĭ bisericescĭ în treĭ tomurĭ, [3]) și alte scrierĭ cu conținut bisericesc.

Modestul și sîrguitorul călugăr cunoștea perfect limba grécă, și cele maĭ multe din operile sale sînt scrise în acéstă limbă.

Completându-șĭ studiile la Academia Sf. Sava, avusese prilejul să asculte patrioticele îndemnurĭ pentru revoluțiunea grécă ale profesorilor din acéstă școlă către eleviĭ lor, în frunte cu Gheorghe Ghenadie, renumit literat, Neofit Duca ș. a.

Acéstă împrejurare, precum și citirea istorieĭ luĭ Petru Maior, îl determină să se ocupe cu istoria némuluĭ săŭ, și să vestejéscă purtarea acelora, carĭ lucraŭ contra țăriĭ sale.[4])

Predând lecțiunĭ pe la diferițĭ particularĭ, el n'a încetat de a propăvădui sentimente naționale, și de a îndemna pe eleviĭ săĭ la

---

[1]) C. Erbiceanu, *Viața și activitatea literară a protosinghelului Naum Rîmniceanu,* Bucur. 1900.

[2]) N. Iorga, *Ist. lit. rom.* vol. II. p. 344.

[3]) Erbiceanu *op. cit.* p. 79.

[4]) ibidem, p. 14; N. Iorga, *Ist. lit. rom.* p. 234.

studiŭ și la dragoste pentru patria lor. Rîvna luĭ pentru instrucțiune era fórte mare. Tótă viața sa și-a închinat-o studiuluĭ, căruia, după cum am spus, i-a dat o direcție patriotică. El muri la monăstirea Cernica în anul 1839, fiind în vîrstă de 60 de anĭ.

D. prof. C. Erbiceanu a strîns de prin monăstirĭ, de prin micile bibliotecĭ ale călugărilor particularĭ, un mare număr de manuscrise ale acestuĭ învățat călugăr, peste a căruĭ activitate spornică timpurile vitregĭ aŭ aruncat vălul uităriĭ.

Biblioteca Muzeuluĭ Național de antichitățĭ posedă un manuscris grecesc al luĭ Rîmniceanu, necunoscut pînă acum. El pórtă ștampila «colegiuluĭ Sf. Sava», și e intitulat: Σχολεῖον Α' τῶν πρωτοπείρων; adică, prima șcólă a începătorilor.

Presupun că este al luĭ Naum Rîmniceanu pentru următórele motive:

I. Autorul îșĭ dă numele de Δάξ (Dac). In adevĕr, găsim că Rîmniceanu, scriind maĭ mult în grecește, adesea orĭ se iscălea Δάξ, ca să arate că e Romîn, nu Grec, Ἕλλην;

II. în manuscrisul nostru aflăm de vre-o șése orĭ o monogramă, pe care o reproducem și noĭ (fig. 1), și care se găsește și în alte scrierĭ ale luĭ Naum. Monograma conține cele treĭ inițiale ale numeluĭ autoruluĭ: N. R. A., adică: Naum Rîmniceanu Apostoleanu, și e reprodusă și în studiul d-luĭ C. Erbiceanu «Naum Rîmniceanu», la pag. 97;

Fig. 1. Monograma luĭ Naum Rîmniceanu.

III. scrisórea e identică cu cea a luĭ Naum Rîmniceanu. N'are cine-va decît să compare fac-similul, pe care îl reproducem la sfîrșit, cu cel din opera citată maĭ sus a d-luĭ Erbiceanu, pag. 96, ca să se convingă. E de observat, că literile capitale sînt îngrijite și sémănă celor de tipar;

IV. Intre manuscrisele cunoscute și studiate de d. Erbiceanu, există unul, intitulat Σχολεῖον Β' τῶν πρωτοπείρων [1]) (Școla a doua a începătorilor), al luĭ Naum Rîmniceanu. Decĭ manuscrisul nostru formézǎ partea I-a operiĭ a învățatuluĭ călugăr.

---

[1]) In „*Naum Rimniceanu*" de Erbiceanu, m-scriptul poartă No. VIII, azĭ în biblioteca Academieĭ, No. 1501, împreună cu cele-l'alte manuscrise ale luĭ Naum, dăruite de d. Erbiceanu.

Manuscrisul din biblioteca Muzeuluĭ No. 274, cu dimensiunile 19×11½, e nelegat și are 104 pagine.

La început cuprinde următórea scurtă dedicație:

Τῇ φιλτάτῃ πατρίδῃ Δακῶν ὁ Συγγραφεὺς Δὰξ ἀνατίθησι ᾳ ωιθ' (Prea scumpeĭ patriĭ a Dacilor autorul Dac dedică 1819).

La pag. 3 aflăm o altă dedicație:

Τῷ παναγιωτάτῳ θειοτάτῳ τε καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ τὴν ἕως ἐδάφους ὀφειλομένην προσκύνησιν δουλικῶς ἀπονέμει ὁ Συγγραφεὺς Δάξ. Adică: «Prea sfinției sale prea sfîntuluĭ și ecumenic patriarh plecăciunea pînă la pămînt ce se cuvine aduce cu supunere autorul Dac».

La pag. 5 urméză o scrisóre către patriarh, prin care îl rógă să aprobe cartea acésta.

Manuscrisul acesta este o gramatică metodică, scrisă de Naum pentru începătorĭ, pe la 1819, cînd se afla ca profesor în Ploeștĭ, la școla numită «Panaghia».

Fiind-că manuscriptul presintă însemnătate din punctul de vedere al învĕțămêntuluĭ în țara nóstră, reproducem în textul original și în traducere precuvêntarea și o scrisóre adresată boeruluĭ N. Filipescu.

Iată maĭ întâiŭ precuvântarea:

Τοῖς εὐσεβέσι παιδαγωγοῖς ἐν Κυρίῳ Χαίρειν

Ἴσως, ὦ εὐσεβεῖς παιδαγωγοί! πρέπον ἦτον νὰ ἀρχίσω τὸν παρόντα λόγον πρὸς τὴν εὐσέβειάνσας, ἀπὸ τὸν ὅρον τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, ἐπιτάττοντα τὸ μὴ φρονεῖν ὑπὲρ ὃ δεῖ φρονεῖν.

Ἔπειτα νὰ περιγράψω τὴν αἰτίαν, καὶ τὸν καιρὸν τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ δεδομένης ἡμῖν θείας Γραφῆς, καὶ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν Γραμμάτων εἰς ὅλον τὸν κόσμον: τὰς πμώτας μαρτυρίας λαβὼν ἐκ του Ἱεροῦ Χρυσοστόμου εἶτα καὶ ἐξ ἄλλων.

Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν σκοπὸν τοῦτον φυλάττω εἰς διδασκαλίαν τῶν Μαθητῶν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι μετὰ τὸ δεύτερον σχολεῖον, σιωπῶ ταῦτα κατὰ τὸ παρὸν ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἀποφεύγω καὶ τὴν πολυλογίαν, ἴσως ἐν' οὐ δέοντι· καὶ τὴν περιττολογίαν πρὸς τοὺς εἰδήμονας τῶν πραγμάτων. ἔπεταιλοιπὸν νὰ σᾶς ὁμιλήσω τὰ συντείνοντα εἰς τὸν προκείμενον σκοπόν.

Ἡ παροῦσα φιλοπονία ἀποβλέπει

Pentru credincioșiĭ pedagogĭ întru Domnul bucurie

Póte, o bine-credincioșĭ pedagogĭ, era de cuviință să încep cuvîntarea de față către D-vóstră, de la definiția cunoscințeĭ omenescĭ, care ordonă să nu cugetăm peste ceea-ce trebue să cugetăm.

Apoĭ să descriŭ cauza, și timpul Sf. Scripturĭ cea dată nouă de către D-neḑeŭ, și întinderea învĕțăturiĭ în tótă lumea; luând cele dintâiŭ mărturiĭ de la Sf. Hrisostom, apoĭ și de la alțiĭ.

Dar fiind-că rezervez acest scop pentru învĕțătura elevilor pentru un timp potrivit, după a II-a școlă, trec pentru moment asupra acestora; pentru că în acest chip evit și vorba lungă, acolo unde póte nu trebue, și vorbele de prisos pentru sciutoriĭ lucrurilor. Urméză așa dar să vĕ vorbesc de cele ce contribuesc la scopul propus.

Lucrarea de față privesce fo-

εἰς κοινὴν ὠφέλειαν τῶν πρωτοπείρων νέων· τοιοῦτον δὲ σκοπὸν ἔτι πρὸ πολλοῦ τρέφων, ἐξ εἰλικρινοῦς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον ἤδη συνάρσει θείᾳ συνέταξα ὅβλέπει τις καὶ ἀναγινώσκει.

Καὶ δή, ἡ μὲν τάξις τῶν σχολείων τούτων, ἤτοι τὸ νὰ διαιρῆται ἡ φιλοπονία εἰς σχολεῖα εἶναι σύνηθες εἰς τὰς ἀκαδημίας. Ὁ δὲ νέος τρόπος αὐτῶν, ὡς φαίνεται, νέον εἶναι ἐφεύρεμα, (sic) διὰ θείας βοηθείας· ὅτι οὐδὲν ἀφ' ἑαυτῶν ἔχομεν, οὐδὲ αὐτὸ τὸ εἶναι.

Τὸ δὲ αἴτιον τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως, εἶναι καὶ διὰ τὴν εὐκολίαν τῶν παιδαγωγῶν, καὶ τῶν ἀφυεστέρων νέων τοῦ γένους, εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν ἱερῶν γραμμάτων. Ἐπεδή, καθὼς μήτε πάντες οἱ Ἕλληνες εἶναι εὐφυεῖς, ἀλλ' οἱ περισσότεροι· οὕτως οὐδὲ πάντες οἱ Δάκες ἀφυεῖς, ἀλλ' οἱ περισσότεροι. Χάριν λοιπὸν τῶν ἀφυεστέρων Ἑλλήνων καὶ Δακῶν οὕτω συνετάχθησαν τὰ παρόντα σχολεῖα.

Τὸ δὲ παρὸν πρῶτον σχολεῖον, διαιρεῖται εἰς περιόδους πέντε αἱ δὲ περίοδοι εἰς παραγράφους. Ὅθεν εἰς μὲν τὴν πρώτην περίοδον, οὐδὲν ἄλλο ζητοῦν οἱ Μαθηταί, εἰμὴ τῶν γραμματων τὴν γνῶσιν, τῶν προσῳδιῶν, καὶ τῶν λοιπῶν σημείων. Τὰ δὲ ἐπιγραφόμενα, ἢ ὑπογραφόμενα, καθὼς καὶ τὰ ὁλόγραφα ὀνόματα, διὰ ζώσης φωνῆς παρὰ τοῦ διδασκάλου μανθάνουν.

Ὁμοίως καὶ εἰς τὴν δευτέραν περίοδον, οὐδὲν ἄλλο ζητοῦν, εἰμὴ τὸ νὰ συλλαβίζουν τὰ γράμματα. καθ' ἣν ἔχουσι τάξιν. Καὶ εἰς τὴν τρίτην περίοδον, τὸ νὰ κάμουν λέξεις ἀπὸ τὰς ἰδίας συλλαβὰς τῆς δευτέρας περιόδου. Ἀπὸ δὲ τὴν τετάρτην περίοδον ἐφ' ἑξῆς, ὅλα τὰ γεγραμμένα συλλαβίζουν, καὶ οὕτως ἐμβαίνουν εἰς τὴν πέμπτην περίοδον περὶ προφορᾶς τῶν γραμμάτων. Μετὰ ταῦτα, εἰς ἱερὰς προσευχὰς τοῦ ἑσπερινοῦ, καὶ τελευταῖον εἰς τὴν ἐπίλογον τοῦ πρώτου σχολείου, κάμ-

losul comun al tinerilor începětorĭ; un ast-fel de scop hrănind încă de mult, din sinceră dragoste pentru aprópele, am compus acum, prin ajutorul luĭ D-zeŭ, aceea ce vede cineva și citesce.

Și în adevěr rînduiala acestor șcóle, saŭ împărțirea lucrăriĭ în șcóle, este obicĭnuită în Academiĭ. Iar noul fel al lor, precum se vede, este o născocire nouă, cu ajutorul dumnedeesc; fiind-că nimic n'avem prin noĭ înși-ne, nicĭ însă-șĭ ființa.

Iar motivul uneĭ ast-fel de întreprinderĭ, este și pentru ușurința pedagogilor, și pentru cea a celor maĭ puțin inteligențĭ dintre tineriĭ némuluĭ, în predarea sfintelor învěțăturĭ.

Fiind-că, după cum nicĭ toțĭ Greciĭ nu sunt inteligențĭ, ci ceĭ maĭ mulțĭ; tot așa nicĭ toțĭ Daciĭ (nu sunt) proștĭ, ci ceĭ maĭ mulțĭ (!). Așa dar pentru ceĭ maĭ puțin inteligențĭ dintre Grecĭ și Dacĭ s'aŭ compus șcólele de față.

Acéstă I-a șcólă de față se împarte în cincĭ perióde; ıar periódele în paragrafe. Așa că în perióda I-a eleviĭ nimic alt-ceva nu cer, de cât cunoscința literilor, a cantităților și a celor-l-alte semne; iar numele ce se suprasaŭ subscriŭ, precum și numele carĭ se scriŭ întregĭ, le învață prin viul graiŭ al profesoruluĭ.

Tot ast-fel și în a II-a periódă, nu cer alt-ceva, de cât să silabisécă literile, în așezarea pe care o aŭ. Și în a III-a periódă, să facă cuvinte din înse-șĭ silabele ale periódeĭ a II-a. Iar de la a V-a periódă încolo, silabisesc tóte cele scrise, și ast-fel intră în a IV-a periódă despre pronunțarea literilor. După acestea (trec) la sfintele rugăciunĭ ale vecernieĭ, și în cele din urmă la epilogul celeĭ I șcóle, când fac din litere silabe,

νοντες ἀπὸ τὰ γράμματα συλλαβάς· ἀπὸ τὰς συλλαβάς, λέξεις· καὶ ἀπὸ τὰς λέξεις, λόγους.

Καθὼς λοιπὸν οἱ μαθηταὶ δὲν ἐξετάζουν περισσότερον οὐδὲν ἀπὸ τὸ διατεταγμένον, οὕτω καὶ οἱ παιδαγωγοὶ δὲν ἔχουν ἄλλην περισσοτέραν ζάλην. ὅτι γάλα εἶναι τὰ πρῶτα Μαθήματα· ὅσα δὲ ἀπαιτοῦν ἀκριβεστέραν γνῶσιν, ἐκεῖνα τὸ δεύτερον σχολεῖον τὰ ἐξετάζει, καὶ τὰ σαφινίζει, καθ' ὃν ῥηθήσεται τρόπον.

Ὅθεν ἐπειδὴ γάλα εἶναι τὰ πρῶτα μαθήματα τῶν πρωτοπείρων, πρέπει καὶ οἱ τροφεῖς παιδαγωγοί, νὰ μεταχειρίζωται, ἐπιτηδείως τὸ τοιοῦτον γάλα, κατὰ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν τῶν μαθητευομένων· μὲ ὑπομονὴν μὲ πρᾳότητα, μὲ ἐπαίνους μὲ πατρικὰς ὑποθήκας καὶ μετρίαν ἐλευθερίαν· ἢ καθὼς γνωμοδοτεῖ Πλάτων ὁ φιλόσοφος, καὶ μὲ παιγνίδια ἐνίοτε· ἵνα μὴ μισήσωσι τὴν τοιαύτην ἐπωφελεστάτην τροφὴν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τὴν ἀγαπῶσιν· ἐπαινοῦντες δὲ πάντοτε καὶ τὴν πυθαγορικὴν σιωπήν, ὥστε περιττὸς λόγος νὰ μὴν εὔγῃ ἀπο τὸ στόματων οὕτω νὰ συναυξάνωσι και τῇ ἡλικίᾳ τῇ καὶ σπουδῇ, ἕως οὗ καταντίσωσιν εἰς ἄνδρα τέλειον.

Μετὰ δὲ τὸ Δεύτερον σχολεῖον, εἰς τὸ τρίτον, θέλομεν ὁμιλήσῃ καὶ περὶ τῆς ἀγάπης τῆς Ἑλληνίδος, ἐν ἄλλοις, ἀποδεικνύοντες, ὡς καὶ ἐξ ἡμῶν τον Δακῶν, ἄλλοι μὲν εἶναι παλαιοὶ Δᾶκες, ἄλλοι δὲ, Ἕλληνες Λακεδαίμονες· ἄλλοι δὲ, Μακεδόνες. ἄλλοι δὲ Ἰταλοί, ἄλλοι Λατῖνοι, ἤτοι Ῥωμαῖοι, ἐκ τῶν καισαρικῶν ἀποικιῶν, πρὸ αω ἐτῶν ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἐπιγραμματα, καὶ ἡ λοιπὴ ἱστορία Δακίας Ἔρρωσθε.

din silabe, cuvinte; și din cuvinte propozițiunĭ.

După cum decĭ eleviĭ nu cercetéză nimic maĭ mult, de cât ceea-ce le este orînduit, tot așa și pedagogiĭ nu aŭ vre-o altă bătae de cap maĭ mare; fiind-că celeĭ I lecțiunĭ sunt un lapte. Iar câte reclamă o cunoscință maĭ precisă, acele le cercetéză școla II-a și le lămuresce, într'un mod despre care se va vorbi.

Ast-fel, de óre-ce cele d'întâiŭ lecțiunĭ ale începĕtorilor sunt un lapte, se cuvine ca și nutritoriĭ pedagogĭ, să întrebuințeze cu îndemânare acest fel de lapte, în timpul vîrsteĭ fragede a elevilor; cu răbdare, cu blândețe, cu laude, cu povețe părintescĭ și cu o libertate măsurată; saŭ după cum socotesce filosoful Platon, adesea și cu jocurĭ; ca să nu urască o ast-fel de prea folositóre hrană, dar s'o iubéscă maĭ mult și lăudând tot-d'a-una și tăcerea pitagorică, așa ca să nu iasă din gura lor o vorbă de prisos, să créscă ast-fel în vîrstă și în studiŭ, până ce să ajungă (elevul) la bărbatul desĕvîrșit.

După a II-a școlă și a III-a vom vorbi și despre dragostea limbeĭ grecescĭ, între altele, arătând, că și dintre noĭ Daciĭ, uniĭ sunt Dacĭ vechĭ; alțiĭ Elenĭ Lacedemonenĭ; alțiĭ Macedonenĭ; alțiĭ Francezĭ; alțiĭ Italienĭ; alțiĭ Latinĭ saŭ Romanĭ, din coloniile imperiale, înainte de 1800 de anĭ, după cum mărturisesc inscripțiunile și cea-l'altă istorie a Dacieĭ.

Fițĭ sănătoșĭ.

In adevĕr, ideile luĭ Naum Rîmniceanu asupra moduluĭ de predare, sunt, fără îndoială, superióre, și în acord cu ideile nouĭ ale pedagogilor modernĭ: răbdare blândețe, laude și povețe părintescĭ, o libertate măsurată, jocurĭ pentru recreațiune, iată ce notă nouă aducea

Rîmniceanu în învĕţămînt contra pedagogieĭ medievale, aspre şi pedante a timpuluĭ sĕŭ.

Nu scim dacă cartea, scrisă cu întrebărĭ şi rĕspunsurĭ, a avut saŭ nu succes; dacă Naum a căpătat sprijinul persónelor, la care s'a adresat: al patriarhuluĭ şi al boeruluĭ Filipescu.

Cu modestie şi umilinţă a făcut apel la acest din urmă, rugându-l să cerceteze acéstă operă, înainte de a fi trimésă patriarhuluĭ din Constantinopol spre aprobare.

Dăm maĭ jos acéstă scrisóre, împreună cu traducerea eĭ, reproducênd şi începutul eĭ în fac-simil (fig. 2):

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Τῷ Πανευγενεστάτῳ, Περιφανεστάτῳ τε καὶ θεοσεβεστάτῳ τῶν τῆς Μουντενίας Δακίας Εὐπατριδῶν, κυρίῳ κυρίῳ Νικολάῳ τῷ Φιλιππέσκῳ, τὴν μεθ' ὑποκλίσεως ὀφειλομένην ἀπονέμων προσκύνησιν, ὁλοψύχως ἐπεύχομαι πᾶν ἀγαθὸν καταθύμιον· καὶ τῇ φιλτάτῃ πατρίδι τὰ βέλτιστα.

Ρίζης δ' ἀγαθῆς ἀγαθόντε, φιλόπατρίτε, καὶ σπουδαῖον βλάστημα τὴν πανευγενίαν της εἰδώς· καὶ τὴν πατρικὴν, καὶ προπατορικὴν εἰς τὸν θεὸν εὐσέβειαν, [τὴν κατοικήσασαν ἐν τῷ ἀοιδίμῳ πατρὶ αὐτῆς Μεγάλῳ Πάνῳ[1]) Κωνσταντίνῳ τῷ Φιλιππέσκῳ, καὶ ἐν τῷ ἀοιδίμῳ Πάππῳ αὐτῆς Μεγάλῳ Πάνῳ Πάνῳ τῷ Φιλιππέσκῳ·] κατοικοῦσαν καὶ ἐν τῇ χριστιανικωτάτῃ αὐτῆς ψυχῇ, εὔελπις εἰμὶ καὶ μέχρι τέλους ἐμμένειν, ὡς ἀρχὴν σοφίας θεσπεσίαν οὖσαν.

Ὅθεν, ὡς χρυσῷ μοι ἀγάλματι, τῷ καὶ περιφανείᾳ τοῦ γένους ὑπερέχοντι, καὶ φιλοπατρίᾳ πρωτεύο(ν)τι, καὶ σπουδῇ σεμνυνομένῳ, καὶ εὐσεβείᾳ κεκοσμημένῳ, μετὰ θάῤῥους καὶ καλῆς ἐλπίδος, ἐξαποστέλλω τὰ παρόντα μοι δύο συγγεγραμμένα βιβλιάρια, πρῶτον, καὶ Δεύτερον σχολεῖον ἐπιγρ φόμενα· πατρίδι μὲν ἀνάθημα τὸ κατὰ δύναμιν ὄντα, εἰς κοινὴν δὲ τῆς ὀρθοδόξου νεολαίας τῶν πρωτοπείρων ὠφέλειαν, καὶ αὐτῶν τῶν παιδαγωγῶν ὁδηγίαν συντεταγμένα, ὡς φ.ίνεται.

SCRISOARE

Prea nobiluluĭ, prea ilustruluĭ şi prea credinciosuluĭ de D-deŭ dintre boeriĭ Munteniei Dacieĭ, domnuluĭ domn Nicolae Filipescu, aducêndu-ĭ cuvenita plecată închinăciune, îĭ urez din tot sufletul tot binele dorit; şi prea scumpeĭ patrie tóte cele prea bune.

Cunoscênd pe prea excelenţa sa drept un vlăstar bun, iubitor de neam şi însemnat al uneĭ bune tulpinĭ, (cunoscênd) părintésca şi strămoşésca credinţă către Dumneḑeŭ, [care a locuit în veneratul eĭ tată, marele ban Const. Filipescu], că locuesce şi în sufletul prea creştinesc al eĭ, am nădejde a rĕmânea şi până la sfîrşit, fiind ca un început de înţelepciune divină.

Ast-fel, ca uneĭ statuĭ de aur, celuĭ care şi ca strălucire de neam e fruntaş, celuĭ care şi cu iubire de patrie are întâetate, şi celuĭ care e ornat de cultură, şi împodobit cu credinţă, cu îndrăznélă şi bună nădejde, trimit aceste două cărţĭ micĭ, scrise de mine, întitulate I şi II şcólă. Cărţile de faţă sunt ca un prinos către Patrie, după puterea mea, fiind compuse, precum se vede, pentru folosul comun al tineretuluĭ orto-

[1]) Π cu un punct deasupra, avînd valórea luĭ b. Pe ş îl reproduce prin σ cu treĭ puncte deasupra (Cf. Mns. 322, f. 116 Acad. Rom.)

dox de începĕtorĭ și pentru călăuzirea pedagogilor înșĭ-șĭ.

Σὺν Θεῷ δὲ μετὰ ταῦτα, σκοπὸν ἔχων εἰς ὑψηλοτέραν ὁδὸν ἐν καιρῷ προχωρεῖν, ἕνεκα τούτου καὶ πρὸς τὸν Παναγιώτατον Οἰκουμενικὸν πατριάρχην ἀναφέρω τὰ τῆς φιλοπονίας, εἰς δοκιμήντε καὶ ψῆφον. Οὕτω τοῦ θείου ἀποστόλου λέγοντος· „Πάντα δοκιμάζοντες, τὸ καλὸν κατέχετε· Βούλομαι δὲ τὸ ἔργον ἐν πρώτοις, ὁπότε τῆς πανευγενείαςτης καὶ ἑτέρων εὐσεβῶν εὐπατριδῶν θεωρηθῆναίτε, καὶ κριθῆν.ι· Εἶθ' οὕτως, εὐπρόδεκτον φαινόμενον, καὶ τῆς πατριαρχικῆς δοκιμῆς τε καὶ ψήφους ἀξιωθῆναι.

Cu ajutorul luĭ Dumnedeŭ după acestea, avênd în vedere să continuŭ înainte, la vreme, pentru ceĭ maĭ înaintațĭ, din acéstă pricină adresez Inalt prea sfinției sale Patriarhuluĭ ecumenic opera mea, spre cercare și aprobare.

Ast-fel Sf. Apostol dice: «încercând tóte, stăpânițĭ binele»; voesc ca lucrarea în primul rînd să fie examinată și judecată de prea excelența sa și de către ceĭ-l'alțĭ credincioșĭ boerĭ; pe urmă, părênd bună, să se învrednicéscă și de cercarea și aprobarea Patriarhuluĭ.

Κἀγὼ μὲν ἐμαυτὸν ὁμολογῶ, καὶ τῷ λόγῳ ἰδιώτην, καὶ τῇ σπουδῇ ἀτελῆ, καὶ ἀναγκαίων συγγραφέων,, καὶ λεξικῶν ἐστερημένον, καὶ σπουδαίων ἀνδρῶν ἀφιστάμενον. Ἡ δὲ πανευγενία της, ἁπάντων εὐποροῦσα, τὸ ἀγαθὸν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῆς ποιήτω· ἐπιθεωροῦσα, ἅμα καὶ τῷ πανοσιολογιωτάτῳ ἀρχιμανδρίτῃ Κυρίῳ Γρηγορίῳ τῷ Ῥιμνιτζάνῳ τοῦ Ὄλτου, τανῦν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει Βουκουρεστίου διατρίβοντι, ἐπιδιορθοῦσατε, μεταβάλλουσάτε, καὶ καλλωπίζουσα πάντα.

Recunosc că sunt nesciutor și fără studiĭ înalte, și lipsit de autoriĭ necesarĭ și de dicționare, și departe de a fi un om însemnat. Iar prea excelența sa, avênd de tóte, să facă binele în fața ochilor eĭ; examinând, împreună cu prea cuviosul arhimandrit domnul Grigore Rîmniceanu din Olt, care în prezent se află în Sf. Mitropolie a Bucurescilor, îndreptând și înfrumusețând tóte.

Ἔρ'ρωσθε πανευγενέστατε.
Πρόθυμος αὐτῆς δοῦλος καὶ πρὸς τὸν Θεὸν διάπυρος ἱκέτης ὁ συγγραφεὺς Δάξ.
αωιθ. Νοεμ. ιγ. Ἐν Πλοεστίῳ τῆς Πράχοβας.

Fițĭ sănătoșĭ, prea nobile.
Sluga ta devotată și către Dumnedeŭ călduros rugător autorul Dac.
1819 Noembre 13. In Ploescii Prahoveĭ

Naum Rîmniceanu, după cum se vede, se adresa cu vorbe de laudă boerilor, pentru că eĭ eraŭ în stare să ajute pe ceĭ carĭ doriaŭ înaintarea țăriĭ prin cultură. El, în adevĕr, a fost unul din capetele luminate ale epoceĭ, și n'a cruțat nicĭ timpul, nicĭ ostenéla pentru binele némuluĭ sĕŭ. Scrie admirabil de bine, exprimându-șĭ ideile cu o claritate rară. Stilul sĕŭ, după cum a observat deja d. Erbiceanu [1]), este ales, plăcut, corect. Frazele sunt bine construite, curgĕtóre, ceea-ce denotă o cultură solidă în domeniul limbeĭ.

O. TAFRALI.

1) *Cronicariĭ grecĭ* de Erbiceanu, p. XLIV,

„Ἐπιστολή. 43

„Τῷ Πανευγενεστάτῳ, Περιφανεστάτῳ τε
καὶ θεοσεβεστάτῳ τῶν τῆς Μουντενίας Βλα-
χίας Εὐπατριδῶν, Κυρίῳ Κυρίῳ Νικολάῳ
τῷ Φιλιππέσκῳ, Τὴν μεθ' ὑποκλίσεως ὀφει-
λομένην ἀπονέμων προσκύνησιν, ὁλο-
ψύχως ἐπεύχομαι Πᾶν ἀγαθὸν κα-
ταθύμιον· Καὶ τῇ φιλτάτῃ
Πατρίδι τὰ βέλτιστα.
† Ῥίζης δ' ἀγαθῆς ἀγαθόν τε, φιλόπατρίν τε,
καὶ σπουδαῖον βλάστημα τὴν Πανευγένειάν της
ἔγνως· Καὶ τὴν Πατρικήν, καὶ Προπατορικὴν
γῆ τοῦ Θεοῦ εὐσέβειαν, [τὴν κατοικήσασαν
ἐν τῷ ἀοιδίμῳ Πατρὶ αὐτῆς Μεγάλῳ Πά-
νῳ Κωνσταντίνῳ τῷ Φιλιππέσκῳ, καὶ ἐν τῷ
ἀοιδίμῳ Πάππῳ αὐτῆς Μεγάλῳ Πάνῳ
Πάνῳ τῷ Φιλιππέσκῳ·] κατοικοῦσαν καὶ
ἐν τῇ Χριστιανικωτάτῃ αὐτῆς ψυχῇ, λέγοις
εἰμὶ καὶ μέχρι τέλους ἐμμένειν, ὡς ἀρχὴν σο-
φίας θεόπνευστον οὖσαν.
Ὅθεν, ὡς Χρυσοῦ μοι ἀγάλματι, τῷ
καὶ Περιφανείᾳ τῷ γένει ὑπερέχοντι, καὶ
φιλοπά-

Fig. 2. Fac-simile după scrisórea luĭ Naum Rîmniceanu.

TABLOU RESUMATIV

AL

LUCRARILOR SOCIETATII DE LA 19 IUNIE 1902 SI PANA LA 16 IANUARIE 1903.

ŞEDINŢA COMITETULUĬ DE LA 19 IUNIE 1902.

Alegerea şi proclamarea de nouĭ membriĭ activĭ aĭ societăţiĭ.

In vederea escursiuniĭ istorice proiectată a se face în comitatul Huniedóreĭ, în Transilvania, d. preşedinte *Lahovari I. George* face cunoscut că a trimis o adresă de invitaţiune domnilor membriĭ aĭ societăţiĭ carĭ doresc a lua parte la acéstă escursiune, indicând itinerariul;

A intervenit pe lângă d ministru de Interne care a bine-voit a da un paşaport colectiv pentru trecerea frontiereĭ;

Asemenea la Direcţiunea Căilor Ferate Române şi Ungare pentru reducerea preţuluĭ călătorieĭ.

D-sa arată apoĭ că s'aŭ înscris deja 36 domnĭ membriĭ pentru acéstă escursiune.

D. *Tocilescu G. Gr.* schiţéză itinerariul călătorieĭ: Bucureştĭ-Predeal-Braşov-Sighişóra-Alba Iulia-Tövis-Deva-Vajda-Hunyad-Sarmisegetuza-Pietroşanĭ-Surduc (Lainici)-Castrul-Bumbeştĭ (jud. Gorj)-Tg.-Jiu-Mănăstirea Tismana. Arată importanţa localităţilor istorice din comitatul Huniedóreĭ şi termină ḑicênd că va fi o frumósă şi interesantă excursiune.

ŞEDINŢA COMITETULUĬ DE LA 27 IUNIE 1902

Alegerea şi proclamarea de nouĭ membriĭ activĭ aĭ societăţiĭ.

Domnul preşedinte *Lahovari I. George* arată că excursiunea istorică în Transilvania s'a făcut în cele maĭ bune condiţiunĭ, conform programuluĭ, lăsând o scumpă şi plăcută suvenire tuturor celor carĭ aŭ luat parte la dênsa.

Prin acéstă excursiune s'aŭ realisat disposiţiunile din statutele societăţiĭ, carĭ prin art. 11 prevede asemenea călătoriĭ la locurile maĭ importante istorice în ţară şi peste hotar, făcêndu-se ast-fel cunoştinţa localităţilor unde îşĭ găsesc existenţa şi astă-ḑĭ numeróse rĕmăşiţĭ de ale strămoşilor noştri.

Maĭ departe d-sa arată că aŭ luat parte la acéstă excursiune 36 persóne, între carĭ domniĭ: Grecianu Ştefan, Tocilescu G. Grigore, Şuţu Mihail, Tocilescu G. George, profesor la facultatea de drept, etc. etc., şi câţĭ-va studenţĭ universitarĭ.

D. preşedinte descrie în culorĭ viĭ frumuseţele naturiĭ comitatuluĭ Hunidóreĭ şi principalele localităţĭ visitate, adică: Deva, capitala comitatuluĭ, unde este sediul societăţiĭ istorico-arheologice maghiare a numituluĭ comitat. Aicĭ ajungênd Joĭ séra 20 Iunie, am fost întîmpinaţĭ la gară de membriĭ acesteĭ societăţĭ în frunte cu d. Teglás Gábor, directorul musěuluĭ local de antichităţĭ şi de d. Werres Endre, secretarul societăţiĭ. Vinerĭ 21 Iunie diminéţa a urmat visitarea localurilor autorităţilor: subprefectura, sala de onóre a palatuluĭ comitatuluĭ, lapidariul, liceul real, musěul de antichităţĭ şi grădina publică.

Dupě amiadĭ plimbare cu trăsurile în vecinătatea Deveĭ la Maros-Németi, unde excursioniştiĭ aŭ fost invitaţĭ de Contele Dr. Kuun Geza d'Osdola, preşedintele societăţiĭ istorico-arheologice a comitatuluĭ Hunidóreĭ, consilier intim al M. S. I. şi R. Apostoliceştĭ, vice-preşedinte al Academieĭ Maghiare. Recepţiunea are loc în castel, unde excursioniştiĭ sunt introduşĭ de contele asistat de soţia sa dómna contesa Kuun, fiind presenţĭ membriĭ familieĭ castelanilor, generalul Mangesius, baronul Iojika şi autorităţile din capitala comitatuluĭ.

Dupě ce contele dă explicaţiunĭ asupra localităţiĭ — antica Micia, visităm castelul scăldat de Mureş şi escursioniştiĭ trec în frumosul parc unde se servesce o gustare între numerósele rěmăşiţe de monumente dace şi romane. Dómna contesă în persónă servesce pe óspeţiĭ seĭ cu o deosebită amabilitate. Castelanul ţine apoĭ o entusiastă cuvîntare în limba francesă, din care resultă pasiunea ce are pentru descoperirea şi luminarea trecutuluĭ acesteĭ regiunĭ plină de atâtea reminiscenţe; exprimă mulţumirĭ escursioniştilor pentru onórea ce 'ĭ-aŭ făcut de a-l visita, precum şi iubirea de care e însufleţit pentru româniĭ din regat.

La cuvîntarea Conteluĭ rěspunde d. Grecianu Ştefan, mulţumind pentru primirea francă şi leală a acestor vechĭ castelanĭ, urând să fie urmaţĭ de exemplul dat de a culege cu atâta iubire de istorie — adevěratele probe ale trecutuluĭ şi rugându-l pe domnul Conte de a crede că şi noĭ vom urma cu sinceritate către acelaş ideal.

Dupě cuvîntarea d-luĭ Grecianu a ţinut o caldă şi fórte însemnată cuvîntare d. Tocilescu G. Grigore, arětând scopul urmărit de ceĭ doritorĭ de sciinţă pentru care nu există hotare firescĭ; insistă asupra punctelor de legătură pe terenul sciinţific între bărbaţiĭ de dincolo şi de dincóce de Carpaţĭ, asupra necesităţiĭ uneĭ conlucrărĭ

comune peutru reînvierea trecutuluĭ archeologic al Dacieĭ romane, cum şi asupra însemnătăţiĭ escursiuneĭ de faţă. Dupĕ aceia escursioniştiĭ s'aŭ reîntors la Deva.

Séra la orele 7, continuă d. preşedinte, am plecat la Hunidóra (Vajda Hunyad) unde am petrecut nóptea. Sâmbătă diminéţa s'a visitat castelul Huniaḑilor clădit la 1452 de Ion Huniade, tatăl luĭ Mateĭ Corvin, regele Ungarieĭ; am continuat apoĭ drumul cu trenul la Haţeg, sosind Sâmbătă séra 22 Iunie, unde am fost găsduiţĭ prin familiĭ şi la oteleurĭ.

A doua ḑi Duminecă 23 Iunie dupĕ dejunul oferit de autorităţile locale, escursioniştiĭ sunt transportaţĭ cu trăsurile distanţă de 16 km. la satul Grădiştea, vechia capitală a Dacilor, cunoscută sub numele de Sarmisegetuza şi Ulpia Traiană, unde sunt adĕpostite rĕmăşiţile sacre ale strĕbunilor noştri. Visităm cu deamăruntul importantele antichităţĭ: un castru mare şi amfiteatrul, asupra cărora daŭ explicaţiunĭ d, Gabór Teglàs, directorul museuluĭ din Deva şi d. Tocilescu G. Grigore. Priveliştea în acéstă regiune este din cele maĭ pitoreştĭ. La apusul sóreluĭ ne reîntórcem la Haţeg.

Lunĭ 24 Iunie am pornit cu trenul la Pietroşanĭ strĕbătând văile numeroşilor munţĭ din acéstă parte a Ardealuluĭ. Oprindu-ne aicĭ visităm peştera «Cetatea Bolii» care se póte strĕbate cu înlesnire de la un cap la altul în 30 minute şi prin care curge un rîuleţ cu acelaş nume.

Continuând drumul cu trăsurile ajungem la minele de cărbunĭ de la Pietroşanĭ, unde directorul acesteĭ mine, d. Ioan Andreics, a dat tóte explicaţiunile ce privesc exploatarea eĭ. Dupĕ acésta are loc un banchet şi în urmă urcând în trăsurĭ continuăm drumul trecênd Carpaţiĭ în România, prin judeţul Gorj, dupĕ ce am luat rĕmas bun la graniţă şi am mulţumit persónelor carĭ ne-aŭ însoţit, pentru frumósa şi bine-voitórea primire făcută societăţiĭ istorice-române în ţara vecină.

In cursul drumuluĭ spre Târgu-Jiu, pe valea admirabilă a Jiuluĭ, am vizitat schitul Lainicĭ, fondat de vechea familie boeréscă Brăiloiu; apoĭ în trécăt cetatea Porceni şi castrul roman Bumbescĭ desgropat de d. Tocilescu G. Grigore, care ne-a arătat că pe acolo a condus Traian, împĕratul Romanilor, legiunile sale contra Dacilor. Vizita oraşuluĭ o facem pe la ora 10 nóptea ajutaţĭ de felinarele luate de la trăsurĭ. Nóptea o petrecem în Târgu-Jiu.

A doua ḑi diminéţă 25 Iunie, vizităm oraşul cu tóte monumentele sale vechĭ şi moderne. Onor. d. Grecianu Ştefan atrage atenţiunea excursioniştilor asupra decoraţiunilor faţadeĭ primărieĭ locale şi în special asupra blaḑonuluĭ de pe frontispicinl palatuluĭ,

ce ar fi trebuit să fie decorat cu maĭ multă pricepere. Apoĭ pornim la frumósa monastire Tismana ḑidită de primiĭ noștri Basarabĭ Voevoḑĭ în încântătóre poziție ce lasă pe trecĕtor în admirațiune. Aci petrecem tótă ḑiua, studiind picturile parietale, odórele și pietrele cu inscripțiunĭ ale sfîntuluĭ locaș.

După o a doua nópte petrecută în Târgu-Jiu, părăsim cu trenul capitala județuluĭ sosind séra în Bucurescĭ.

Domnul președinte, în urma acesteĭ descrierĭ a călătorieĭ în Ardeal, încheie cuvîntarea sa, că primirea a fost din cele maĭ curtenitóre în statul vecin, iar noĭ excursioniștiĭ am adus suvenirĭ din cele maĭ plăcute și instructive și mulțumesce tot-odată d-luĭ Tocilescu G. Grigore, inițiatorul și conducĕtorul acesteĭ frumóse escursiunĭ.

D. *Tocilescu G. Grigore* după ce arată scopul urmărit de acéstă excursiune, descrie monumentele vizitate și arată importanța lor istorică.

D. președinte *Lahovari I. George* ḑice că acésta fiind cea din urmă ședință înainte de luarea vacanțeĭ de vară prevĕḑută de art. 27 din statute, declară închisă sesiunea pentru două lunĭ.

ȘEDINȚA COMITETULUĬ DE LA 25 OCTOMBRE 1902.

D. președinte *Lahovari I. George* arată maĭ întâiŭ mersul societățeĭ în sesiunea expirată, ce s'a încheiat cu frumósa excursiune făcută în comitatul Hunidóreĭ din Transilvania și rógă pe d-niĭ membriĭ aĭ comitetuluĭ a se întruni regulat când vor fi convocațĭ la ședințe.

D. *Tocilescu G. Grigore*, directorul organuluĭ societățeĭ «Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie» comunică materialul ce va conține No. 2 al revisteĭ, fascicolele pe Iunie, Septembre și Octombre, ce va apare în cursul luneĭ Decembre.

Se primesce demisiunea d-luĭ Clinciu Ion, casier contabil al societățeĭ, și se alege în locul d-sale d. Bărbulescu Ilie, membru al comitetuluĭ.

Alegerea și proclamarea de membriĭ activĭ a 92 persóne care aŭ aderat la statutele societățeĭ.

ȘEDINȚA BIUROULUĬ DE LA 26 NOEMBRE 1902

Urméză un schimb de ideĭ asupra ținериĭ de ședințĭ publice în cursul luneĭ viitóre Decembre, precum și asupra comunicărilor ce se vor face.

ȘEDINȚA BIUROULUĬ DE LA 1 DECEMBRE 1902

Se admite în principiŭ ținerea de conferințĭ publice în provincie și se hotărăsc ḑilele pentru ținerea de conferințĭ publice în Capitală. Prima se fixéză pentru Sâmbătă 14 Decembre ora 8½ séra.

ŞEDINŢA COMITETULUĬ DE LA 7 DECEMBRE 1902

D. preşedinte *Lahovari I. George* resumă discuţiunile şi comunică decisiunile luate în şedinţele precedente ale biurouluĭ, carĭ se aprobă de comitet.

ŞEDINŢA PUBLICĂ DE LA 14 DECEMBRE 1902

Şedinţa se ţine în localul Şcóleĭ normale a învĕţăturiĭ Poporuluĭ Român (Sf. Ecaterina).

D. *Tocilescu G. Grigore* comunică o serie de documente inedite privitóre la Radu-Şerban Basarab şi la mama luĭ Constantin Vodă Basarab (Cârnu).

D. *Creţu Grigore* vorbeşte despre Stema mitropolieĭ Ţăriĭ Româneştĭ.

ŞEDINŢA PUBLICĂ DE LA 21 DECEMBRE 1902

Şedinţa se ţine în localul Şcóleĭ normale a învĕţăturiĭ Poporuluĭ Român (Sf. Ecaterina).

La ordinea ḑiliĭ comunicaţiunile d-lor: *Dumitrescu Marin* care vorbeşte despre: «Influenţa Rusieĭ în mişcarea luĭ Tudor Vladimirescu» şi *Bărbulescu Ilie* despre: «Felul scrierilor de care s'aŭ slujit Româniĭ în curgerea vécurilor».

ŞEDINŢA COMITETULUĬ DE LA 16 IANUARIE 1903

Alegerea şi proclamarea de nouĭ membri activĭ.

Se aleg şi se proclamă membriĭ în comitetul de redacţie aĭ revisteĭ societăţiĭ domniĭ: Brătianu I. C. general, Dumitrescu Marin şi Locusteanu Nicodim.

D. *Tocilescu G. Grigore* comuuică apariţiunea volumuluĭ VIII, fasc. pe Iunie, Septembre şi Octombre, cu 8 clişeurĭ în 500 exemplare a revisteĭ societăţiĭ, iar d. preşedinte autorisă a se expedia membrilor societăţiĭ volumul apărut.

Urméză un schimb de vederĭ asupra materialuluĭ ce va alcătui volumul următor al revisteĭ.

ŞEDINŢA BIUROULUĬ DE LA 29 APRILIE 1903

Se desbat maĭ multe cestiunĭ de ordine administrativă a societăţiĭ.

ŞEDINŢA BIUROULUĬ DE LA 5 MAĬ 1903

Urméză discuţiunĭ asupra cestiunilor desbătute în şedinţa precedentă de biuroŭ.

C. PROTOPOPESCU ARGEŞ.

TABLA DE MATERIE A VOLUMULUI IX

CU 33 CLIŞEURI

ERRATA

La pag.	100,	de la rîndul	5 pînă jos se suprimă.				
»	257	»	3 jos:	versurĭ cretice	carĭ	devin	bachice
»	»	»	7 din notă:	cretic	»	»	bachic.
»	»	»	2 „ „	cretice	»	»	bachice.

Facem cel maĭ călduros apel la Domniĭ membriĭ aĭ Societăţeĭ Istorice, rugându-ĭ să bine-voiască a achita cât maĭ neîntârḑiat cotisaţia de 20 leĭ anual datorită societăţeĭ, spre a putea acoperi cheltuelile destul de însemnate cu tipărirea organuluĭ societăţeĭ „Revista de Istorie, Archeologie şi Filologie“ şi alte cheltuelĭ de administraţie.

Suma se va trimite pe adresa D-luĭ Ilie Bărbulescu, Str. Clopotariĭ-Nouĭ, 58, Bucurescĭ.

DIRECŢIUNEA.

SUMARIUL

CU ȘAPTE CLIȘEURI

Cele nouĕ volume ale Revisteĭ apărute până acum se află de vîndare pe prețul de 80 leĭ.

Cererile pot fi adresate Direcțiuneĭ revisteĭ, Strada Primăvereĭ, No. 40.
